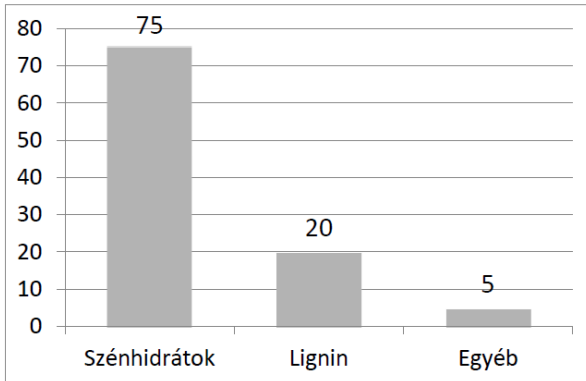

7. Előadás

Oligo- és poliszacharidok.
Karbonsavak, zsírsavak.
Karbonsav származékok.

Szénhidrátok

Legnagyobb mennyiségben előforduló szerves anyagok:
szénhidrátok, 100 milliárd tonna, évente újratermelődő biomassza.

A biomassza összetétele (%)

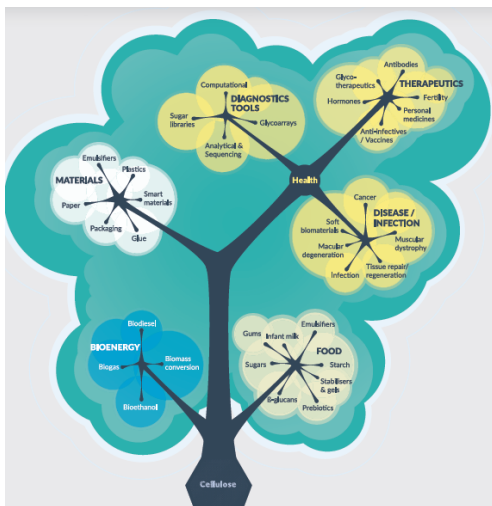
Életjelenségek:

pl. megtermékenyítés, metasztázis
mikrobiális fertőzések, toxinok,
sejtadhézió, sejtfelevétel.

Egyéb:
fehérje,
nukleinsav,
zsírok stb. de
glikokonjugátumokban

Pang et al. Science 333,1761,2011

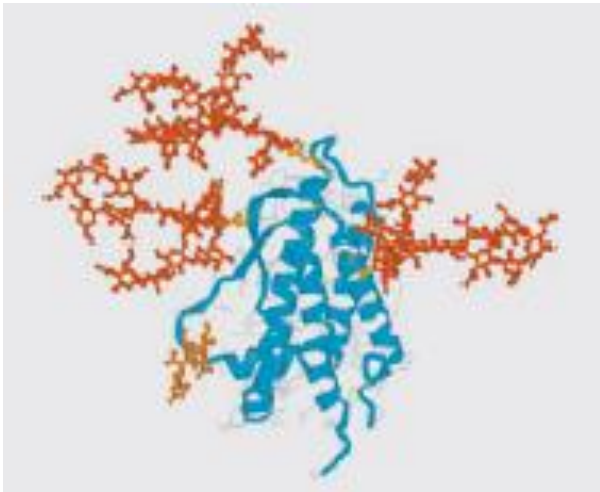
Web of Science, 2010-2015
„glyco” + genom, glycom, glyco + protein
- 1 557 961 cikk

C. Doherty: A Roadmap for Glycoscience in Europe (2014)

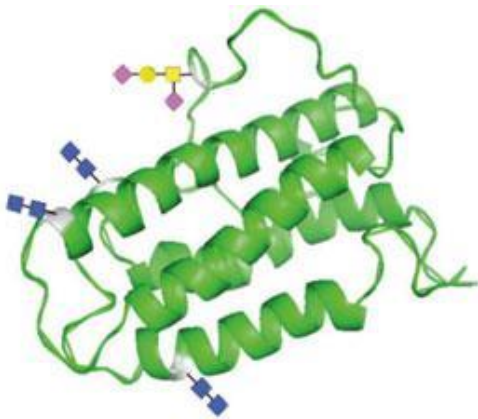
<http://www.egsf.org/2014/a-roadmap-for-glycoscience-in-europe-now-available/>

Somsák L.: Szénhidrát gyógyszerek 2016 (2): 136-144

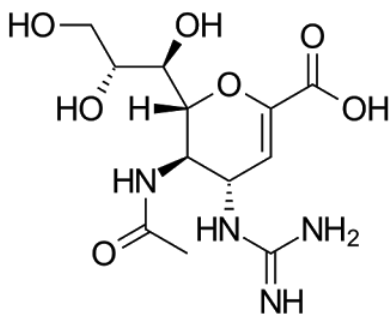
Human erythropoietin (EPO)

P. Rudd et al.
Mol. Pharmaceutics (2010)

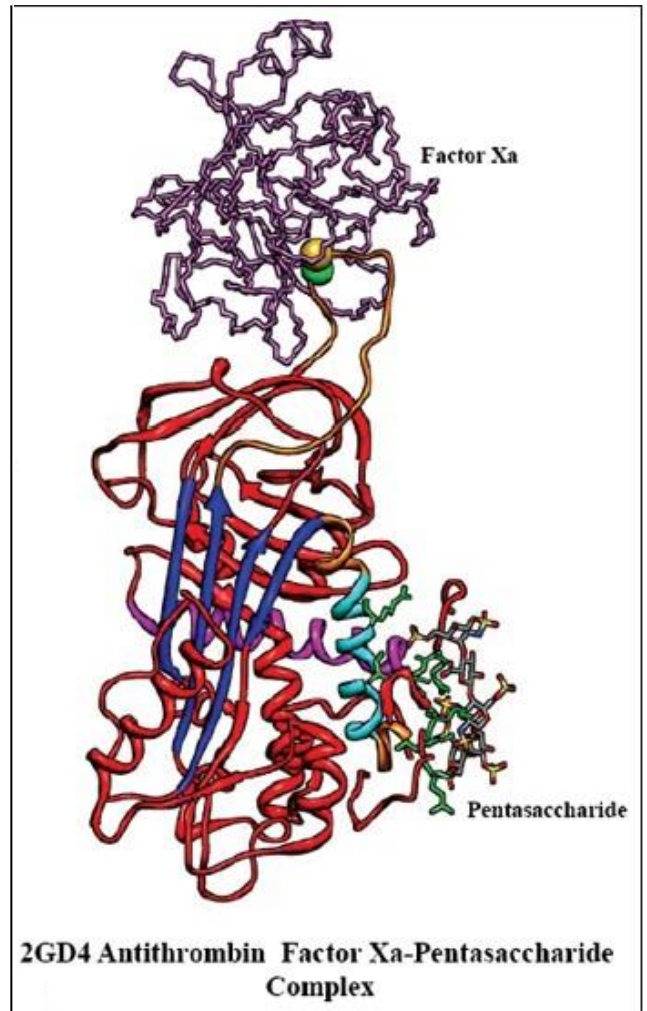

P Wang et al, Angew. Chem. (2012)

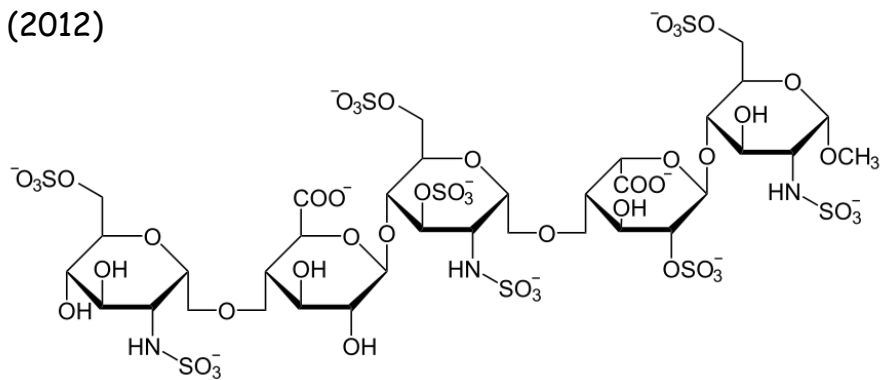

Zanamvir (Relenza)
neuraminidáz-gátló

Antithrombin - factor Xa - pentasaccharide complex

Q. Rashid et al. (2014)

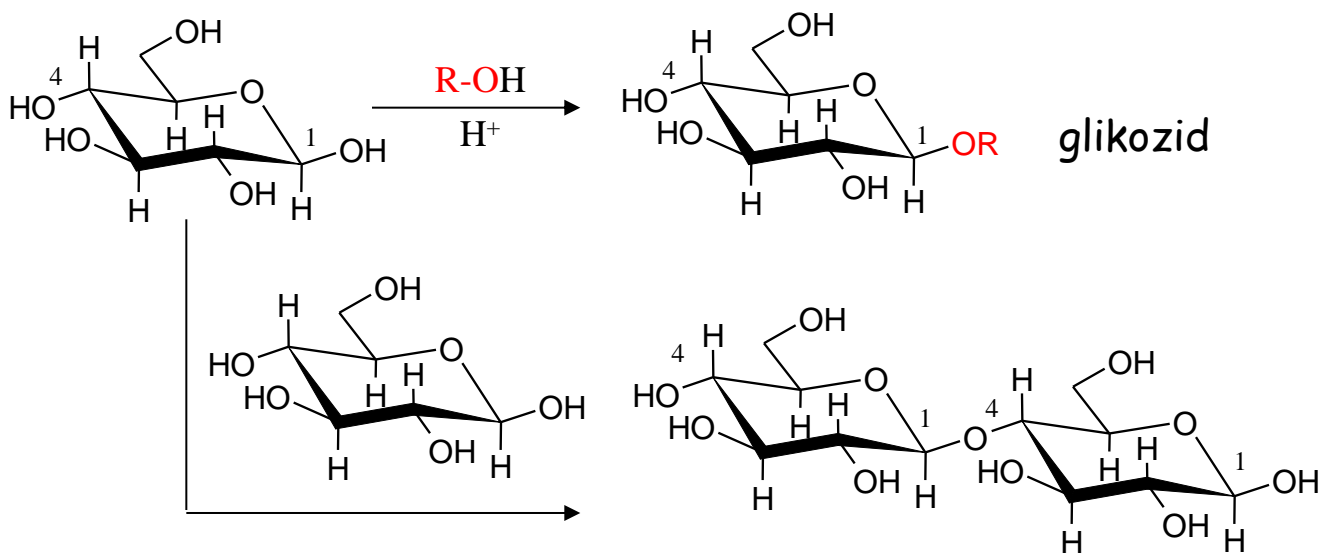
Fondaparinux (Arixtra)

Idraparinux (trombus gátló)

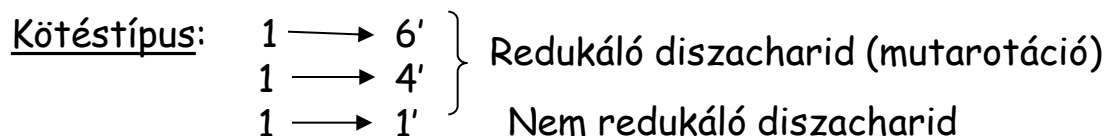
Diszacharidok

Definíció: Két monoszacharid kapcsolódása **éter** kötéssel

Leírás: Összetevők, kötéstípus, térállás

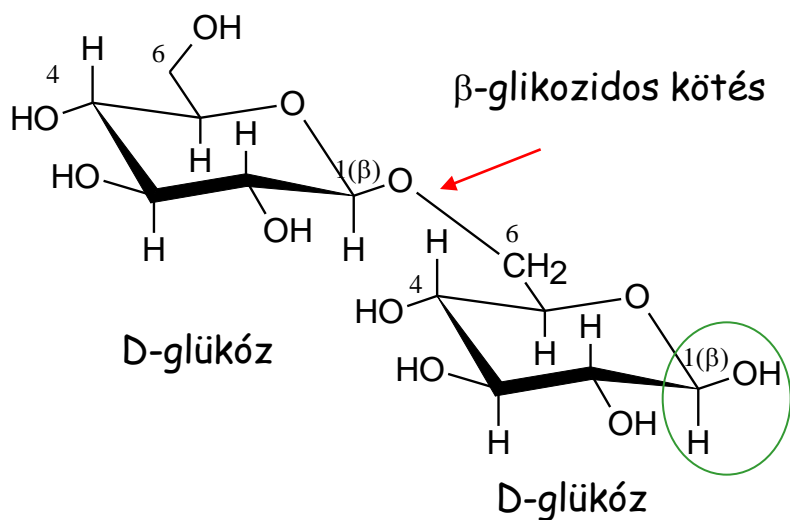
Csoportosítás a kötésben résztvevő C-atomok pozíciója szerint:

A) 1 → 6' redukáló diszacharid

GENTOBIÓZ (kristályos): (első diszacharid, amelyet szintetikusan állítottak elő)

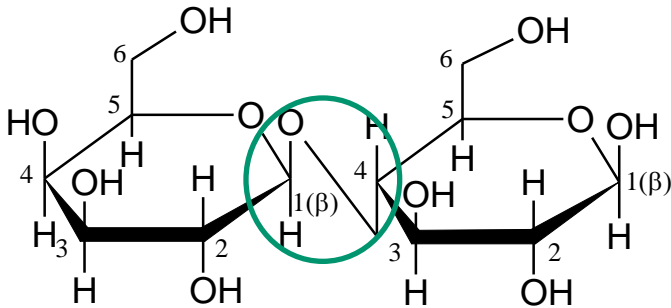
O-β-D-glükopiranozil-(1-6)-β-D-glükopiranóz

B) 1 → 4' redukáló diszacharidok

LAKTÓZ (kristályos): (tej - lac, lactis. latin)

O-β-D-galaktopiranozil-(1-4)-β-D-glükopiranoz

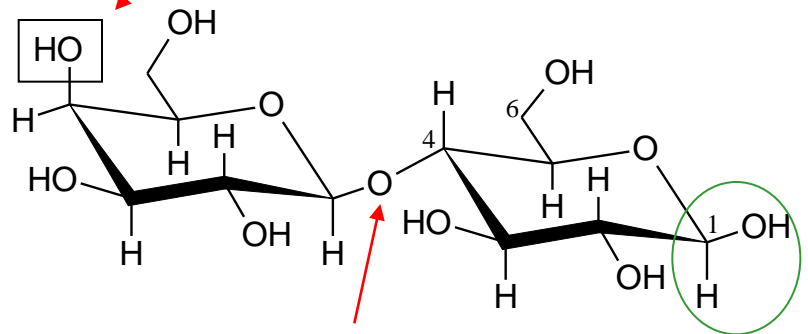

Hidrolízis (H^+/H_2O):
β-galaktozidáz („laktáz“)

D-galaktóz

D-glükóz

Előfordulás:
anyatej (emlősök),
szárazanyag 2-8 %-a

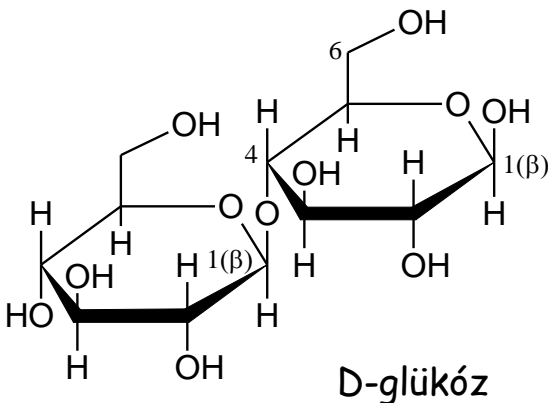

β-glikozidos kötés

A laktóz felszívódásakor szőlőcukorra (glükóz) és galaktózra bomlik, ezt a máj azonnal felveszi és glükózzá alakítja.

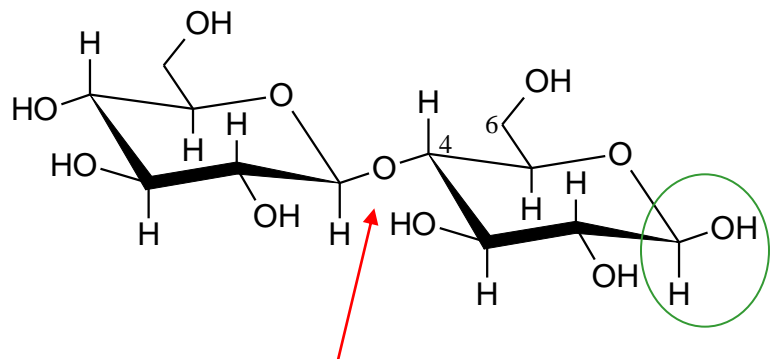
CELLOBIÓZ (kristályos):

O-β-D-glükopiranozil-(1-4)-β-D-glükopiranoz

D-glükóz

D-glükóz

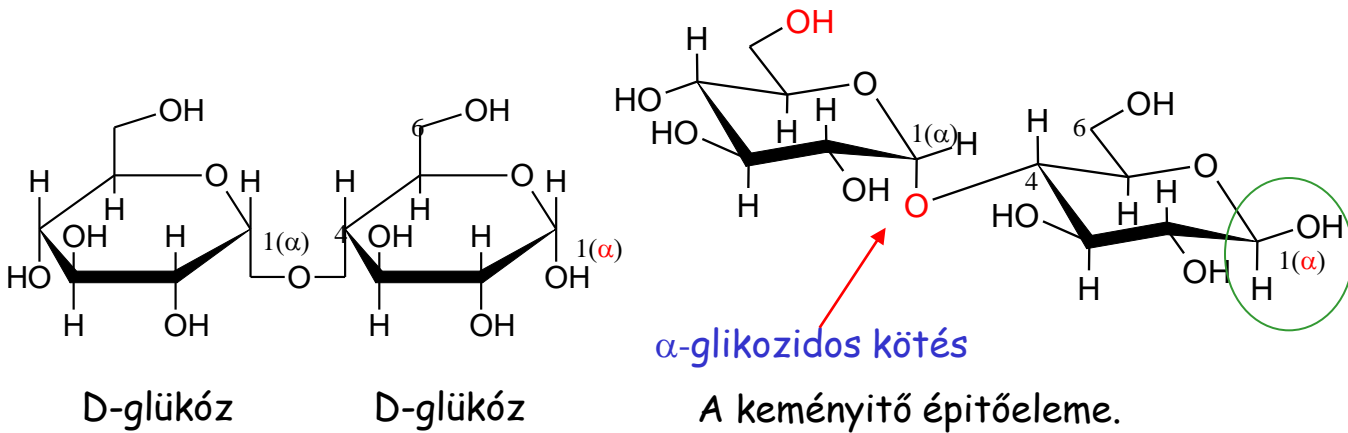
β-glikozidos kötés

Természetben nem fordul elő, cellulóz építőeleme.

MALTÓZ (kristályos), „malátacukor“:

O- α -D-glükopiranozil-(1-4)- α -D-glükopiranóz

Hidrolízis: α -glikozidáz (állatok nagy része, ember)
 β -glikozidáz (baktériumok)

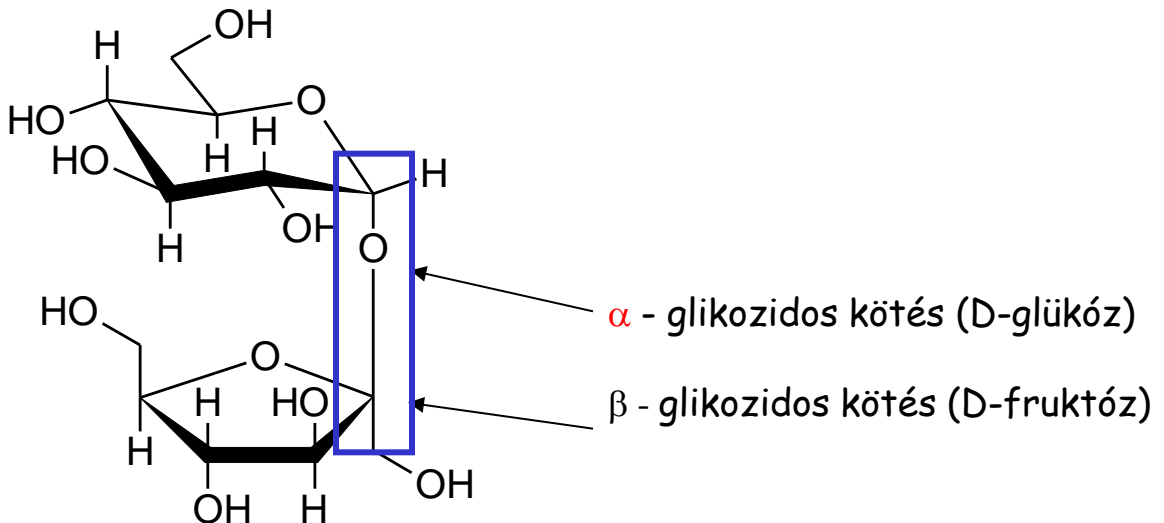

C) 1 $\longrightarrow$ 1' (nem-redukáló diszacharid)

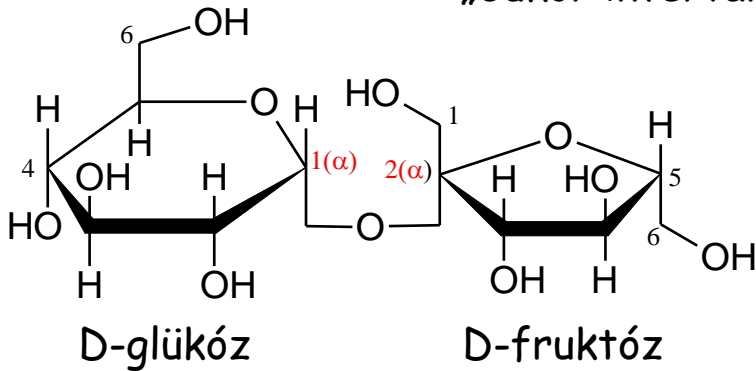
SZACHARÓZ : (C₁₂H₂₂O₁₁)

O- α -D-glükopiranozil-(1-2)- β -D-fruktofuranozid

Előfordulás: nádcukor, répacukor, juharcukor

„Cukor invertálás”

$\alpha_0 = +66,5^\circ$
(jobbra forgat)

H^+/H_2O (invertáz)

D-glükóz + D-fruktóz

méz

$\alpha_0 = +52,75^\circ$ $\alpha_0 = -92,4$
(jobbra forgat)   (balra)

-39,7°

Poliszacharidok

Jellemzés

- Monoszacharidok és/vagy azok származékai alkotják.
- Glikozidos kötést tartalmaznak.
- H-híd kötés(eke)t tartalmaznak.

Csoportosítás:

- architektura (egyenes vagy elágazó lánc)
- összetétel (homoglikán vagy heteroglikán)

Jellemzés:

- polimerizáció fok (egységek száma)
- összetétel
- kötéstípus

Homoglikánok

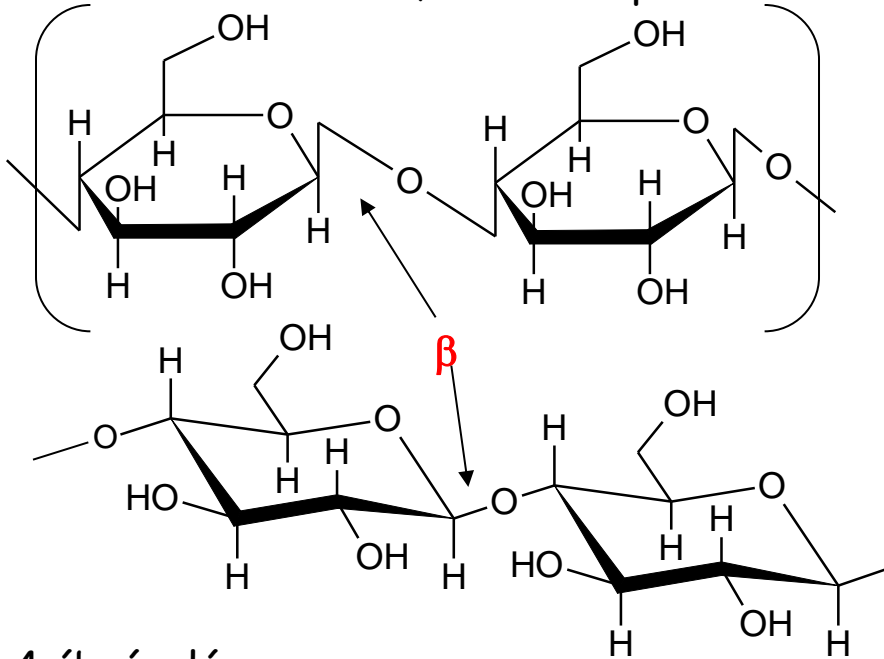
CELLULÓZ: homoglikán, egyenes lánc,

β -glikozid kötés, (1-4') kötés

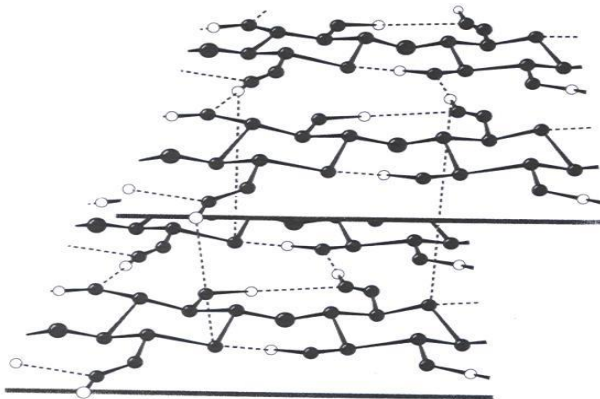
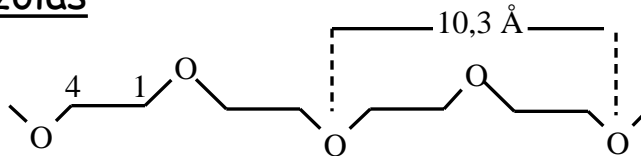
dimer: 4-O-(β -glükopiranozil)-D-glükopiranoz

cellobióz

amiláz rezisztens, emberi táplálkozásra alkalmatlan.

1-4 ábrázolás

Alga *Chaetomorpha seetai* sejtafall
részt, elektronmikroszkóp
[Biophoto Associates]

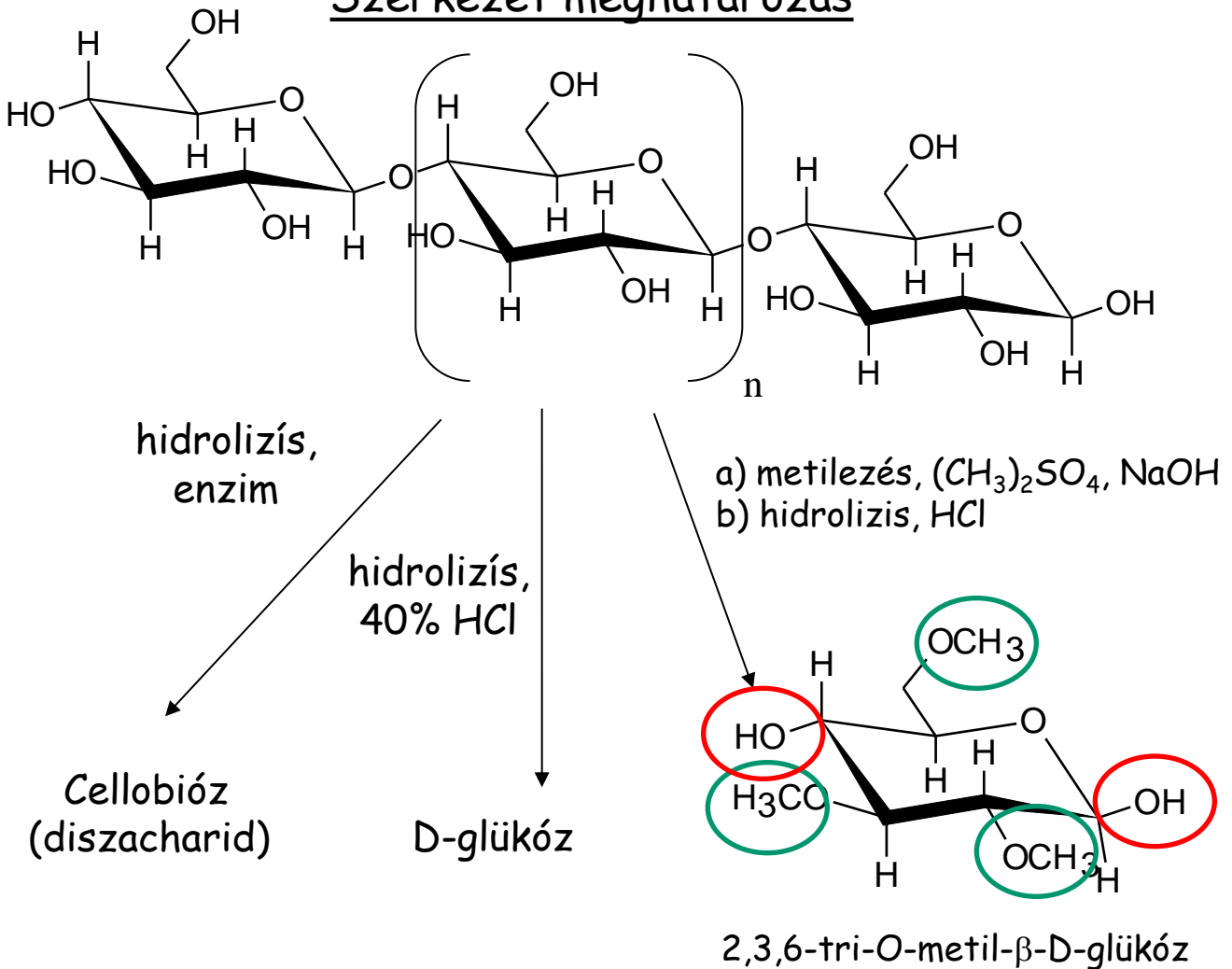
Előfordulás: növényekben $1,3 \times 10^9$ t/év,

nyersanyag	polimerizáció fok
nyers gyapot	14 000
len	8 000
jegesfenyő	2 500
tisztított gyapot	300 - 1 500

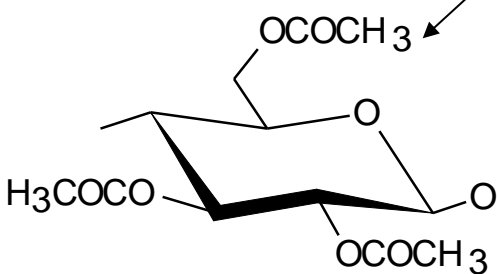
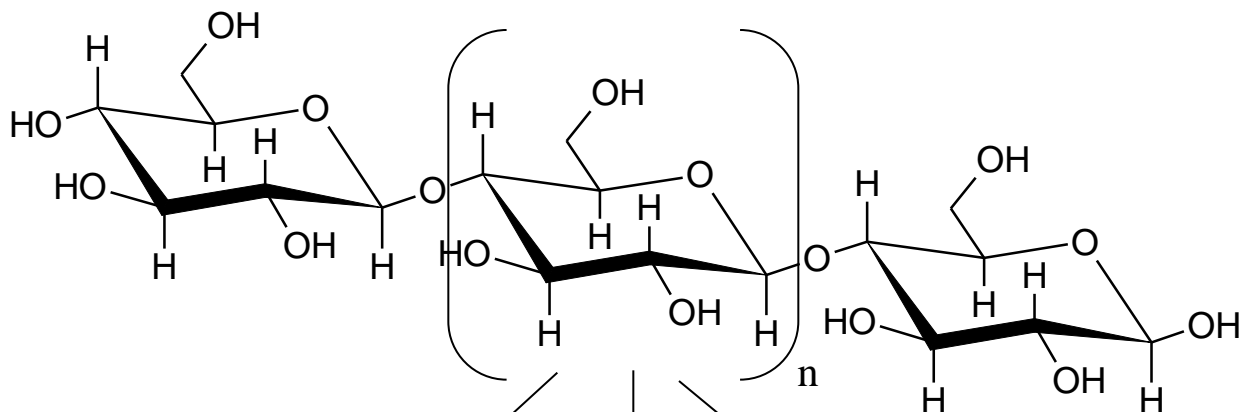

Jellemzés: higroszkópos,
180 °C: bomlás, 290 °C: égés,
Oldószer: Cu^{2+} dietiléndiamin,
 $\text{Cu}^{2+}(\text{NH}_3)_4\text{OH}$

Szerkezet meghatározás

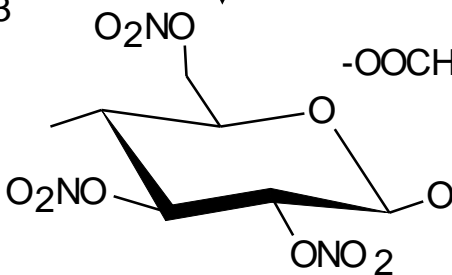
Cellulóz származékok

2.3.6-tri-acetil-cellulóz
(cellulóz acetát)*

kevésbé éghető,
pl. film, fólia

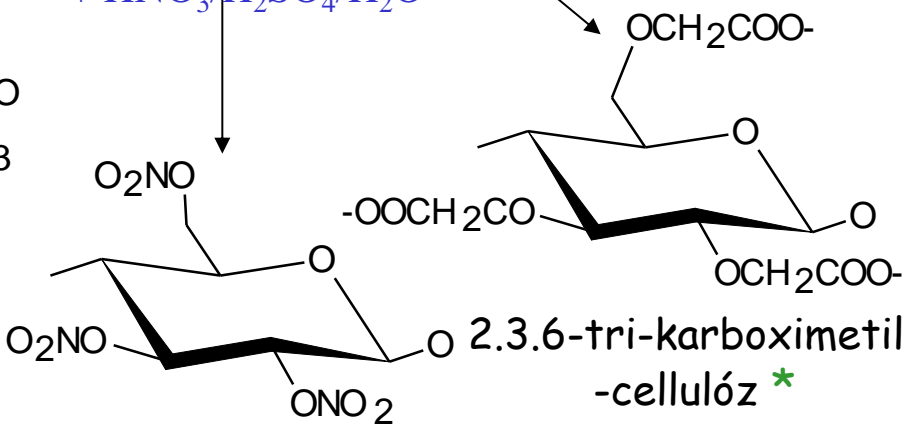
észter kötés

2.3.6-tri-nitro-cellulóz *

ég, robban
pl. lőgyapot, füstnélküli lőpor

észter kötés

2.3.6-tri-karboximetil-cellulóz *

duzzad, gél
pl. szappanadalék,
kromatográfia

éter kötés

* részleges módosítás

HO-CH₂-COOH, glikolsav

KEMÉNYÍTŐ : poliszacharid keverék

összetétel :

hidrolízis

H⁺

- AMILOPEKTIN : 80% jóddal vörös

- AMILÓZ : 20% vízben oldódó, jóddal mélykék

DEXTRIN : kis molekulatömegű poliszacharid keverék

AMILOPEKTIN* : homoglikán, elágazó lánc,

α -glikozid (1-4) és (1-6) kötések

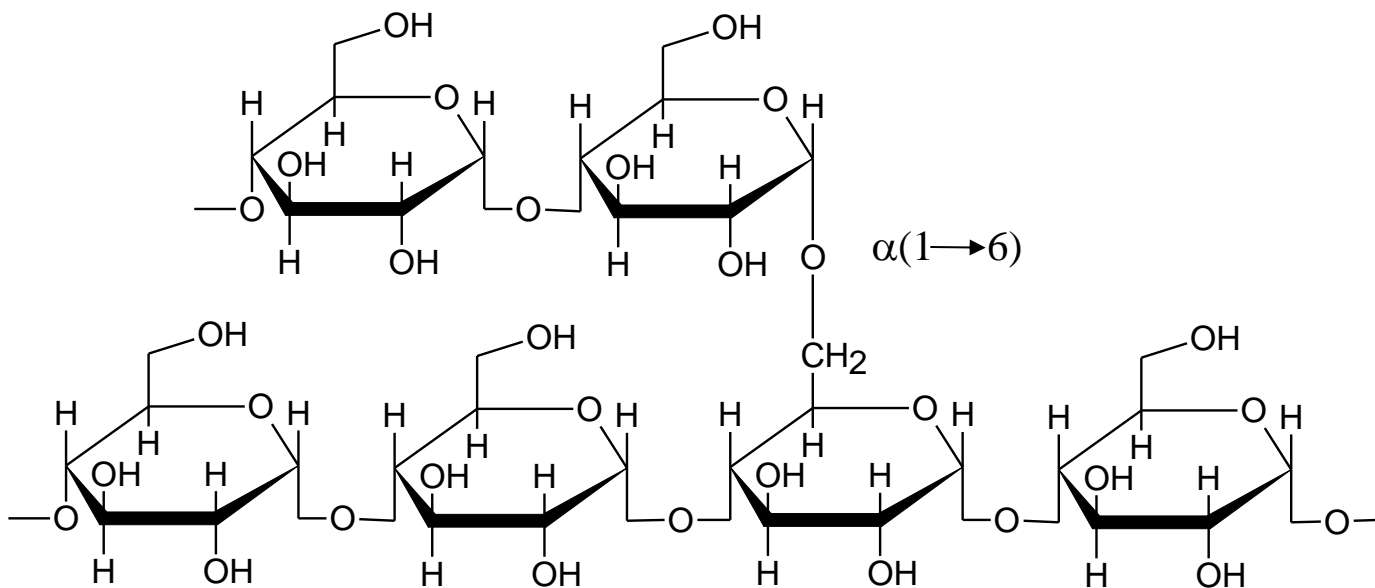
4-O-(α -D- glükopiranozil)-D-glükopiranoz

6-O-(α -D- glükopiranozil)-D-glükopiranoz

vízben nem oldódik, csiriz

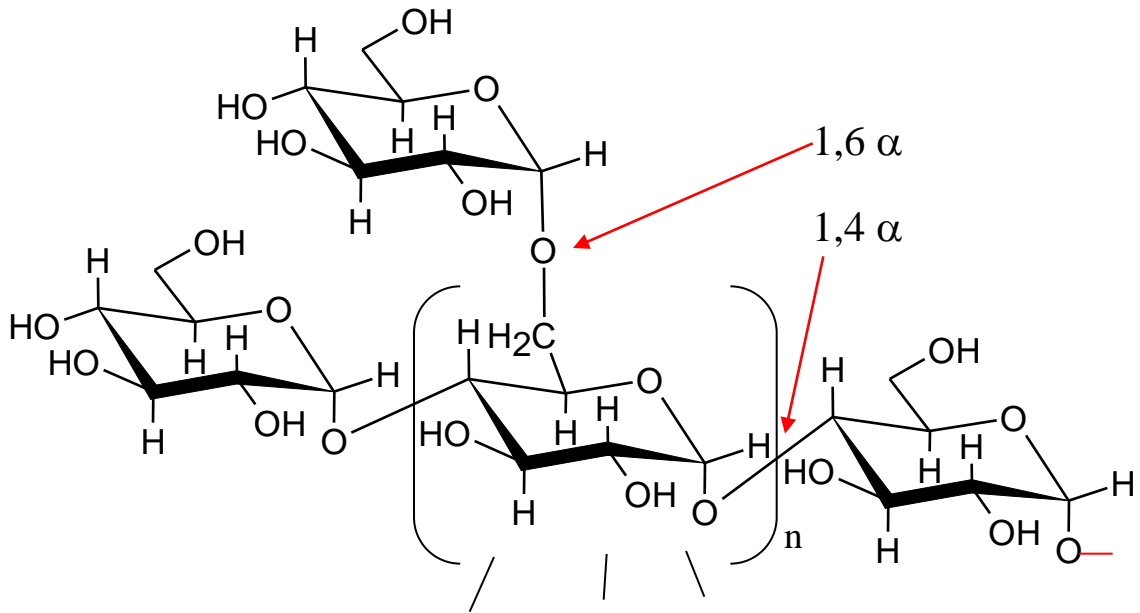
3 - 4000 egység

amilopektin: 24-30 egység jut egy 1-6 elágazásra

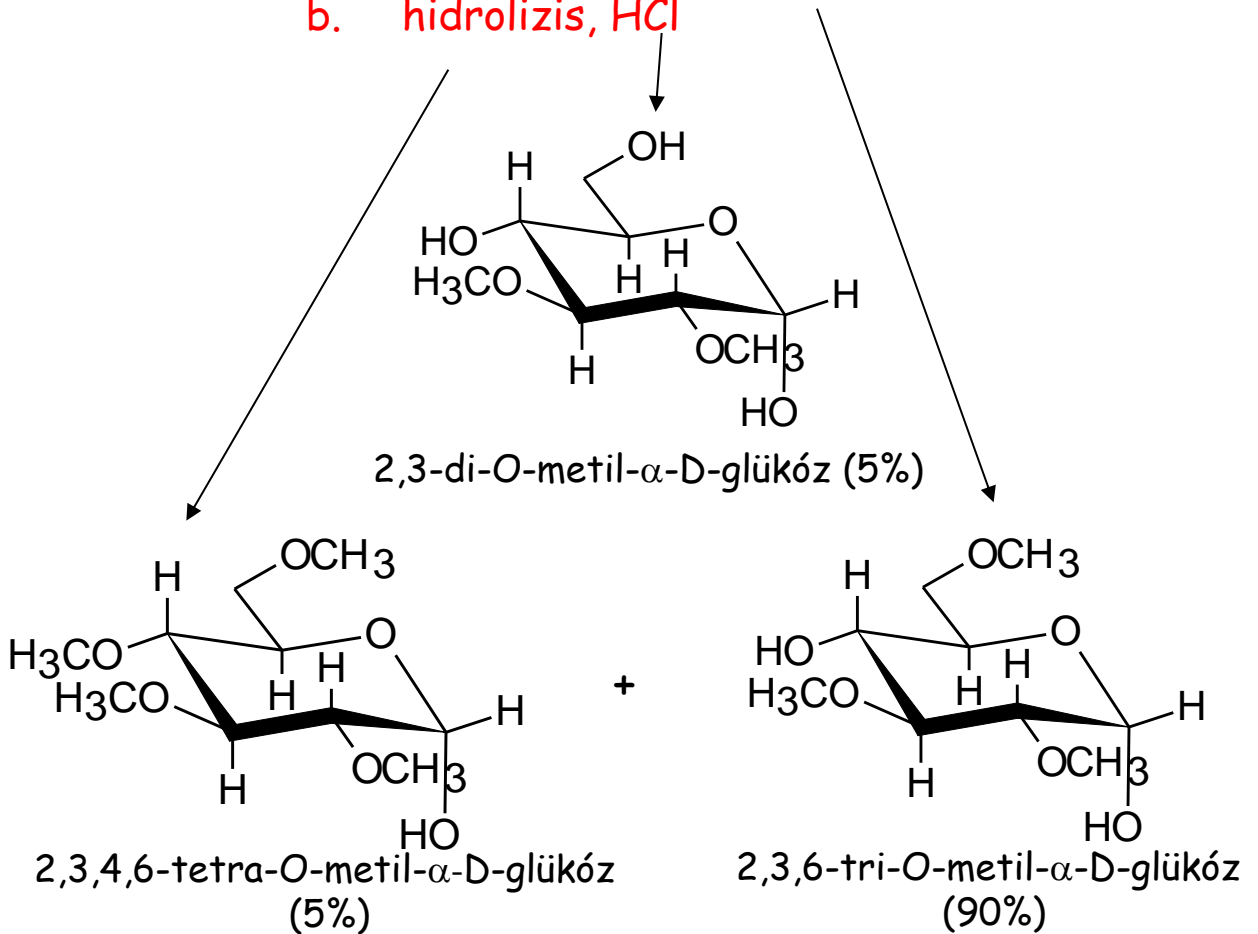
* Glikogén (állati sejtek): 8-12 egység jut egy 1-6 elágazásra
(több elágazás, nagy mt, 4-12 millió)

Szerkezet meghatározás

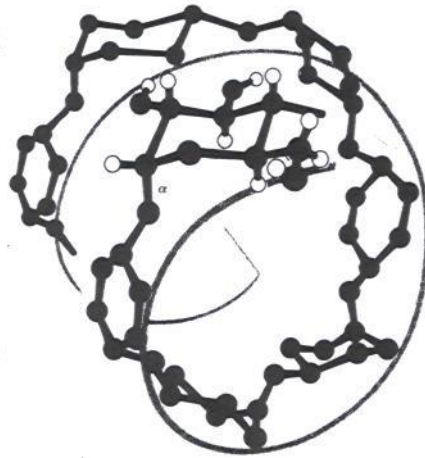
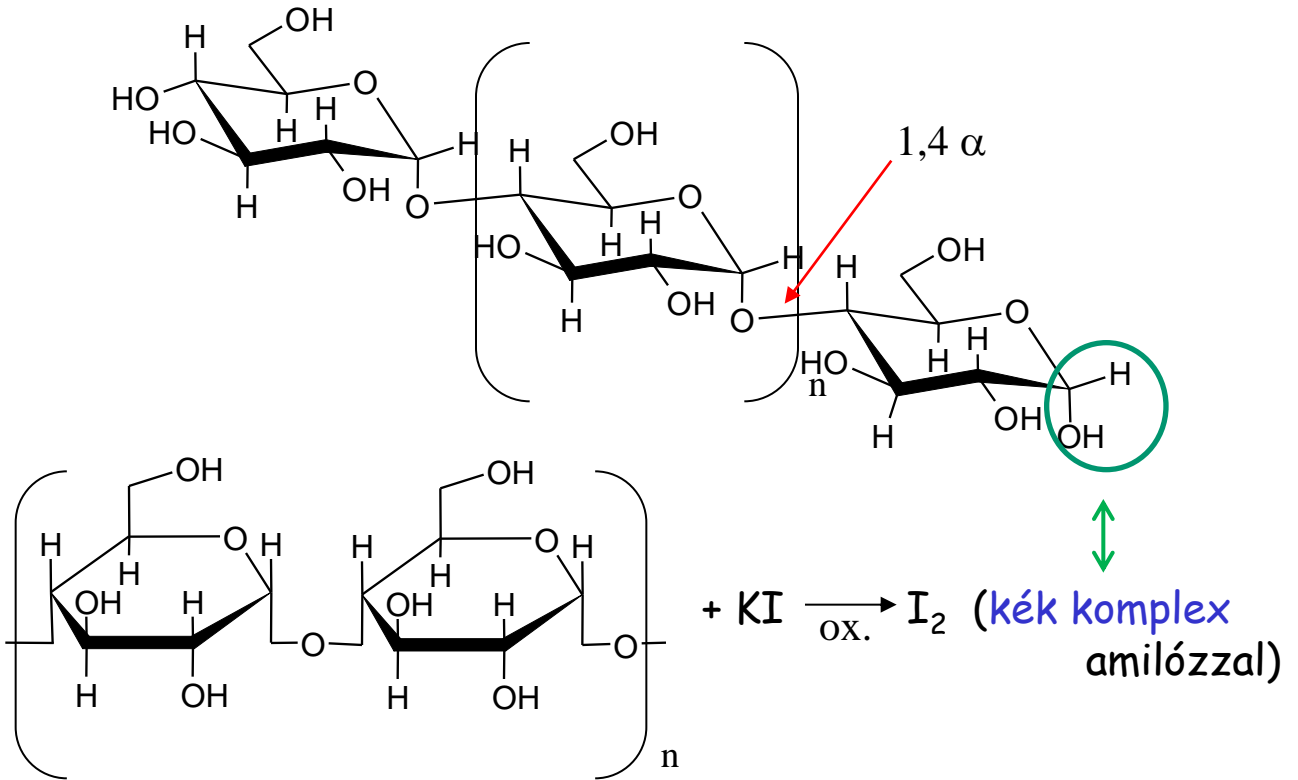

a. metilezés $(\text{CH}_3)_2\text{SO}_4, \text{NaOH}$

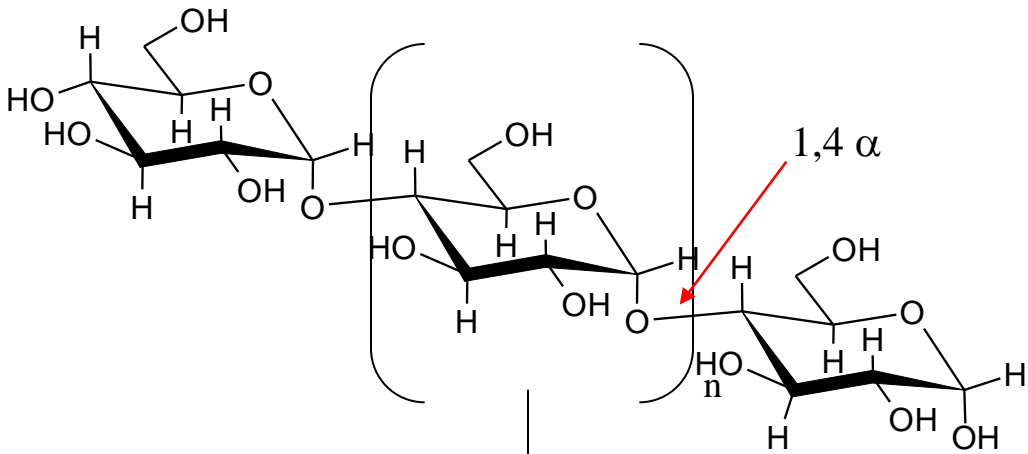
b. hidrolízis, HCl

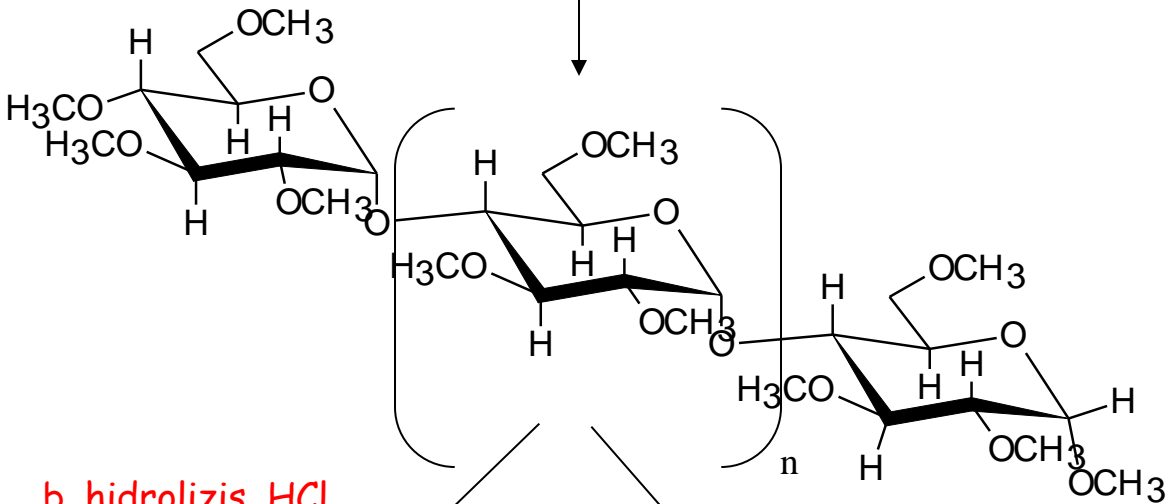
AMILÓZ : homoglikán, egyenes lánc,
 α -glikozid (1-4) kötések
 4-O-(α -D- glükopiranozil)-D-glüköpiranoz
 vízben oldódik
 300 - 1000 egység

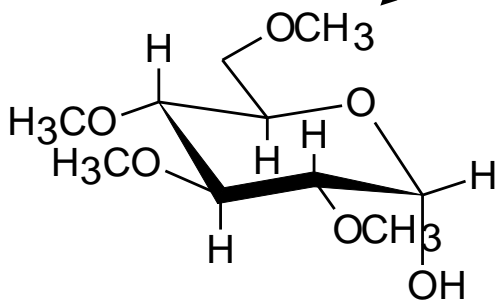
Szerkezet meghatározás

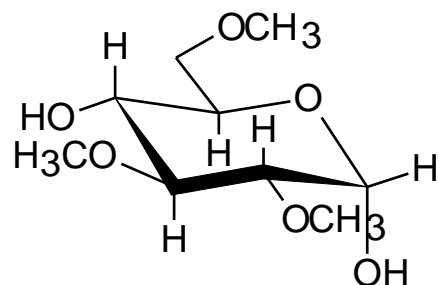
a. metilezés $(\text{CH}_3)_2\text{SO}_4$, NaOH

b. hidrolizis, HCl

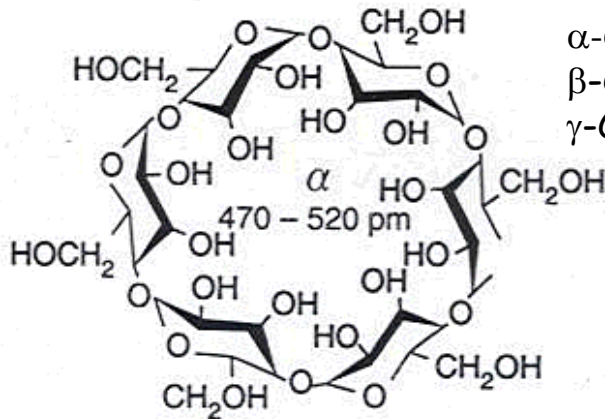
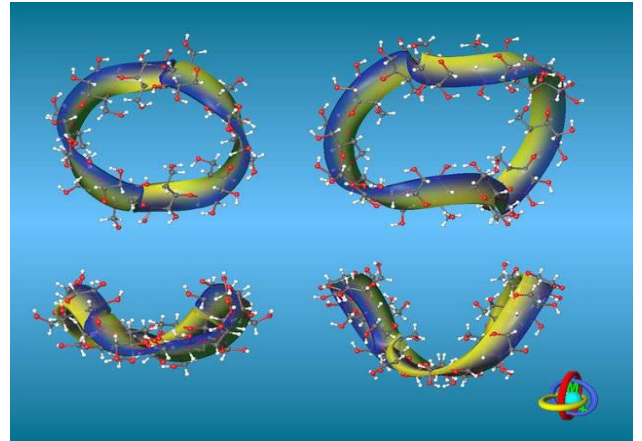
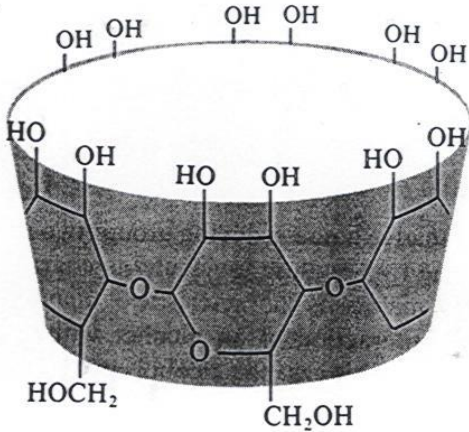
2,3,4,6-tetra-O-metil- α -D-glükóz
(0,2%, 500 monomer)

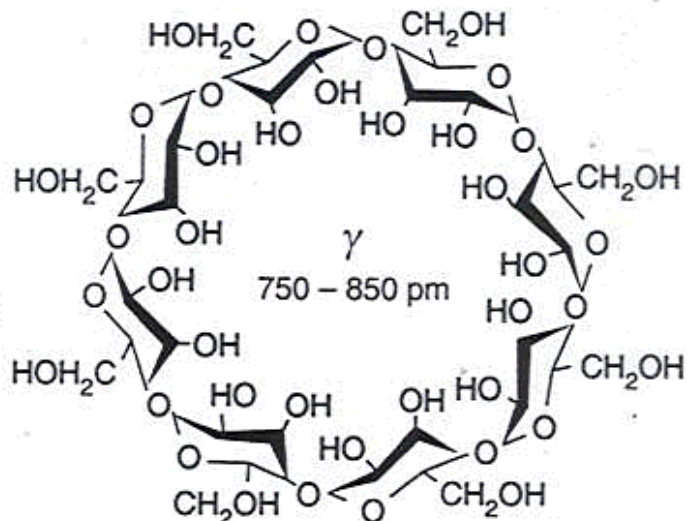
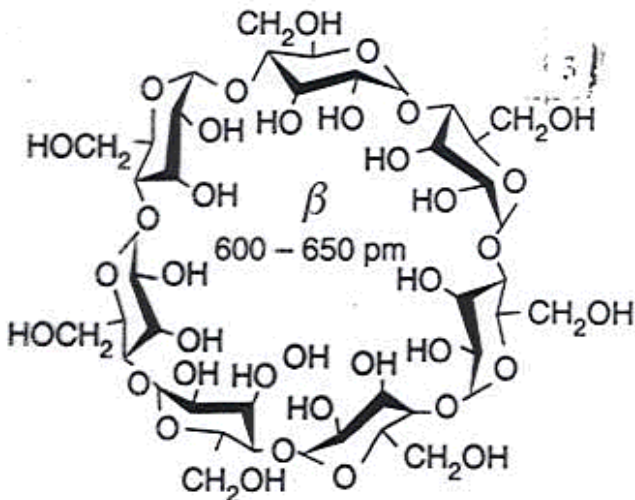
2,3,6-tri-O-metil- α -D-glükóz
(főtermék)

CIKLODEXTRINEK: homoglikán, makrociklus
 min. 6 D-(+)-GLÜKÓZ egység
 1,4- α -kötés

KEMÉNYÍTŐ $\xrightarrow[\text{Bacillus macerans}]{\text{amiláz}}$ CIKLODEXTRINEK

α -Ciklodextrin: $\varnothing$ 4,5 Å
 β -Ciklodextrin: $\varnothing$ 6,25 Å
 γ -Ciklodextrin: $\varnothing$ 7,0 Å

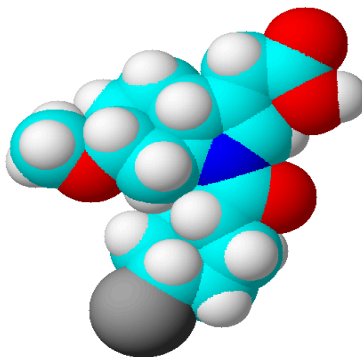
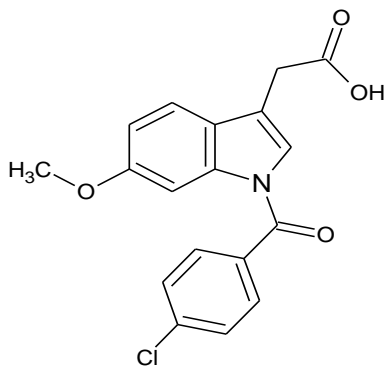

Indometacin - ciklodextrin komplex

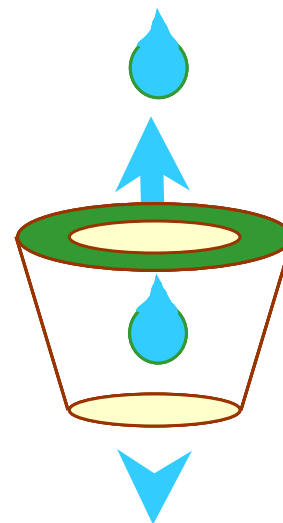
Az indometacin oldódása pH 7 pufferben

„Corpora non agunt nisi soluta” (Paracelsus)

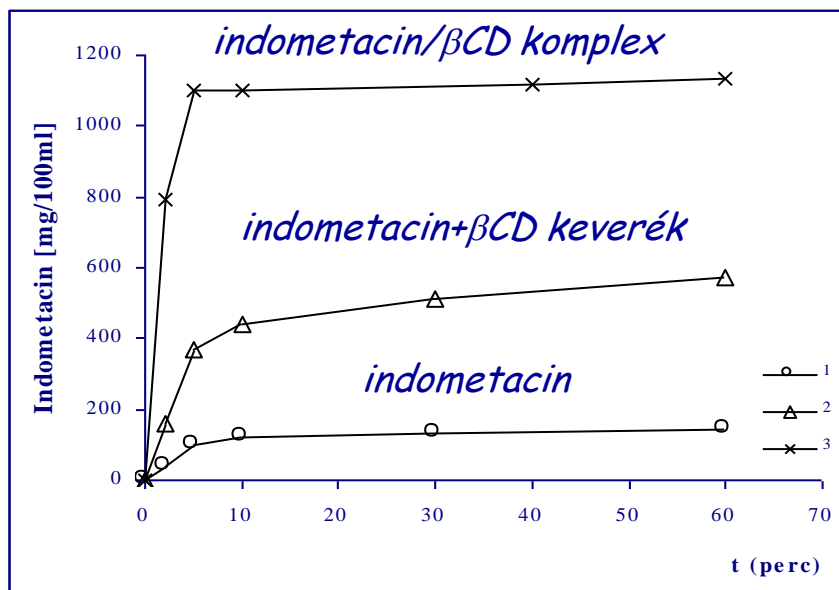
„a gyógyszerésznek oldatba kell vinni a sokszor oldhatatlannak látszó szilárd anyagot”

Indometacin - gyulladásgátló

Dr. Sente Lajos,
Cyclolab Kft.

Red Blood Cells
(7500 nm - 75,000 Å)

β-Cyclodextrin
(1.5 nm - 15 Å)

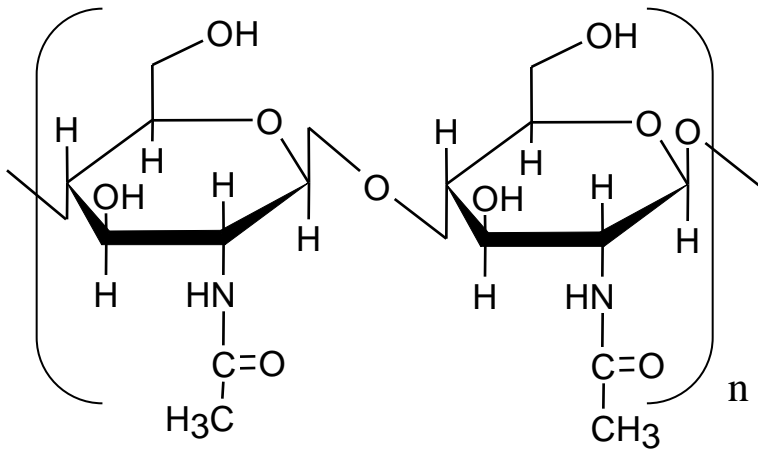

Insulin
(3.5 nm - 35 Å)

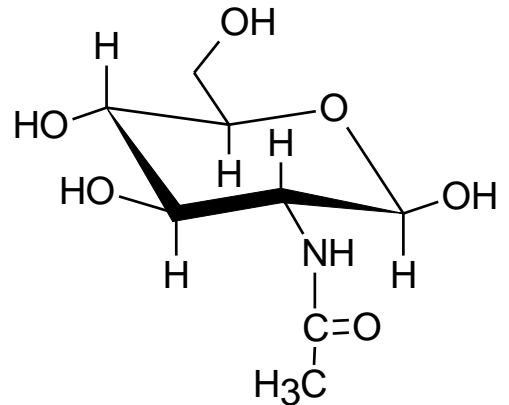

Lipoproteins
(7.5 nm - 75 Å)

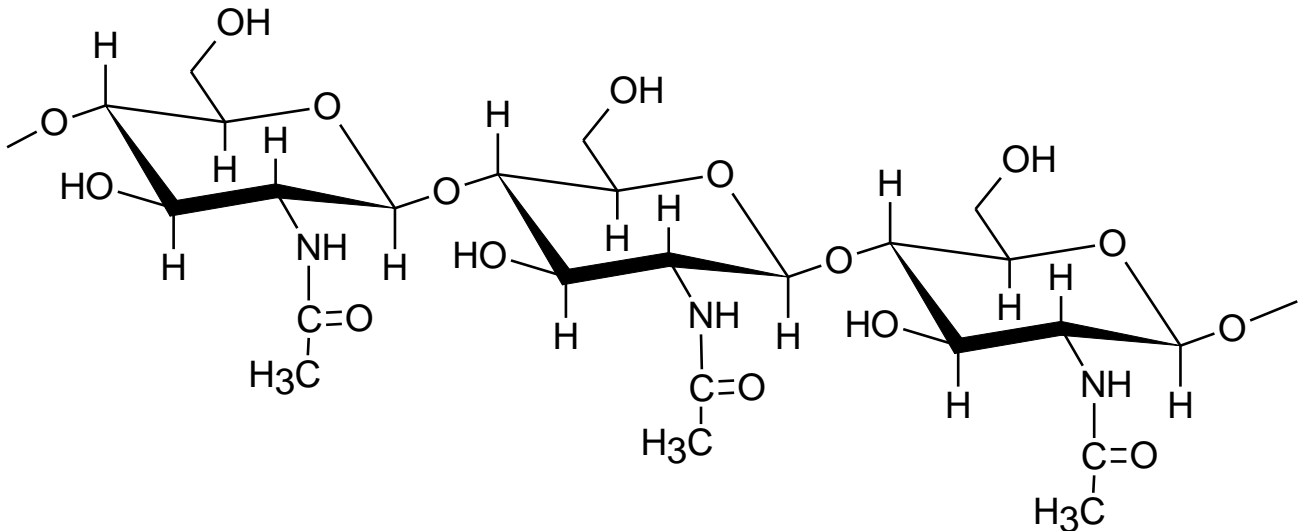
KITIN: homoglikán, egyenes lánc,
 β -glikozid (1-4) β -kötés
 4'-O- β -2-acetamido-2-dezoxi-D-glükopiranozid
 Funkció: CaCO_3 kristályok „befogadása”

N-acetil-glükózamin
 (1 $\rightarrow$ 4 β -kötés)

2-acetamido-2-dezoxi-
 -D-glükóz (monomer)

poli(1,4'-O- β -2-acetamido-2-dezoxi-D-glükopiranozid)

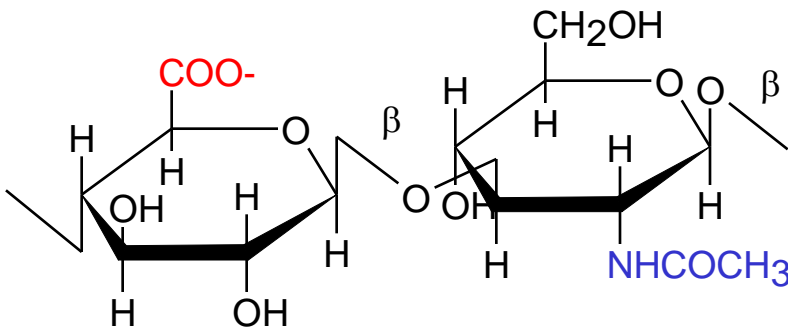
Heteroglikánok

HIALURONSÁV egyenes lánc, heteroglikán.

$M_t = 200\,000 - 2\,000\,000$

Összetétel: D-glükuronsav, N-acetil-D-glükózamin

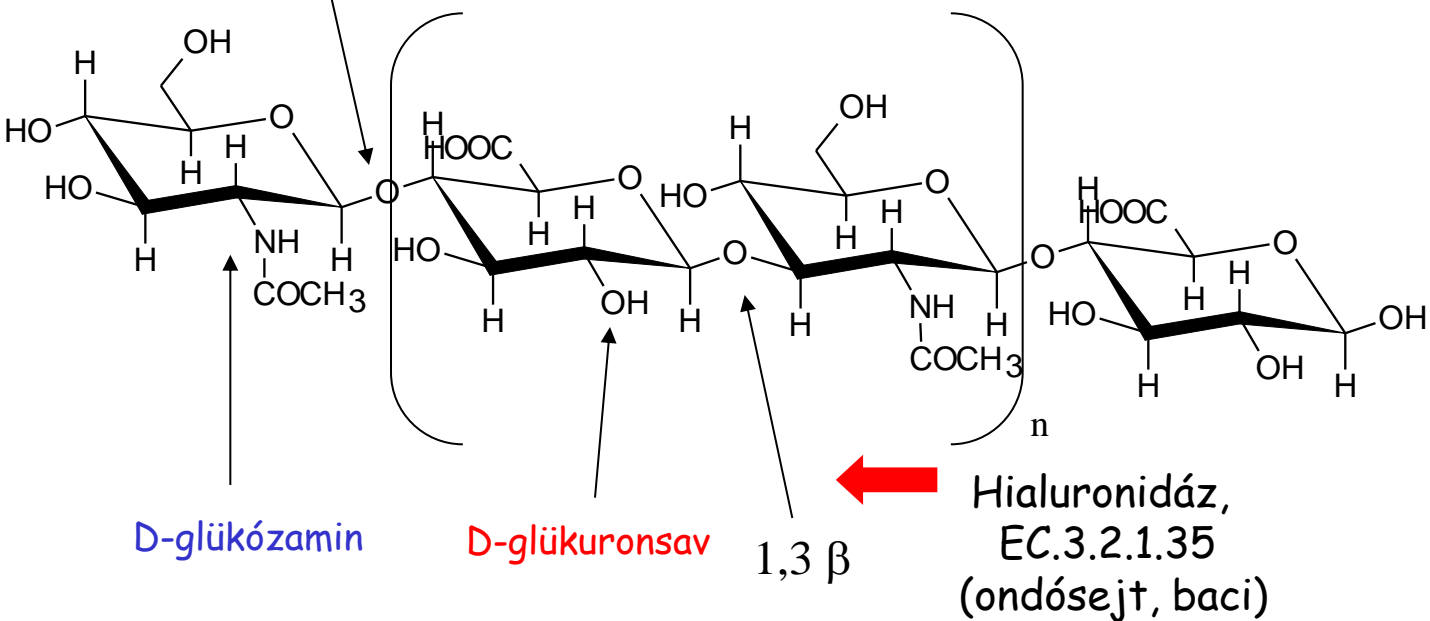
Kötésrendszer: 1,4 β és 1,3 β glikozidos kötés,
karbonsavamid kötés

D-glükuronsav

N-acetil-D-glükózamin

1,4 β ← Hialuronidáz, EC.3.2.1.36 (orvosi pióca)

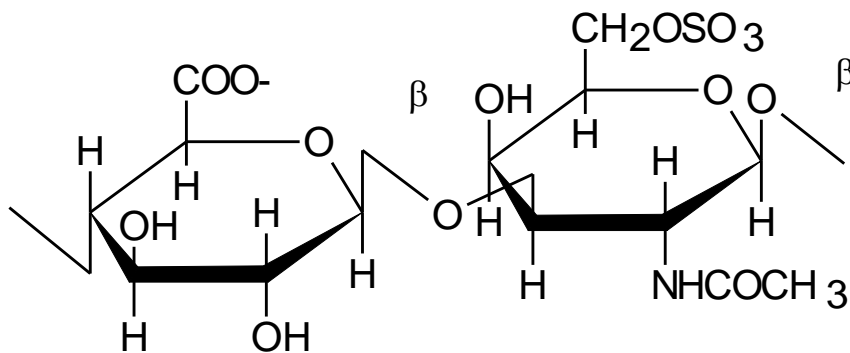

KONDROITIN (-SZULFÁT) (Chondros, porc, rög, görög)

Egyenes lánc, heteroglikán.

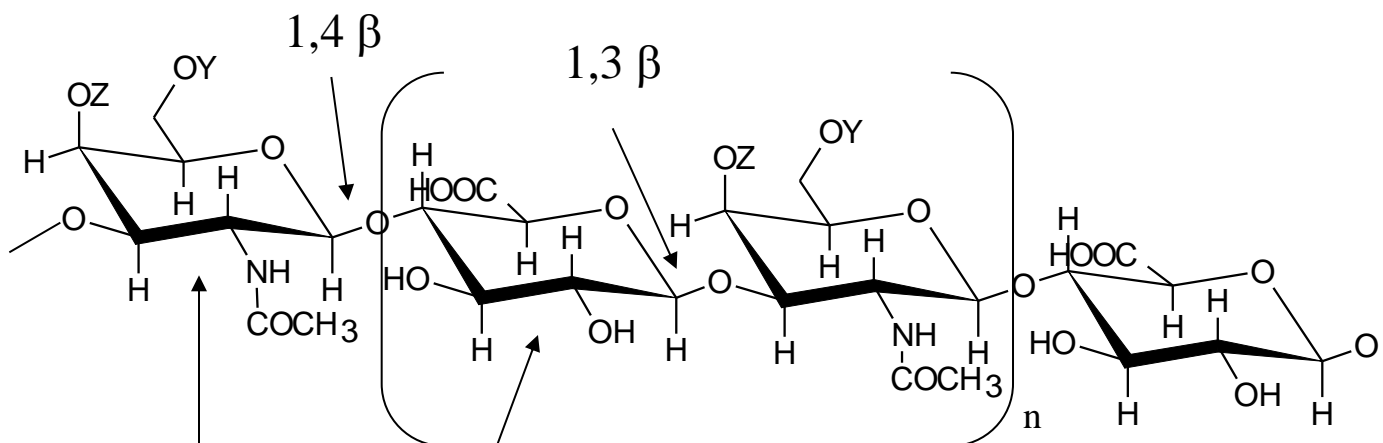
Összetétel: D-glükuronsav, N-acetil-D-galaktózamin, kénsav

Kötésrendszer: 1,4 β és 1,3 β glikozidos kötés,
savamid és szulfonsavészter kötés

D-glükuronsav

N-acetil-D-galaktózamin-
-6-szulfát

D-galaktózamin

D-glükuronsav

	Y	Z
Kondroitin	H	H
Kondroitin szulfát A	H	SO ₃ ⁻
Kondroitin szulfát C	SO ₃ ⁻	H

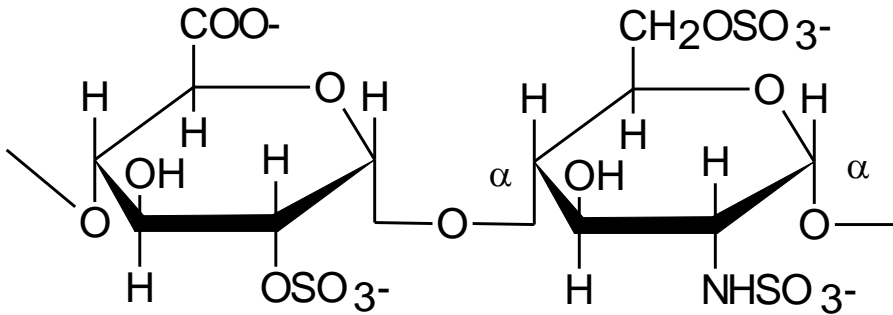
HEPARIN ógörögből: ηπαρ (hepar),

egyenes lánc, heteroglikán. Mt = 12- 16 000

Összetétel: D-glükuronsav, D-glükózamin, kénsav

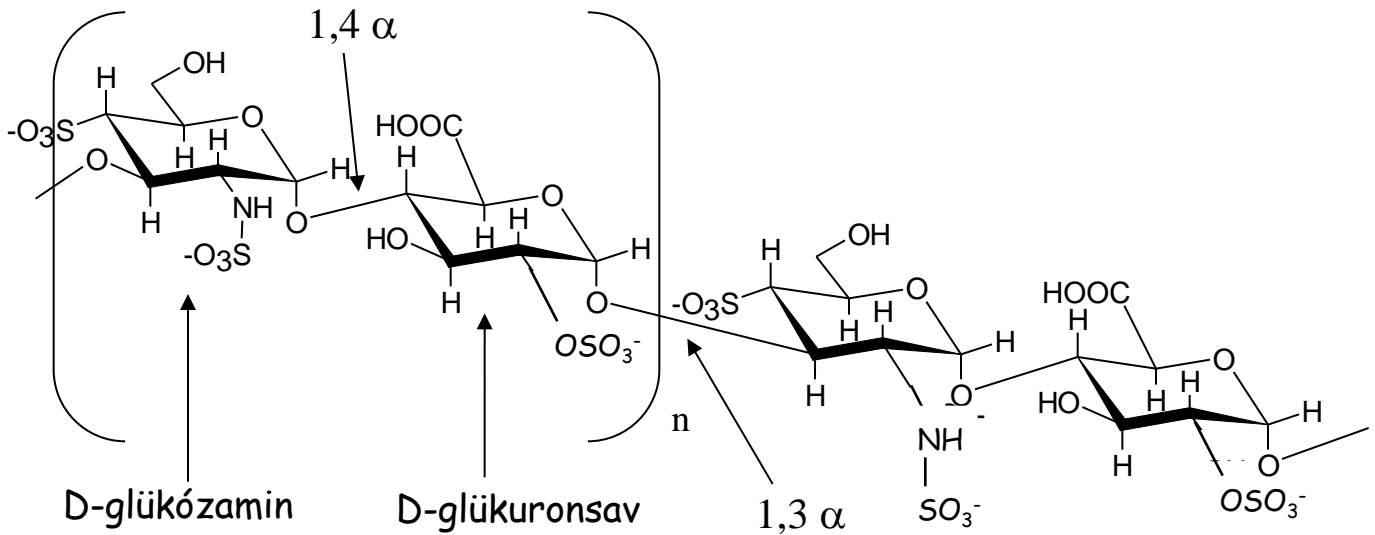
Kötésrendszer: 1, 4 α és 1, 3 α glikozidos kötés,
szulfonsavamid és szulfonsavészter kötés

Funkció: véralvadásgátló (trombin inaktiválása, 1916)

D-glükuronsav-
-2-szulfát

N-szulfo-D-glügózamin-
-6-szulfát

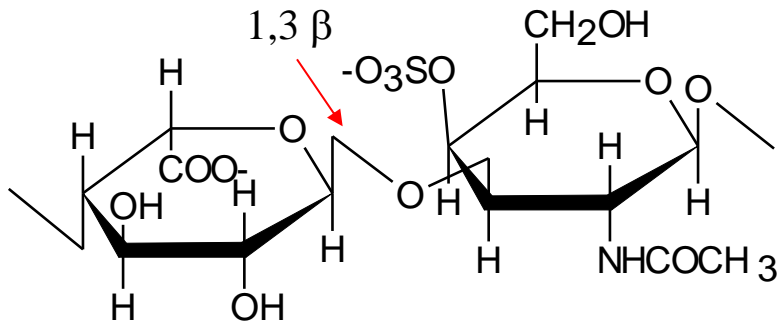
Heparináz I, II és III

DERMATÁN (SZULFÁT)

Egyenes lánc, heteroglikán.

Összetétel: L-lauronsav, N-acetil-D-galaktózamin, kénsav

Kötésrendszer: 1, 4 β és 1, 3 β glikozidos kötés,
szulfonsavamid és szulfonsavészter kötés

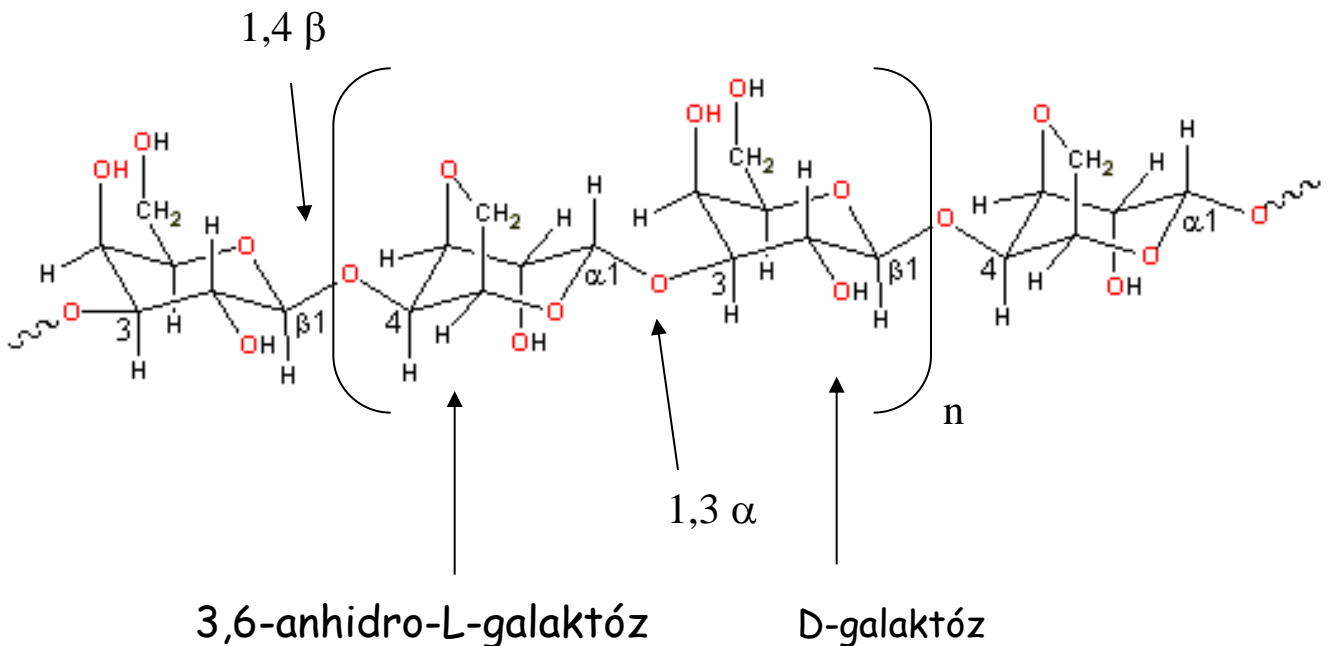

AGAR Vörösmozzatok, *Rhodophyta*

Poliszacharid keverék: agaroz (70%), agropektin (30%).
egyenes lánc, heteroglikán, semleges.

AGARÓZ: D-galaktóz, 3,6-anhidro-L-galaktóz

Kötésrendszer: 1, 4 β és 1, 3 α glikozidos kötés,
3,6 éter kötés

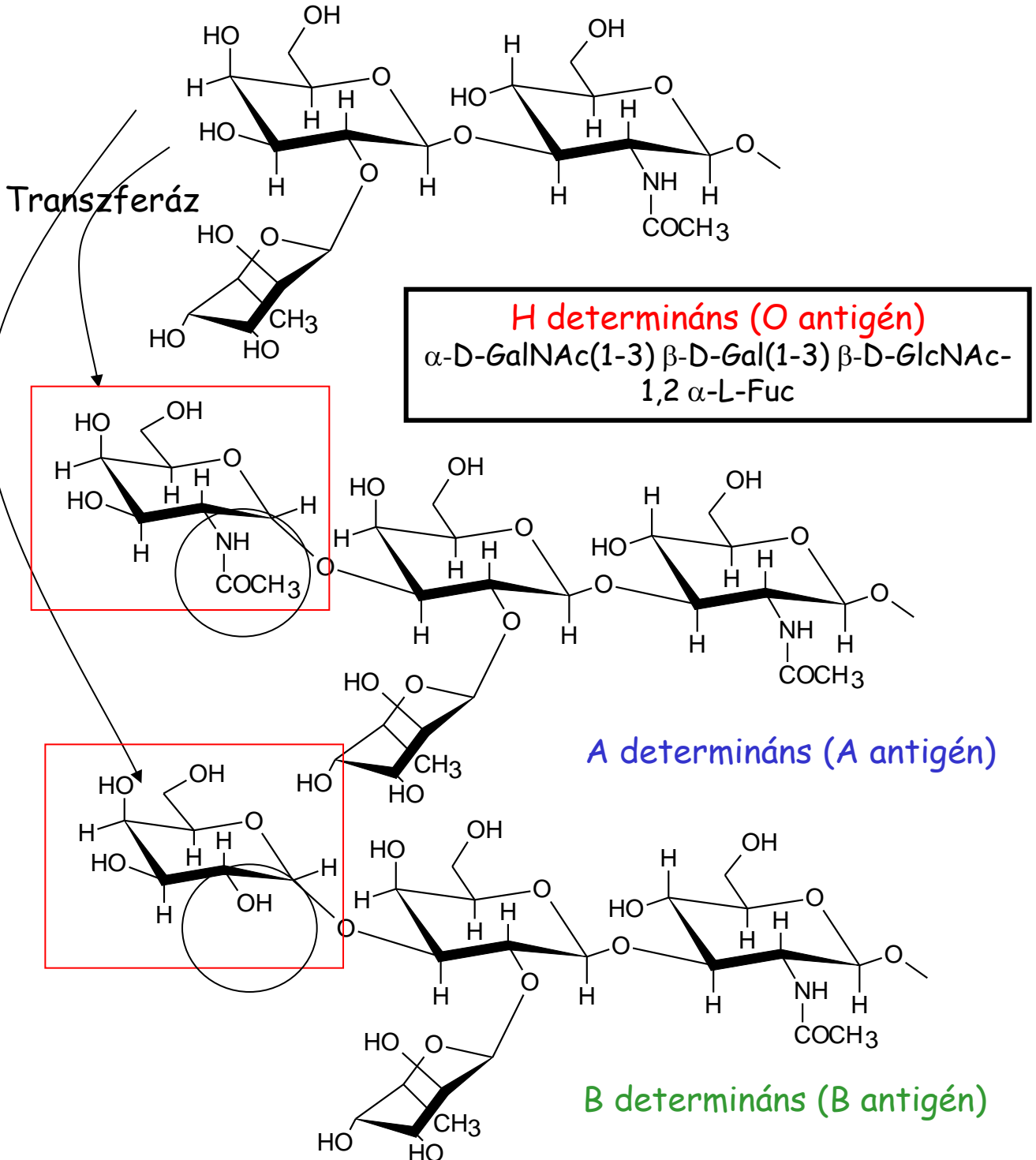

ABO antigének

Vörösvértetek felszínén, fehérjéhez, lipidhez kapcsolódó oligoszacharidok.
Elágazó lánc, heteroglikán, semleges.

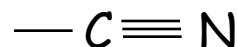
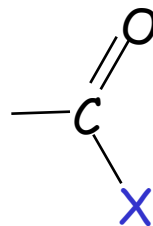
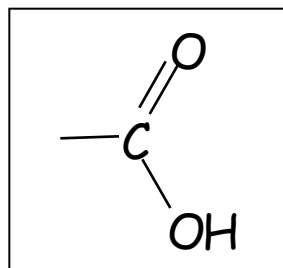
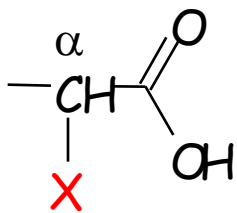
Összetétel: D-galaktóz (Gal), N-Ac-D-galaktózamin (GalNAc),
N-Ac-D-glükózamin (GlcNAc), L-fukóz (Fuc).

Kötésrendszer: 1, 3 α és 1, 3 β glikozidos kötés, savamid kötés

24. Karbonsavak

karbonsav
nitril

X	Név
F, Br, Cl	halogénsav
OH	hidroxisav
=O	oxosav
NH ₂	aminosav

X	Név
F, Br, Cl	savhaloid
OR	észter
OCOR	anhidrid
NH ₂	amid

Karbonsavak és savszármazékok: utótagok és végződések

—(C)OOH^a	-sav	—COOH	-karbonsav
$\text{—(C)OOR}^{a,b}$	(R)-...oát ^b	—COOR^b	(R)-...karboxilát ^b
gyűrűben: —(C)O—O—^a	-olakton	gyűrűben: —CO—O—	-karbolakton
$\text{—(C)O—X}^{a,c}$	-oil-halogenid	—CO—X^c	-karbonil-halogenid
$[\text{—(C)O}]_2\text{O}^a$	-sav-anhidrid	$(\text{—CO})_2\text{O}$	-karbonsav-anhidrid
—(C)O—NH_2^a	-amid	—CO—NH_2	-karboxamid
—(C)O—NH—NH_2^a	-hidrazid	—CO—NH—NH_2	-karbohidrazid
$\text{—(C)\equiv N}^a$	-nitril	$\text{—C}\equiv\text{N}$	-karbonitril

(b) Dikarbonsavak, savszármazékok és szubsztituált származékok

HOO(C)...(C)OOH^a	-disav	HOOC...COOH	-dikarbonsav
gyűrűben: —(C)O—NH—(C)O—^a	-imid ^d	gyűrűben: —CO—NH—CO—	-dikarboximid
$\text{HOO(C)...(C)O—NH}_2^a$	-amidsav ^d		
$\text{HOO(C)...(C)O—NH—C}_6\text{H}_5$	-anilidsav ^d		
HOO(C)...(C)HO^a	-aldehidsav ^d		

Nyitrai J., Nagy J.:
Útmutató a szerves vegyületek
IUPAC-nevezéktanához.
(Magyar Kémikusok Egyesülete, 1998)

Alkánsav (homológ sor)

Metánsav, hangyasav*	HCOOH
Etánsav, ecetsav*	CH ₃ COOH
Propionsav	CH ₃ CH ₂ COOH
Butánsav, vajsav*	CH ₃ (CH ₂) ₂ COOH
Pentánsav, valeriánsav*	CH ₃ (CH ₂) ₃ COOH
Hexánsav, kapronsav*	CH ₃ (CH ₂) ₄ COOH
....	
Palmitinsav*	CH ₃ (CH ₂) ₁₄ COOH
Sztearinsav	CH ₃ (CH ₂) ₁₆ COOH

Alkándisav (homológ sor)

Etándisav, oxálsav*	HOOC - COOH
Propándisav, malonsav*	HOOC-CH ₂ -COOH
Borostyánkősav*	HOOC-(CH ₂) ₂ -COOH
Glutársav*	HOOC-(CH ₂) ₃ -COOH
Adipinsav*	HOOC-(CH ₂) ₄ -COOH
....	

Alkénsav (homológ sor)

Propénsav, akrilsav*	CH ₂ = CH -COOH
2-Buténsav	CH ₃ -CH = CH -COOH
3-Buténsav	CH ₂ = CH -CH ₂ -COOH
2-metilpropénsav, metakrilsav*	CH ₂ = C(CH ₃) -COOH
....	

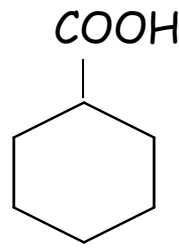
Csoportosítás

1. Nyílt láncú - gyűrűs
2. Telített - telítetlen
3. Mono-, di-....karbonsavak

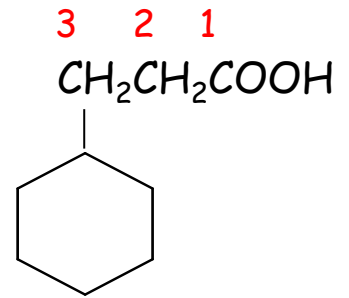
Nomenklatura

H-COOH
metánsav
hangyasav*

CH₃-CH₂-COOH
propánsav
propionsav*

ciklohexán
karbonsav

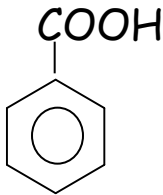
3-ciklohexil
propionsav

CH₂=CH-COOH
akrilsav*

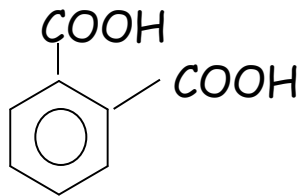
HOOC-CH₂-CH₂-COOH
butándisav

3 2 1
CH₃-C ≡ C-C=CH-COOH
|
CH₃
3-metil-2-hexén-4-insav

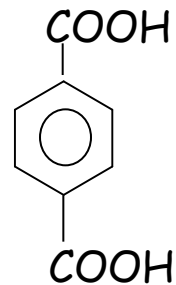
HOOC-CH
||
CH-COOH
maleinsav* (cisz)
fumársav* (transz)

benzoesav*

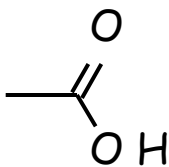

ftálsav*

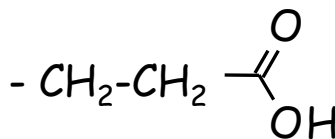

tele-ftálsav*

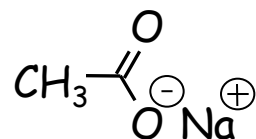
Csoportok

karboxi
(előtag)

propanoil
(alkanoil)

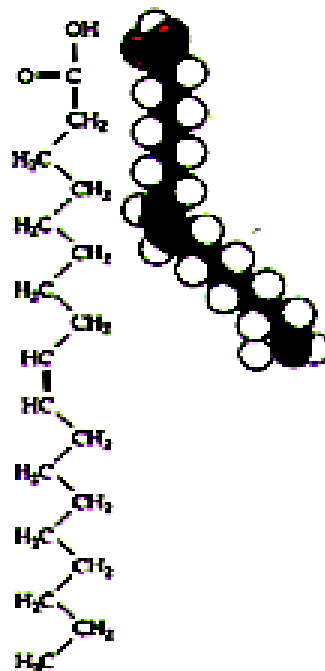
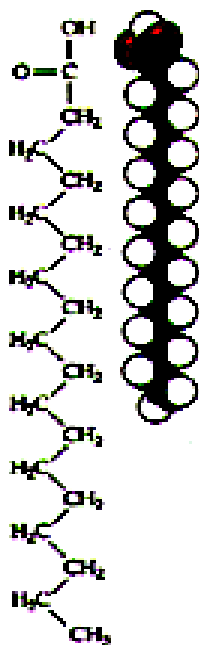
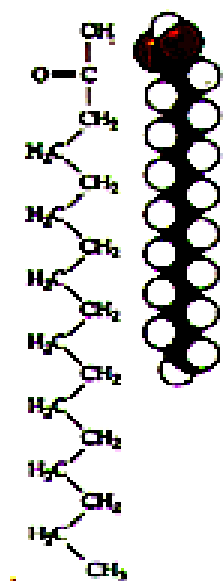
karboxilát
(pl. Na acetát)

Zsírsavak

palmitinsav (C_{16})

sztearinsav (C_{18})

olajsav (C_{18})

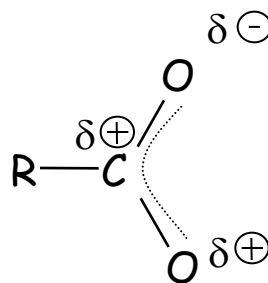
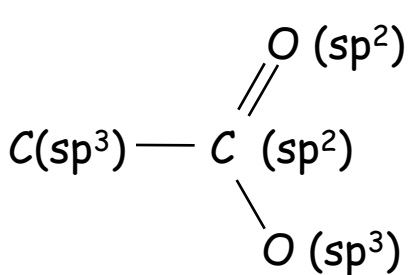
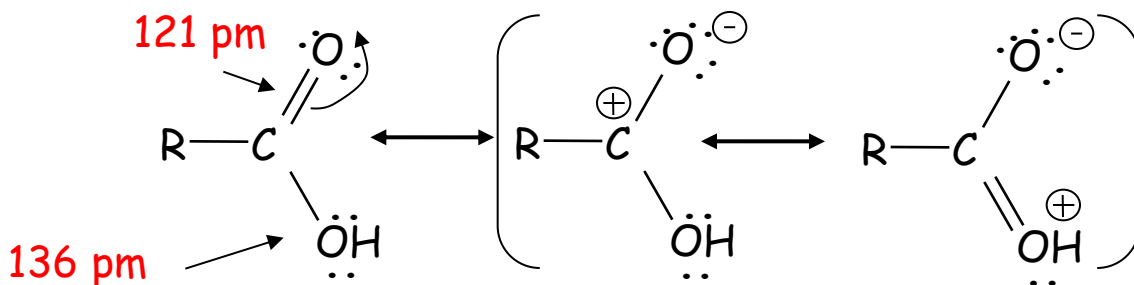
Természetes zsírsavak és előfordulásuk

Number of carbon atoms	Összegképlet	Name	Source
4	$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{COOH}$	Butyric acid	Butter
6	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{COOH}$	Caproic acid	Butter
8	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_6\text{COOH}$	Caprylic acid	Coconut oil
10	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_8\text{COOH}$	Capric acid	Coconut oil
12	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{10}\text{COOH}$	lauric acid	Palm kernel oil
14	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{12}\text{COOH}$	Myristic acid	Oil of nutmeg
16	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{14}\text{COOH}$	palmitic acid	Palm oil
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{18}\text{COOH}$	Stearic acid	Beef tallow
16	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_5\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Palmitoleic acid	Butter
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Oleic acid	Olive oil
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{CH}=\text{CHCH}_2\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Linoleic acid	Soybean oil
18	$\text{CH}_3\text{CH}_2(\text{CH}=\text{CHCH}_2)_3(\text{CH}_2)_6\text{COOH}$	Linolenic acid	Linseed oil

cisz: olajsav *, DE - transz: elaidinsav *

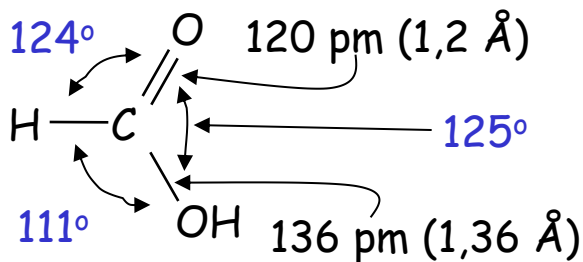
Szerkezet

1. Karboxil csoport

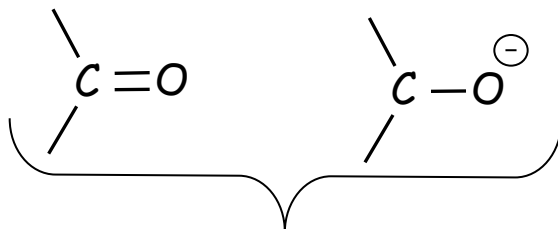
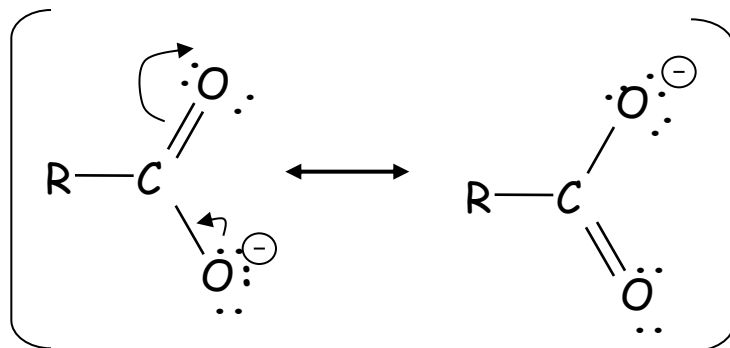

Egy példa:

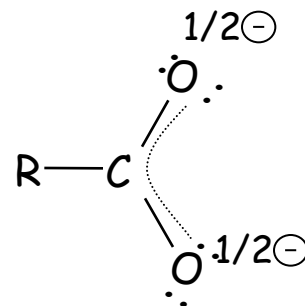
hangyasav

2. Karboxilát csoport

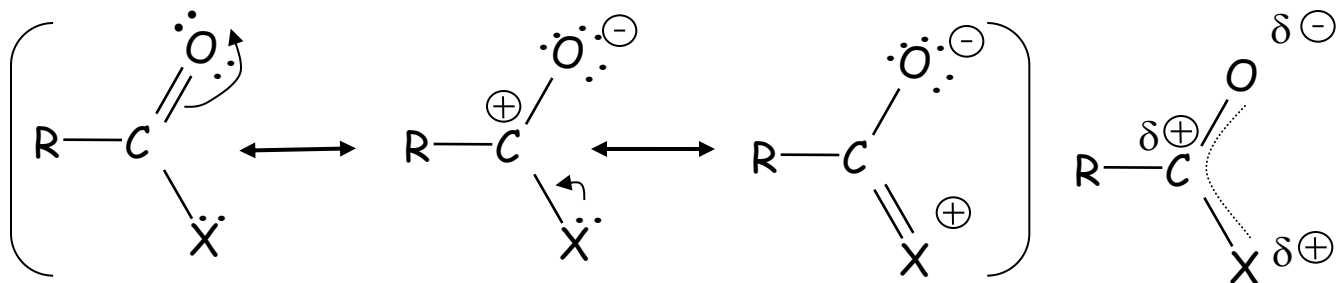

127 pm

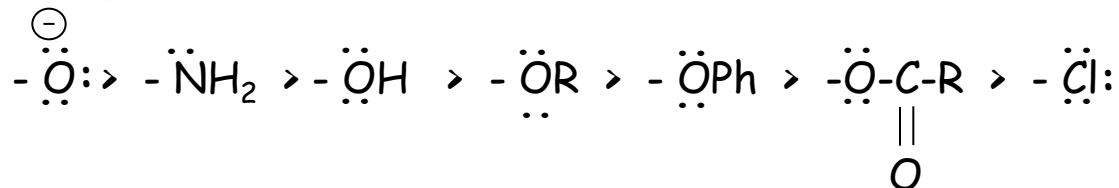

Szimmetrikus
mezóméria

3. Szubsztituált karboxil csoport

Konjugációs kölcsönhatás az X és a karbonil C között

karboxilát savamid sav

észter

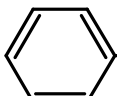
anhidrid

savklorid

Megjegyzés: Reaktivitási sorrend a C-atomon lejátszódó reakciókra nézve.

Fizikai tulajdonságok

1. Forráspont, olvadáspont, oldékonyság

	Op. (°C)	Fp. (°C)	mg/ml H ₂ O
HCOOH	8,4	101	∞
CH ₃ COOH	16,6	118	∞
CH ₃ -(CH ₂) ₂ -CH ₃		0,5	-
CH ₃ -O-CH ₂ -CH ₃		7,6	oldható
CH ₃ -CO-CH ₃	-94,8	56,2	∞
CH ₃ -(CH ₂) ₂ -OH	-127	97,2	∞
CH ₃ -(CH ₂) ₂ -COOH	-5,5	164	∞
 -COOH	122,4	250	0,21

} H-kötés*

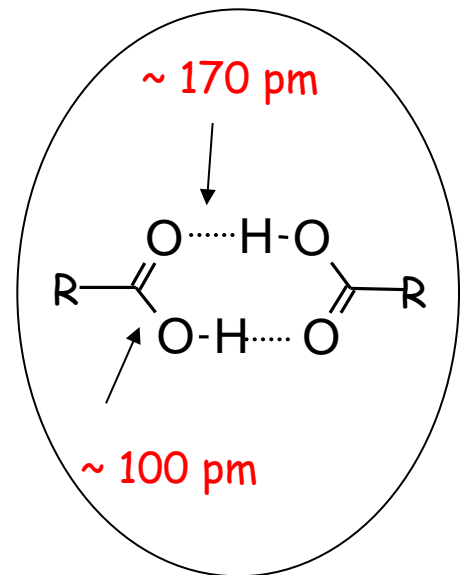
} H-kötés

H-kötés*

2. Halmazállapot

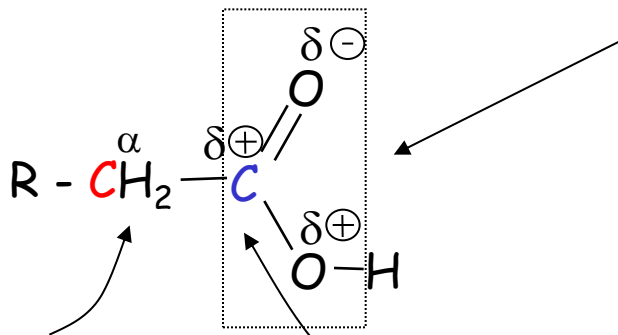
C 1-9 folyadék

>C 9 szilárd

Kémiai reakciók

Dekarboxileződés

Reakció az α C-atomon
szubsztitúció

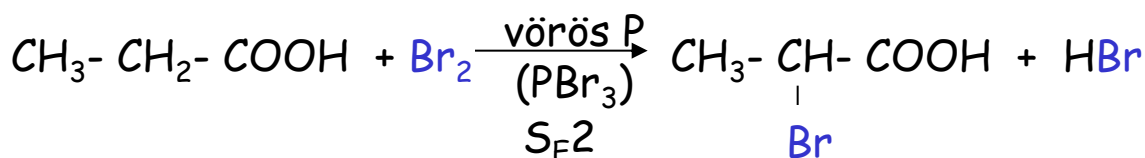
Reakció a karbonil
C-atomon

1. sav-bázis sajáttság
2. redukció
3. szubsztitúció

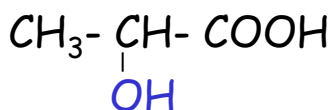

Reakció az α -C-atomon

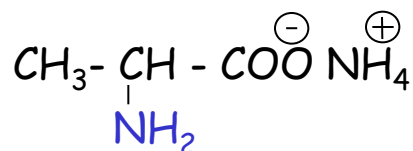
1. Brómozás

α -bróm-propionsav

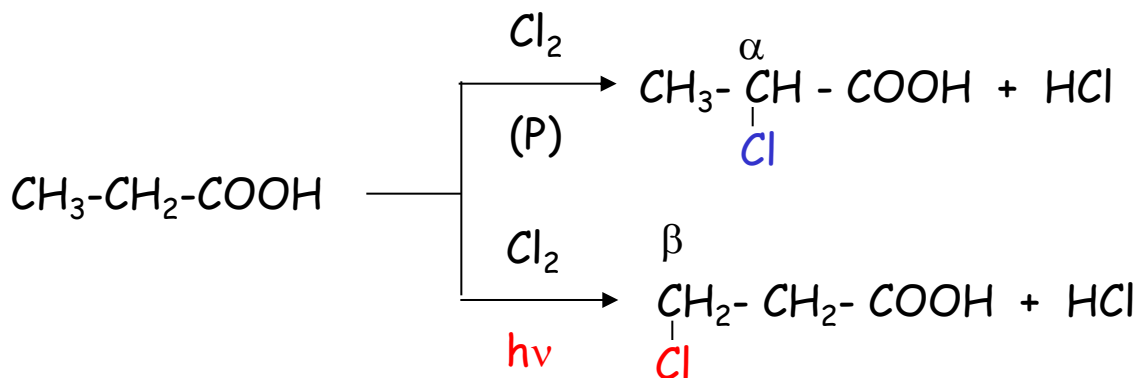

α -hidroxi-propionsav
tejsav*

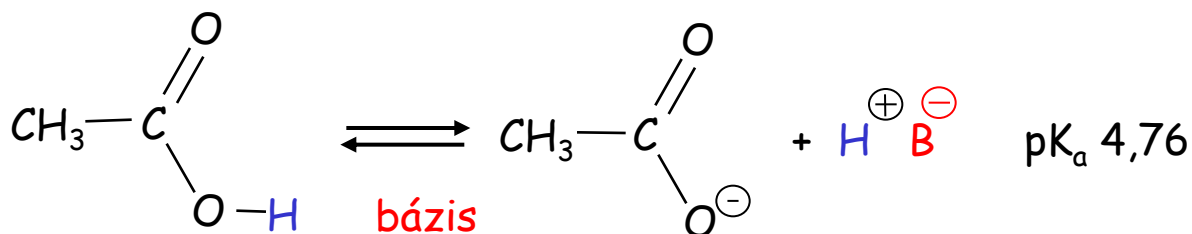
α -amino-propionsav
ammonium sója

2. Klórozás - irányított halogénezés

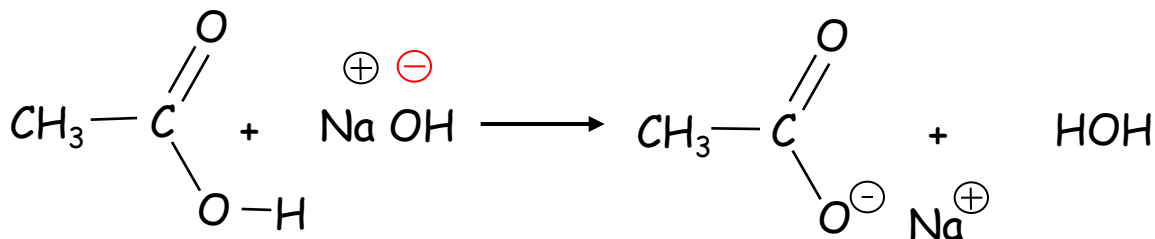

Reakció a karbonil C-atomon

1. Savi jelleg (O-H sav)

Példa: sóképzés

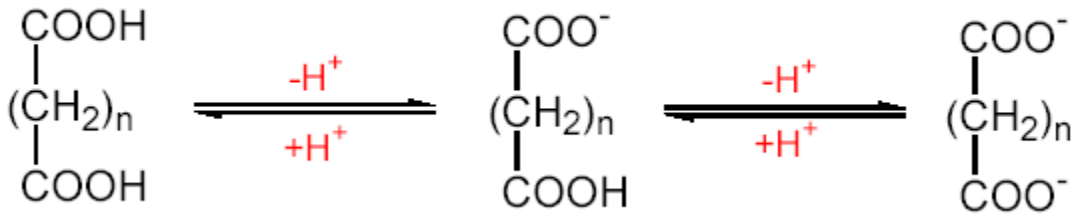
Az α -szubsztituens hatása:

	pK _a		pK _a
H-CH ₂ -COOH	4,76	CH ₃ -CH ₂ -COOH	4,87
Cl-CH ₂ -COOH	2,86	$\begin{array}{l} \text{CH}_3 \backslash \\ \text{CH}_3 / \end{array} \text{CH-COOH}$	4,89
HO-CH ₂ -COOH	3,82	$\begin{array}{l} \text{CH}_3 \backslash \\ \text{CH}_3 / \end{array} \text{C-COOH}$	5,05
H ₂ N-CH ₂ -COOH	2,34		
O=CH-COOH	3,33		

- I effektus

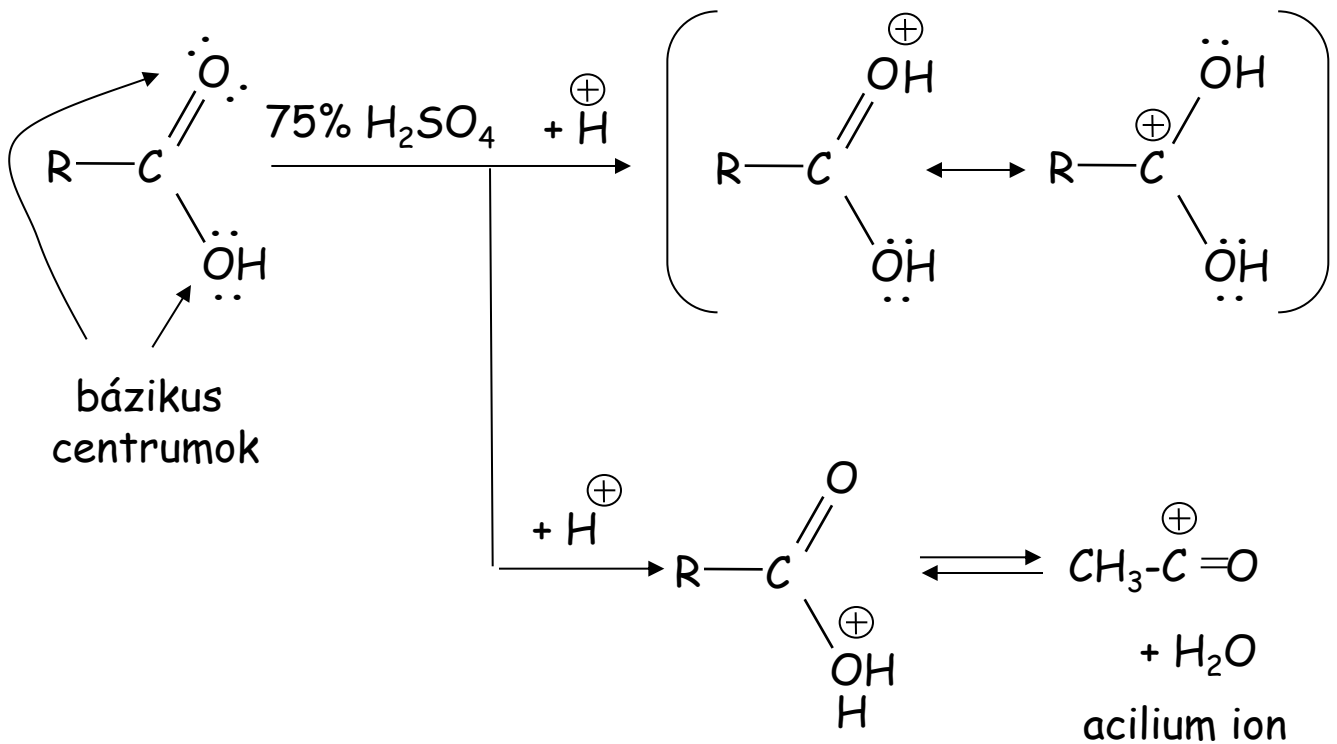
Ezen a megfigyelésen alapul az alkil csoportok + I effektusa

Dikarbonsav: szubsztituált karbonsav

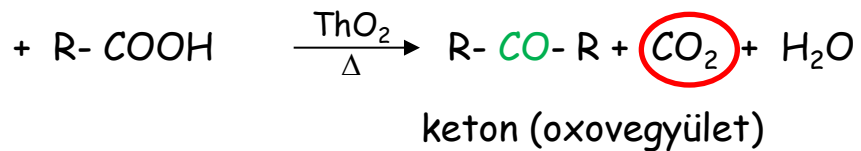
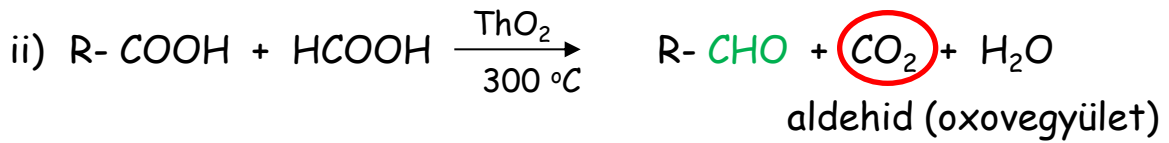
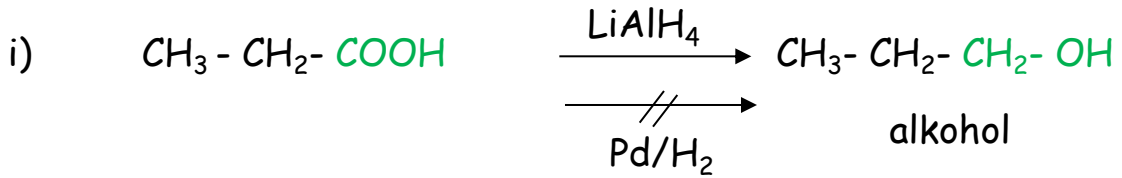
n	pK ₁	pK ₂	
0	1,27	4,28	etándisav (oxálsav*)
1	2,85	5,70	propándisav (malonsav*)
2	4,19	5,64	butándisav (borostyánkősav*)

Bázicitás: gyenge bázisok

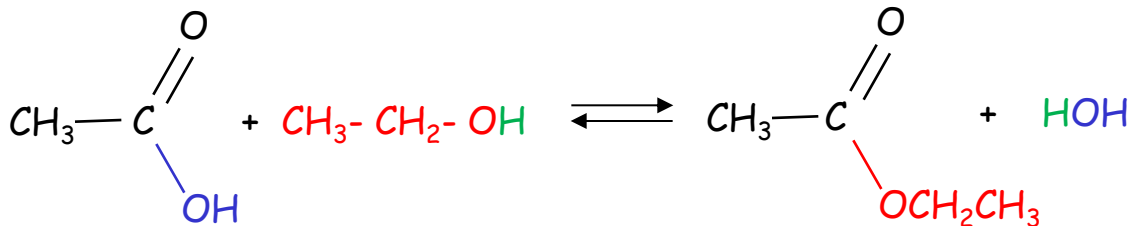
2. Redukció

Nehezebben redukálhatóak, mint az oxo vegyületek

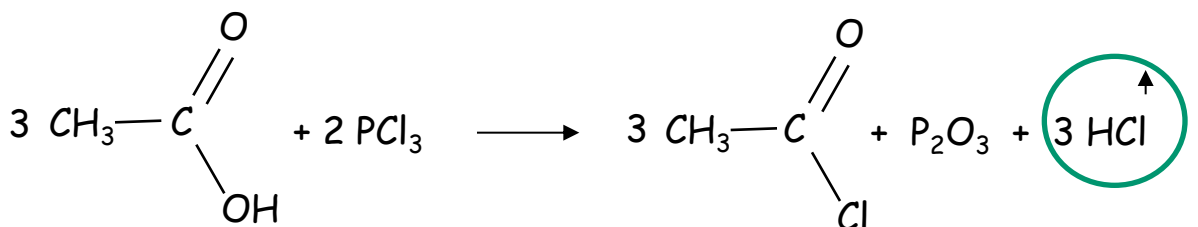
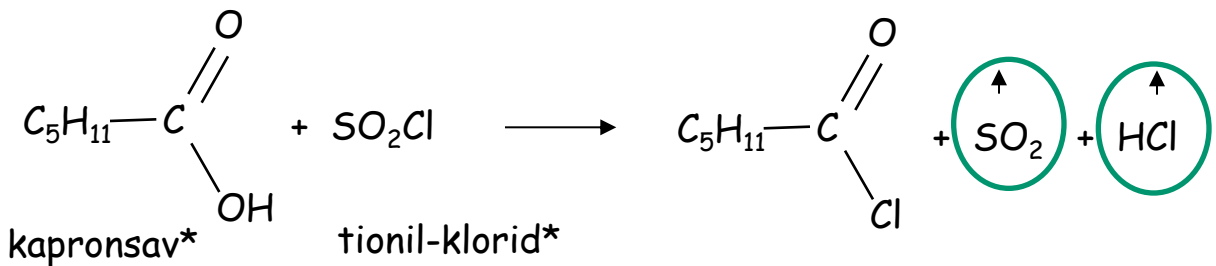

3. Szubsztitúció

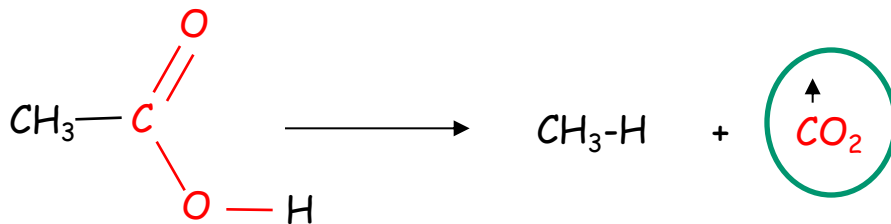
i) Reakció alkohollal

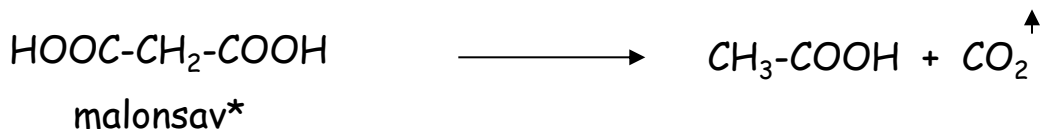
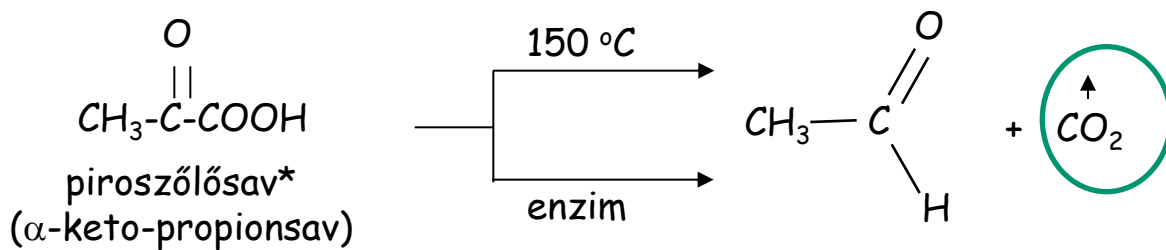
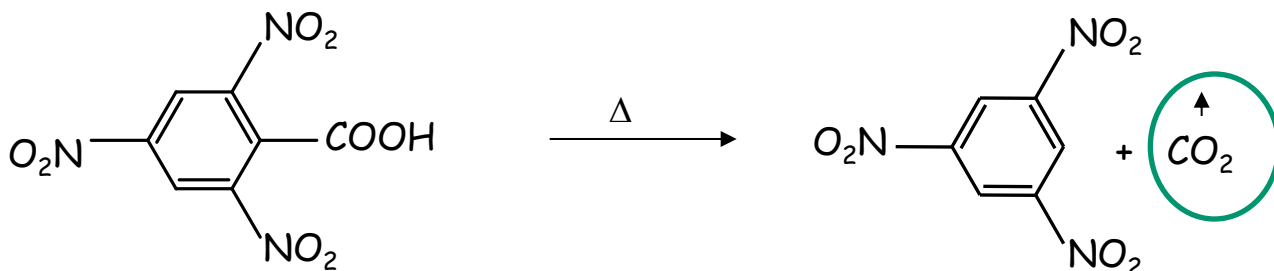
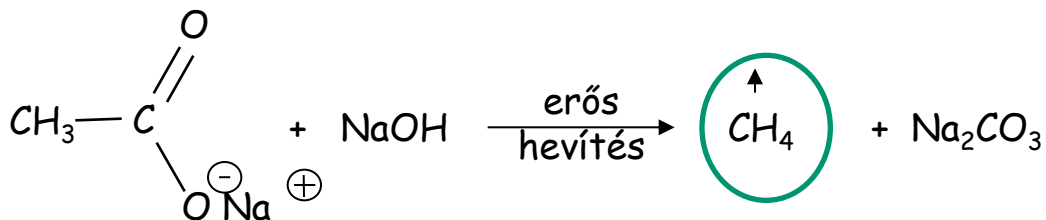
ii) Átalakítás savkloriddá

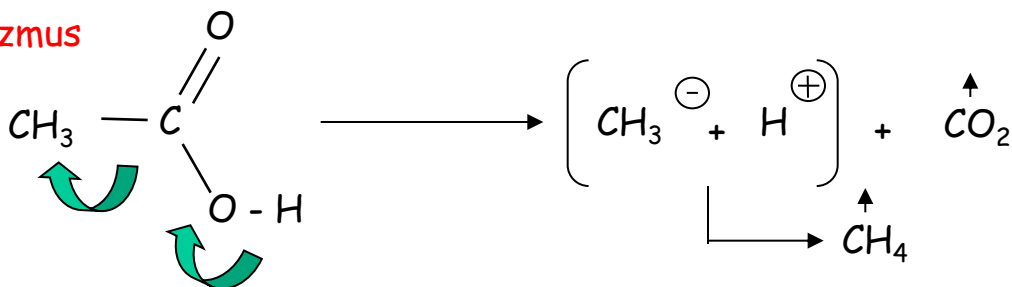
4. Dekarboxilezés

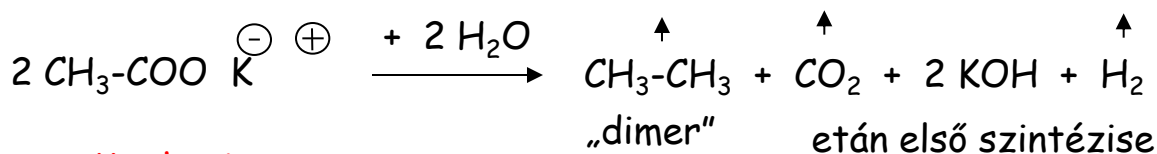
i) Termikus dekarboxilezés

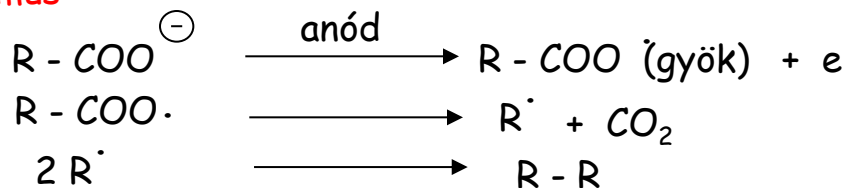
Mechanizmus

ii) Kolbe elektrolízis: szimmetrikus alkánok szintézise

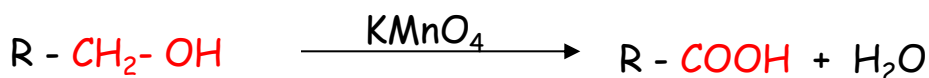

Mechanizmus

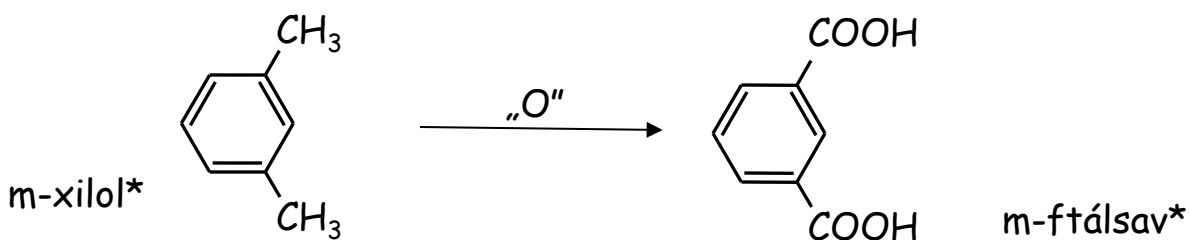

Karbonsavak előállítása

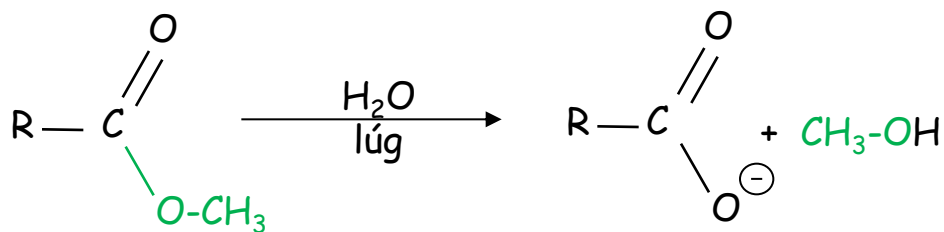
1. Primer alkoholok oxidációja / aldehidek oxidációja

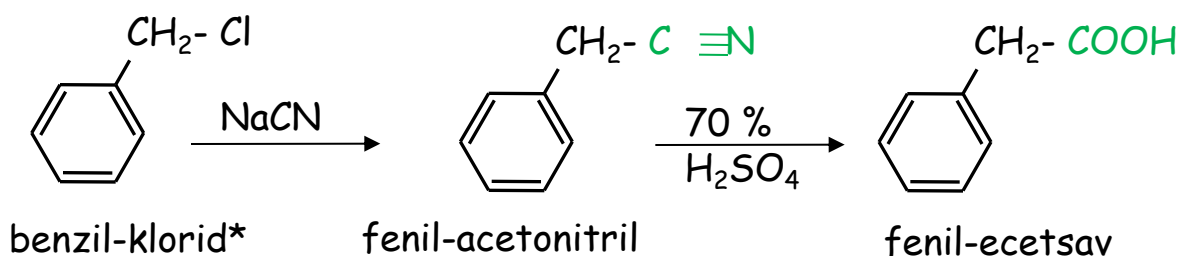
2. Aromás CH oldalláncának oxidációja

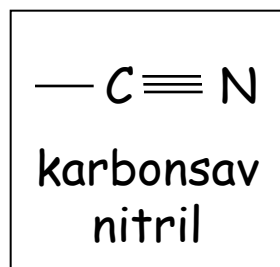
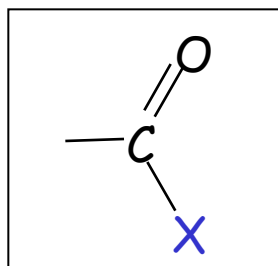
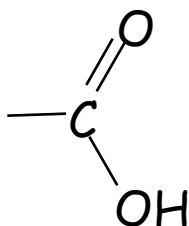
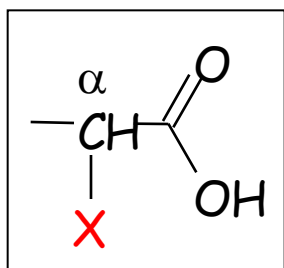
3. Észterek hidrolízise

4. Halogénezett CH-ből, nitril át hidrolízissel

25. Karbonsav származékok

X	Név	X	Név
F, Br, Cl	halogénsav	F, Br, Cl	savhaloid
OH	hidroxisav	OR	észter
=O	oxosav	OCOR	anhidrid
NH ₂	aminosav	NH ₂	amid

Csoportosítás

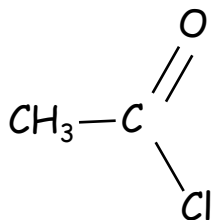
1. Nyílt láncú - gyűrűs
2. Telített - telítetlen
3. Mono-, di-....karbonsavszármazékok

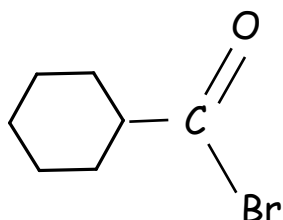
25.1. Karboxil csoportban szubsztituált származékok

Nomenklatura

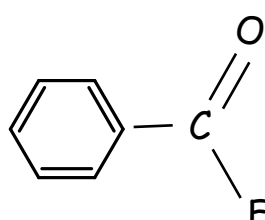
Savhalogenid

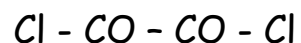
acetil-klorid

ciklohexánkarbonil-bromid

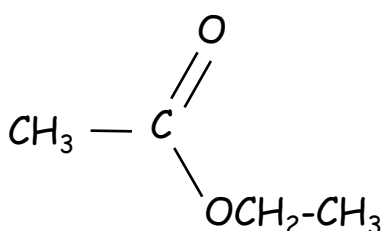

benzoil-fluorid

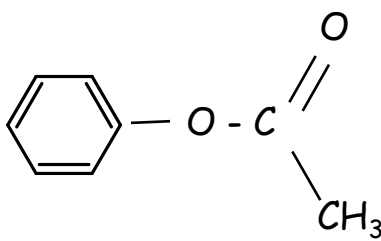

oxalil-klorid

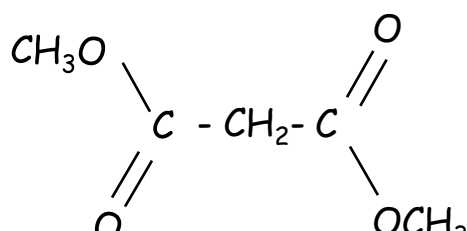
Karbonsav észter

etil-acetát

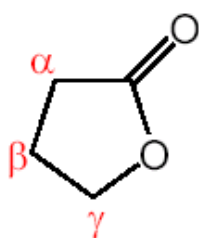
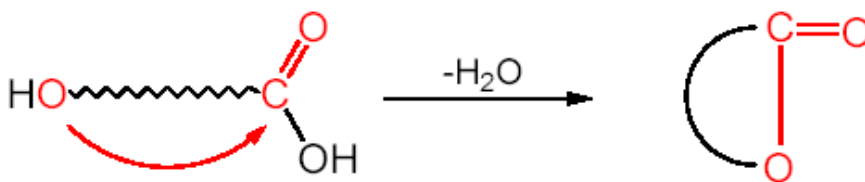

fenil-acetát

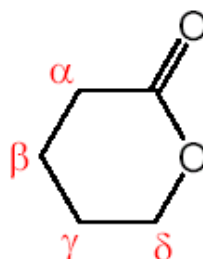

dimetil-malonát

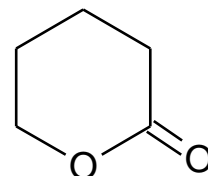
Gyűrűs észter (lakton)

γ - butirolakton

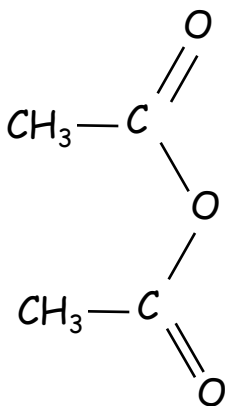

δ - valerolakton

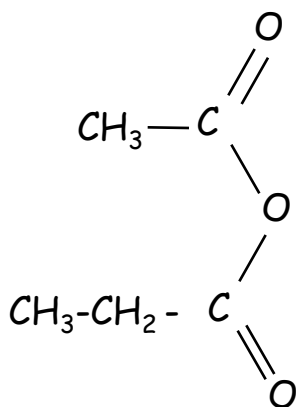

5-pentanolid
(eritromicin)

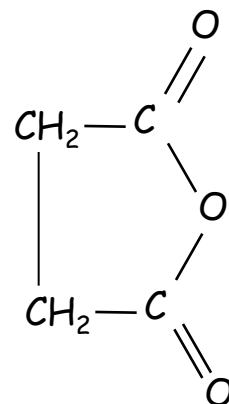
Karbonsav-anhidrid

ecetsavanhidrid,
szimmetrikus

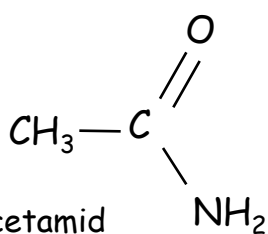

ecetsav-propionsav
anhidrid, vegyes

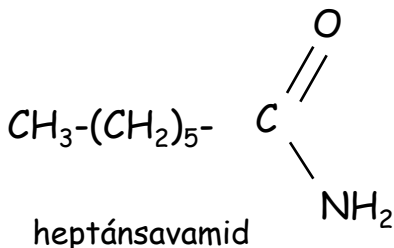

borostyánkősav
anhidrid, gyűrűs

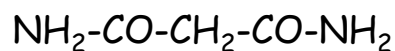
Karbonsav amid

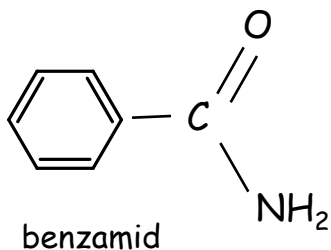
acetamid

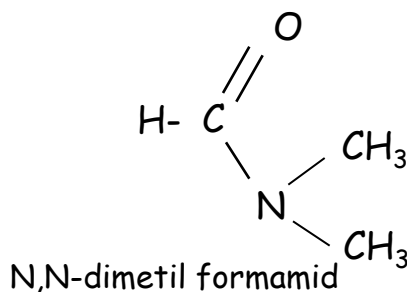
heptánsavamid

malonsavdiamid

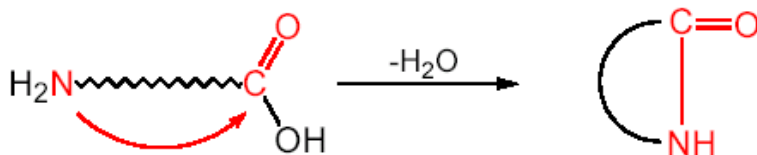

benzamid

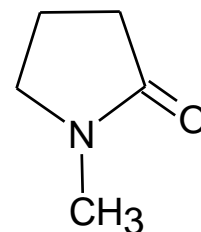
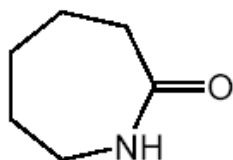

N,N-dimetil formamid

Gyűrűs amid (laktám)

ϵ - kaprolaktám

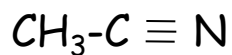

N-metil pirrolidon

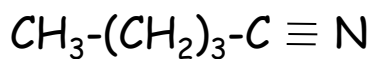
Karbonsav nitril

alkán + nitril
alkil-cianid

szukcinimid

acetonitril
(metil cianid)

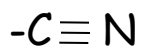

pentánnitril
(butil cianid)

pentándinitril

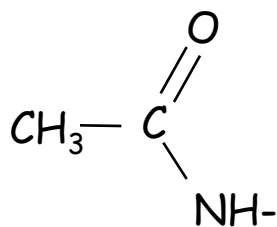
Csoportok:

karbonitril (cianid)

nitril

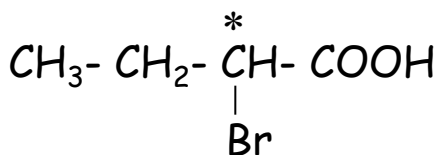

acetamido

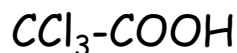
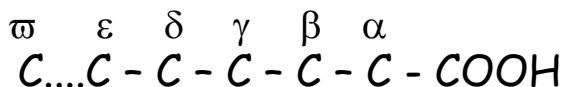
25.2. Az oldalláncban szubsztituált származékok

Nomenklatura

Halogén karbonsavak

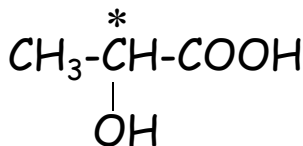

2-bróm-butánsav
2-bróm-vajsav

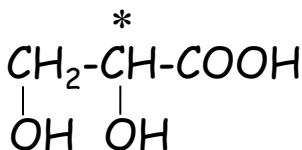

triklór-ecetsav

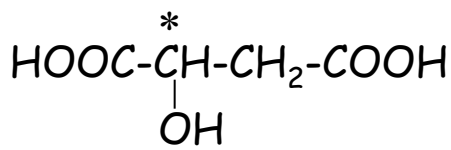
Hidroxi karbonsavak

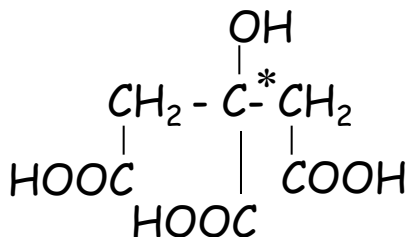
1-hidroxi-propionsav
(tejsav*)

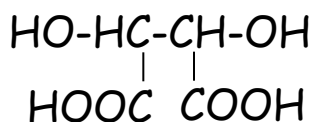
2,3-dihidroxi-propionsav
(glicerinsav*)

hidroxi-borostyánkősav
(almasav*)

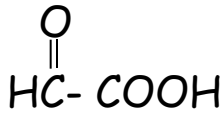

2-hidroxi-1,2,3-propán trikarbonsav
(citromsav*)

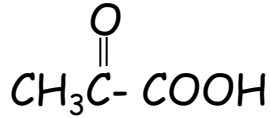

2,3-hidroxi-borostyánkősav
(borkősav*)

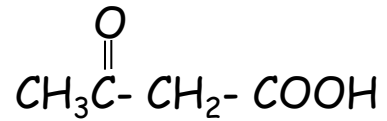
Oxo karbonsavak

oxo-ecetsav
(glioaxálsav*)

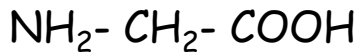

2-oxo-propionsav
(piroszólósav*)

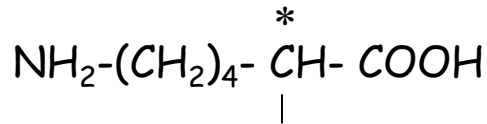

3-oxo-butánsav
(acetecetsav*)

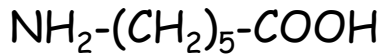
Amino karbonsavak

amino-ecetsav
(glicin*)

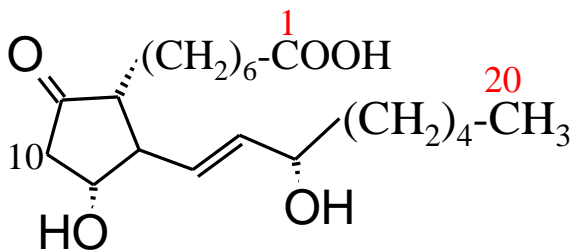

lizin*

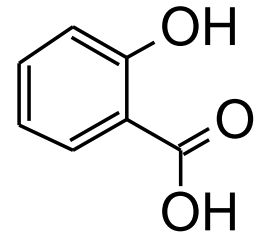

6-amino-kaprónsav*

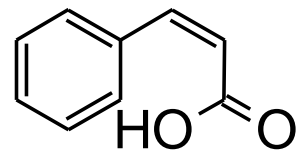
Természetes karbonsavszármazékok

Prostaglandin E (PGE₁) 1935
1963: szintézis

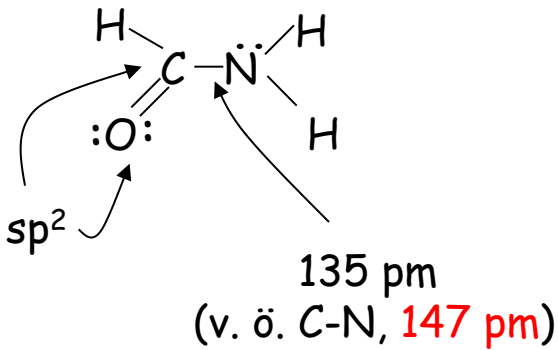

szalicilsav *

fahéjsav *

Kémiai szerkezet

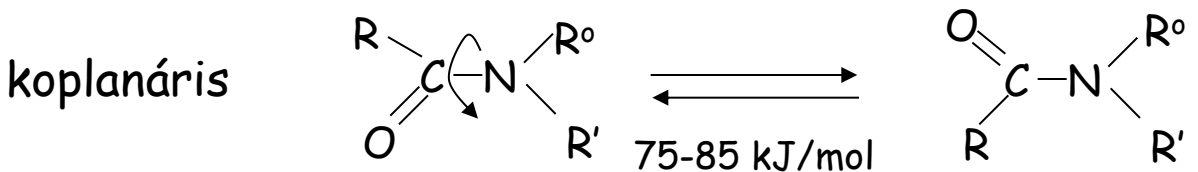

példa: karbonsavamid

NHH $\sphericalangle$ 121,5° NCH $\sphericalangle$ 118,5°

NHC $\sphericalangle$ 120°

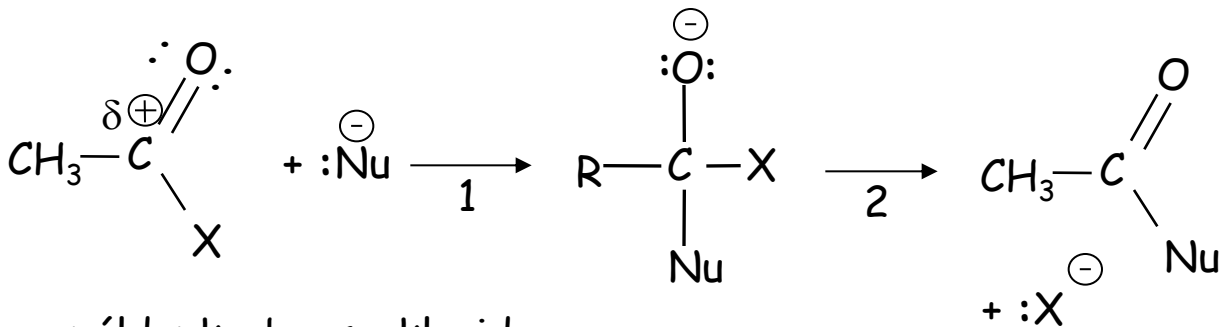
Kettős kötés jelleg:

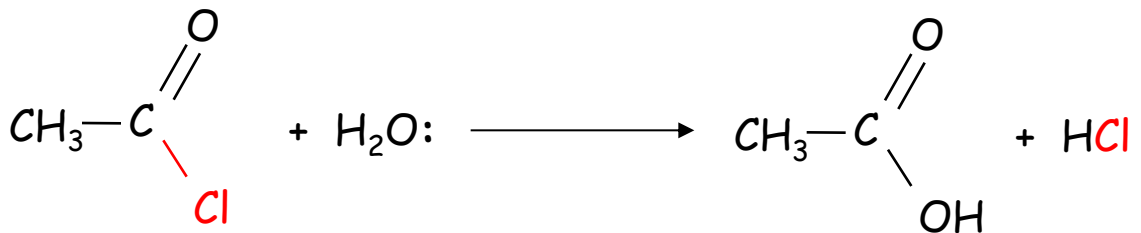
Kémiai reaktivitás

Jellemző reakciótipusok:

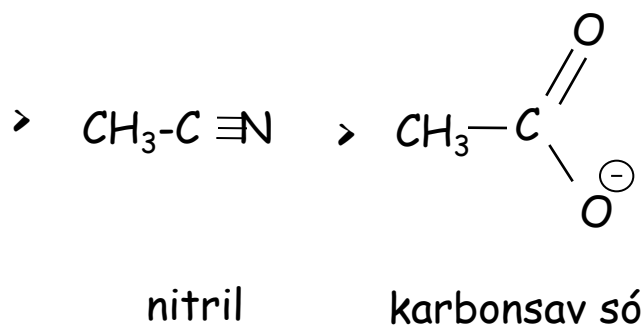
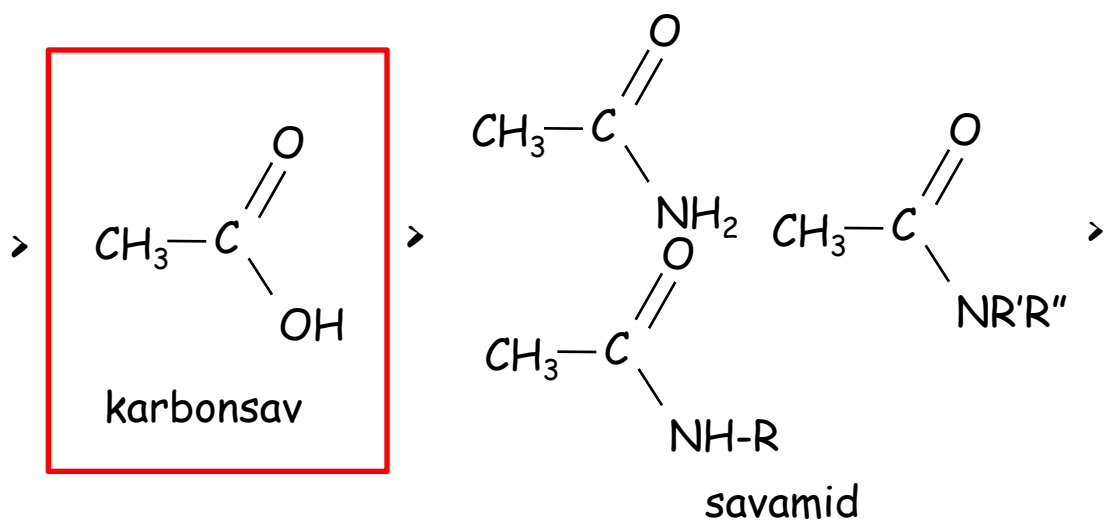
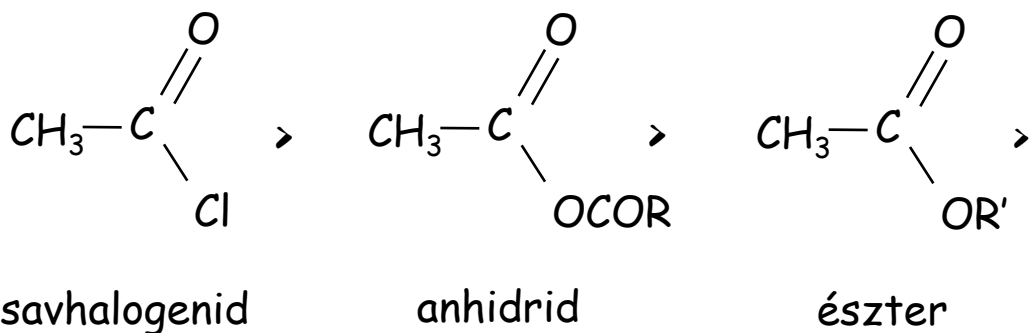
szubsztitúció = addíció + elimináció

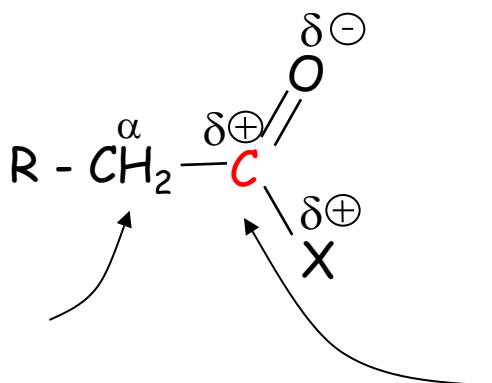
példa: karbonsavklorid

Átalakíthatóság - reaktivitási sorrend

Kémiai reakciók

Reakció az α C-atomon

Reakció a karbonil C-atomon

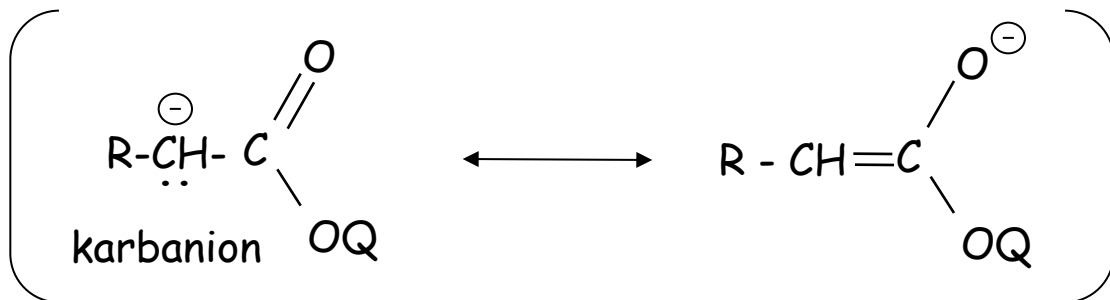
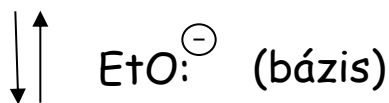
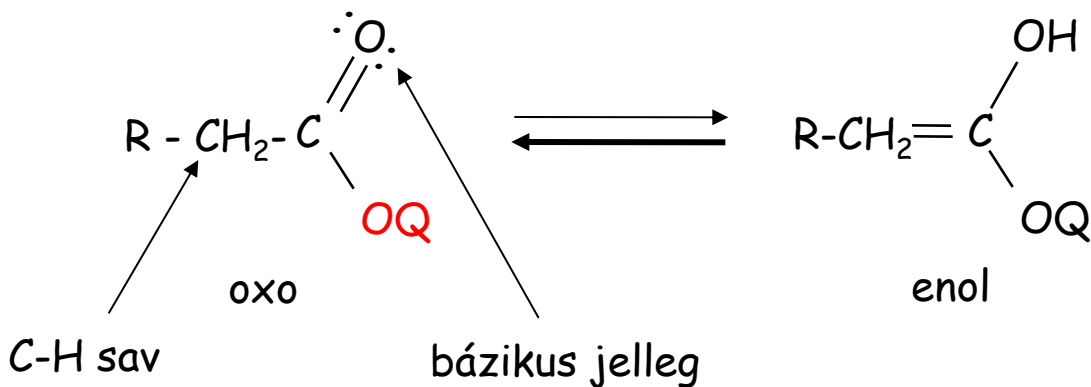
1A. sav-bázis sajátság

1B. sav-bázis sajátság

2B. redukció

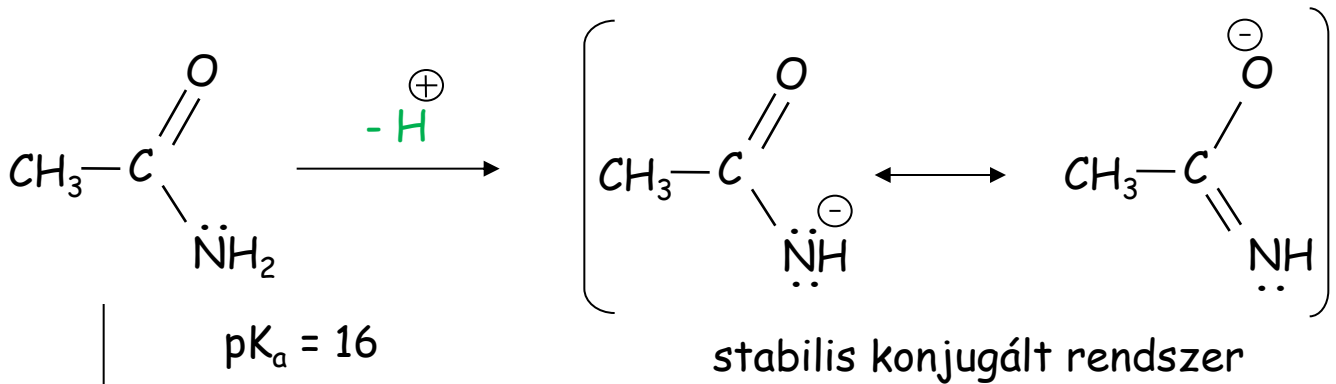
3B. szubsztitúció

1A. Karbonsav **észterek** sav-bázis sajátság

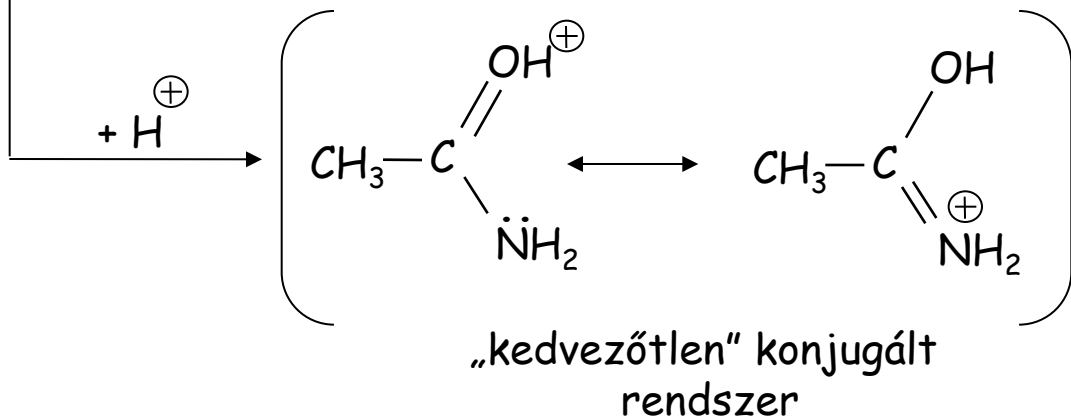

1B. Karbonsavamidok sav- bázis sajátsága (N-H sav)

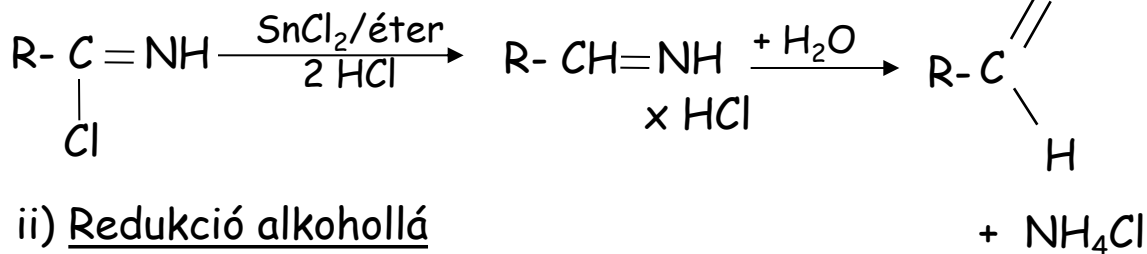
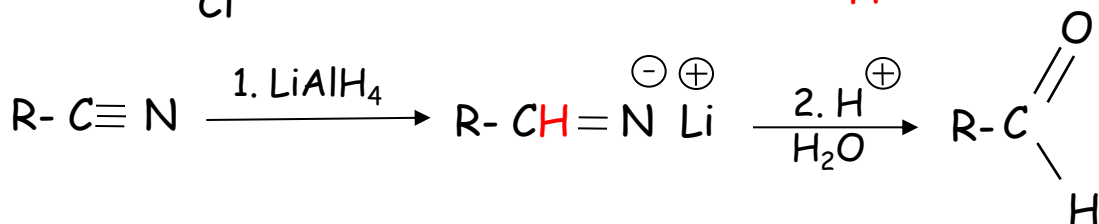
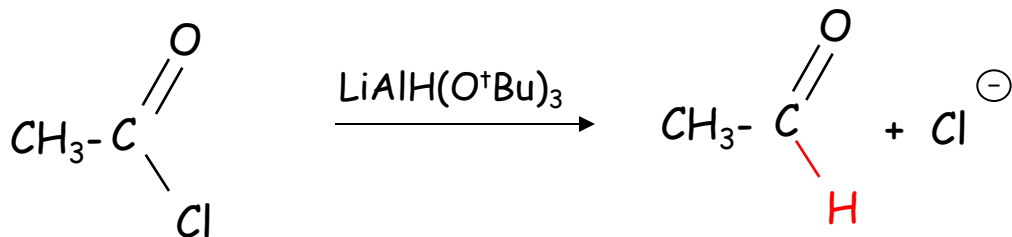
De:
primer amin $\text{pK}_a = 36$

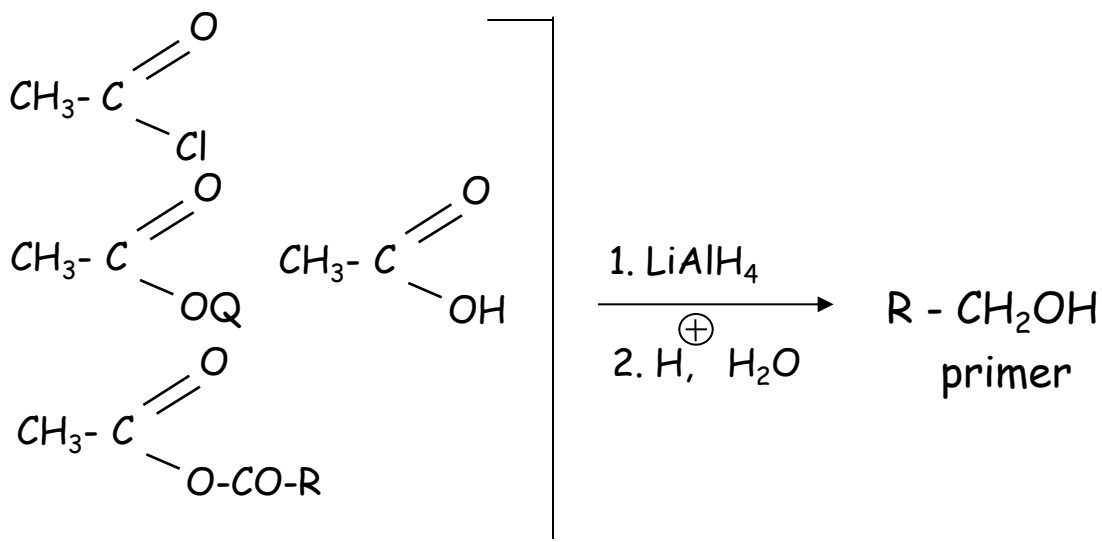
2. Redukció reakciótárs: :H^-

A karbonsavaknál könnyebben redukálhatók.

i) Redukció aldehiddé sav $\rightarrow$ klorid $\rightarrow$ alkohol $\rightarrow$ nitril

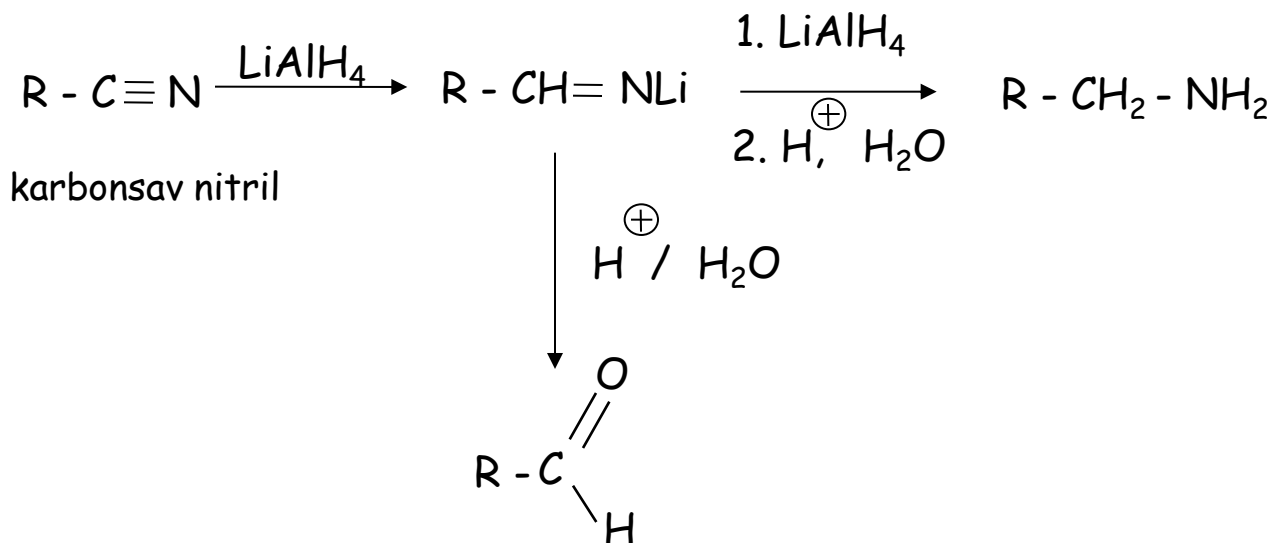
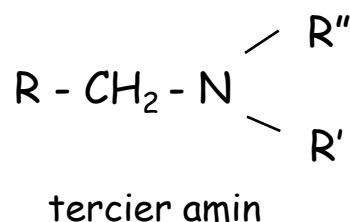
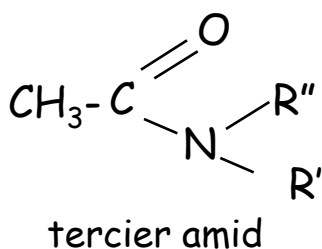
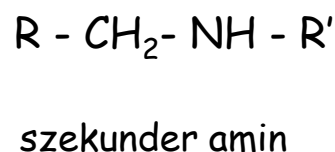
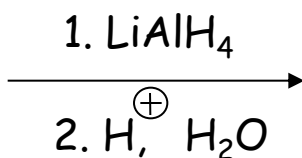
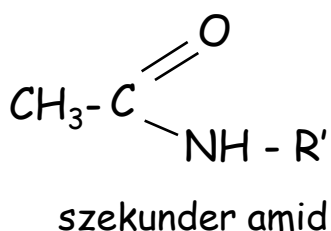
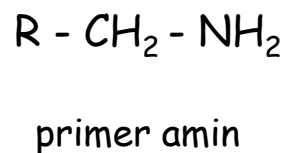
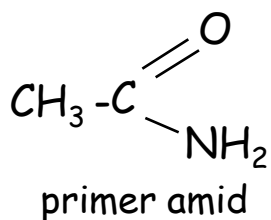

ii) Redukció alkohollá

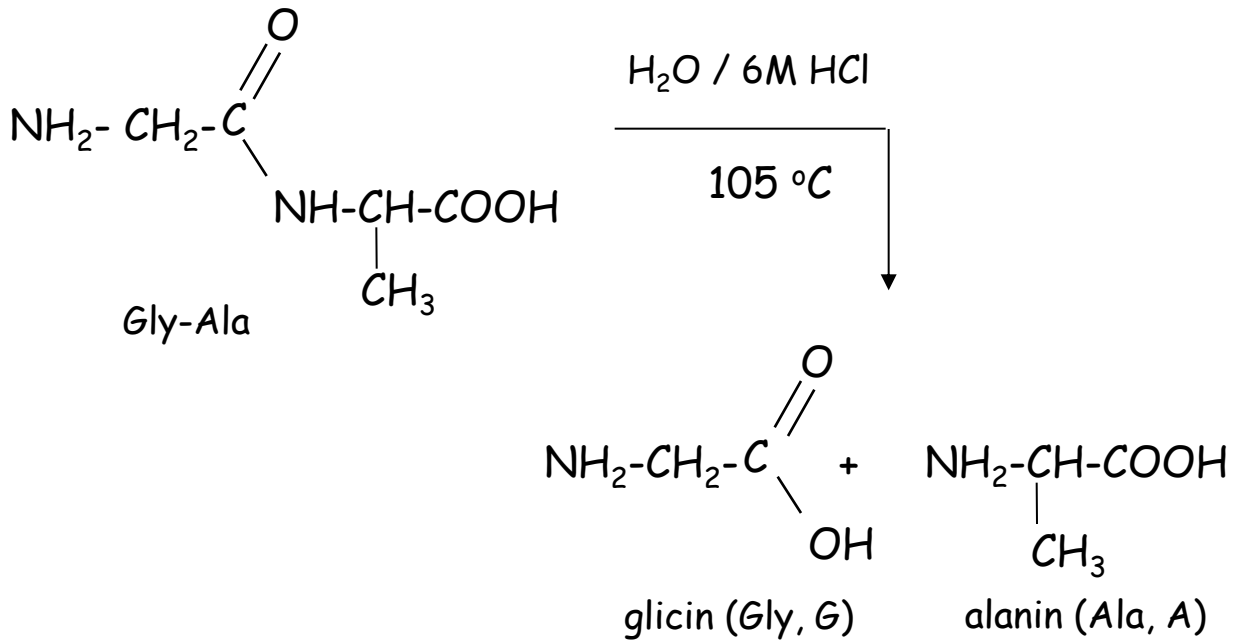
iii) Redukció aminná

azonos C atomszám

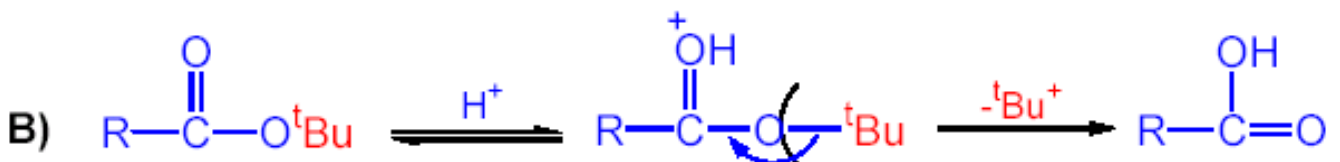
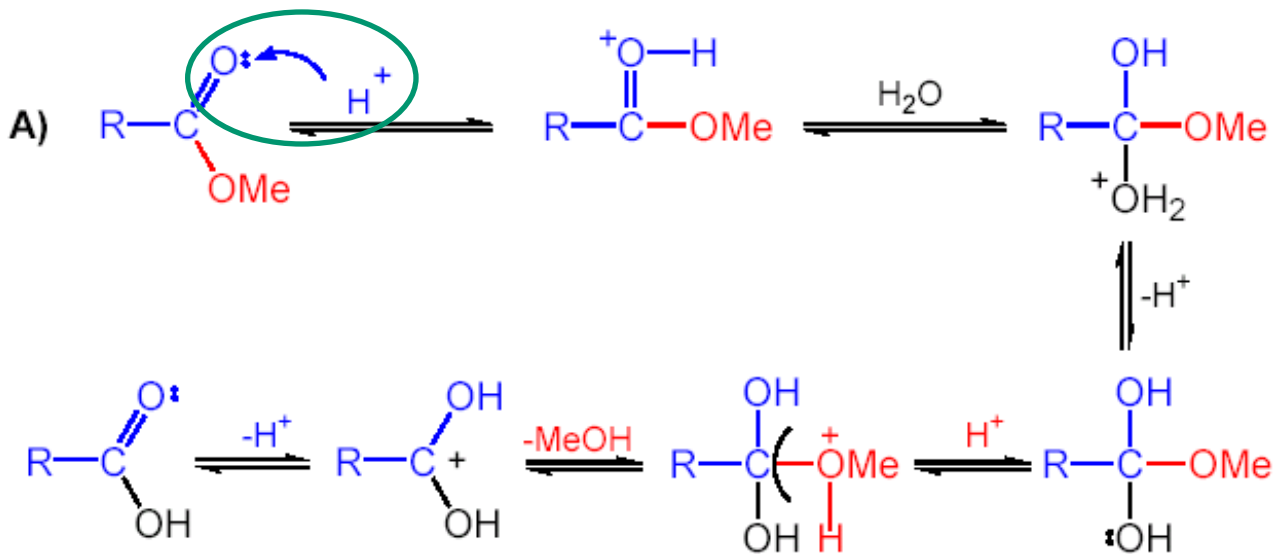

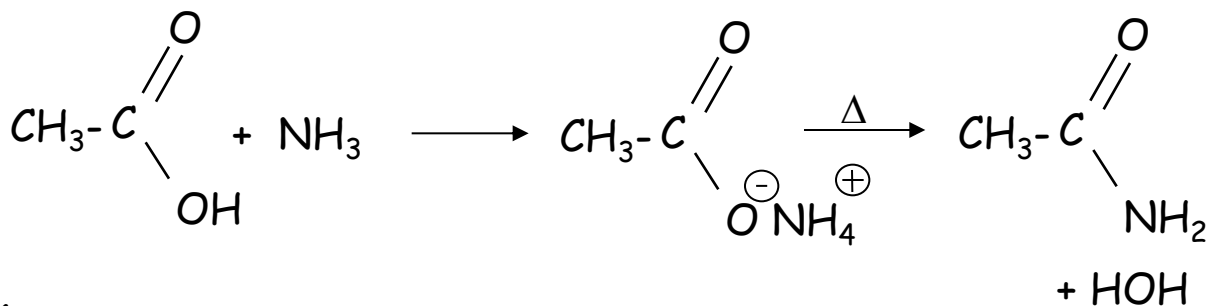
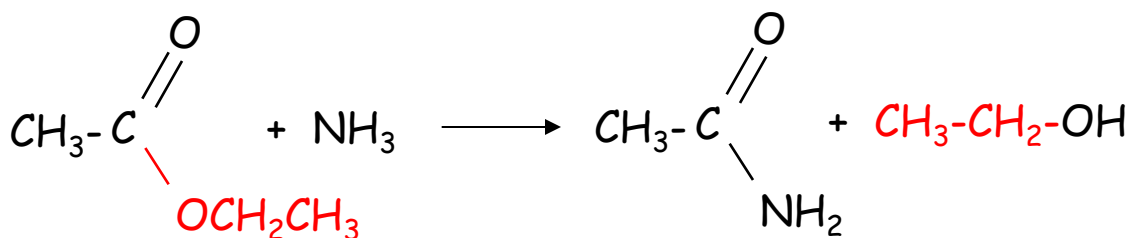
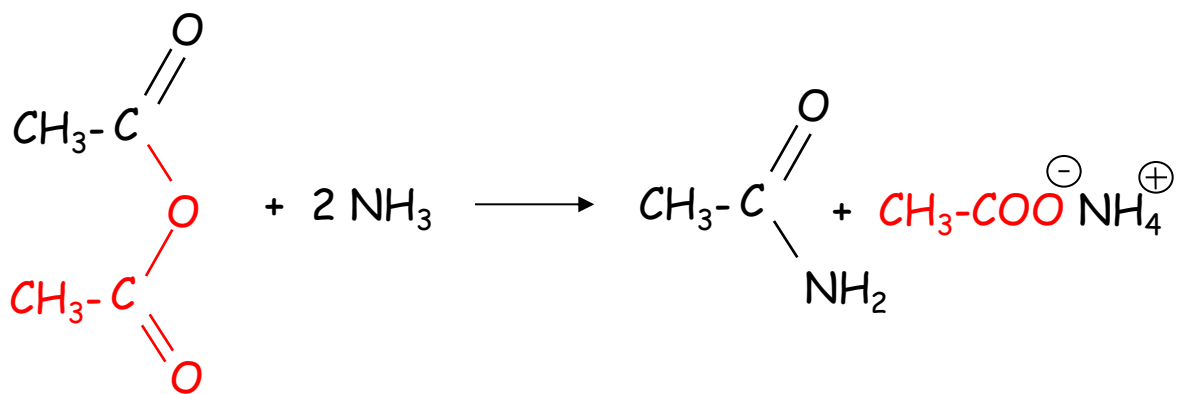
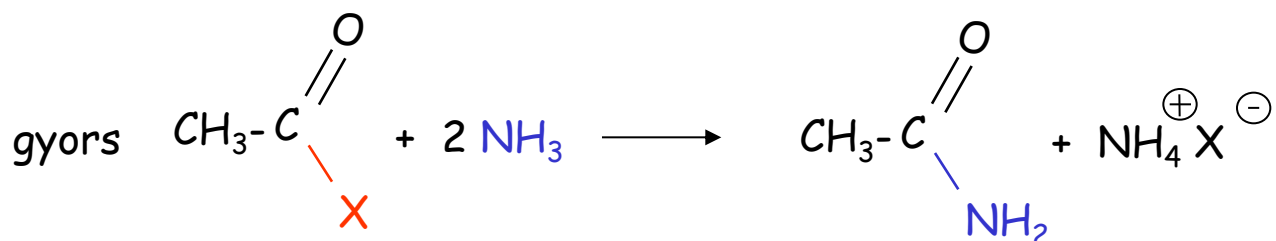
Peptid, fehérje hidrolízis, lebomlás

Észterek savas hidrolízise - mechanizmus

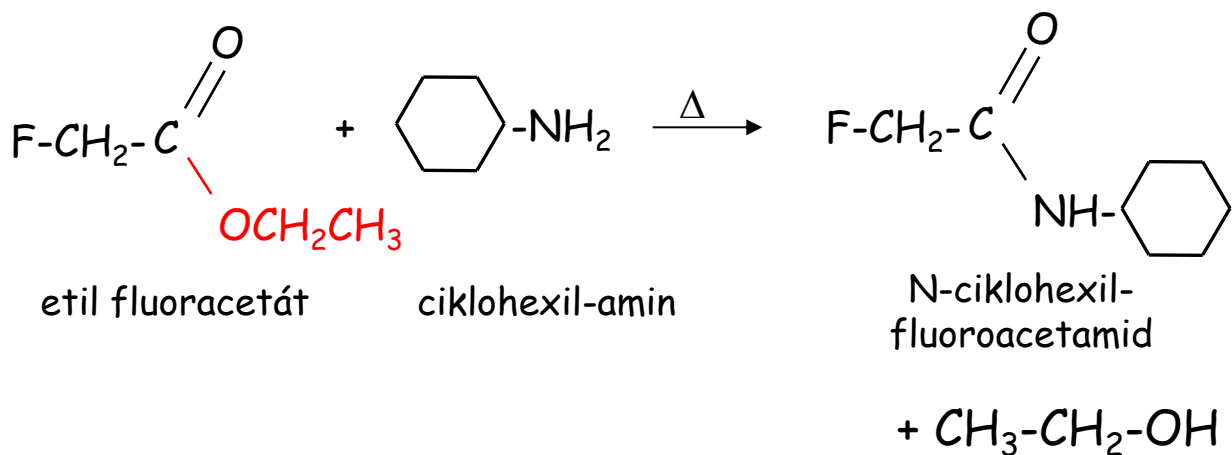

ii) Ammonolízis reakciótárs: NH_3

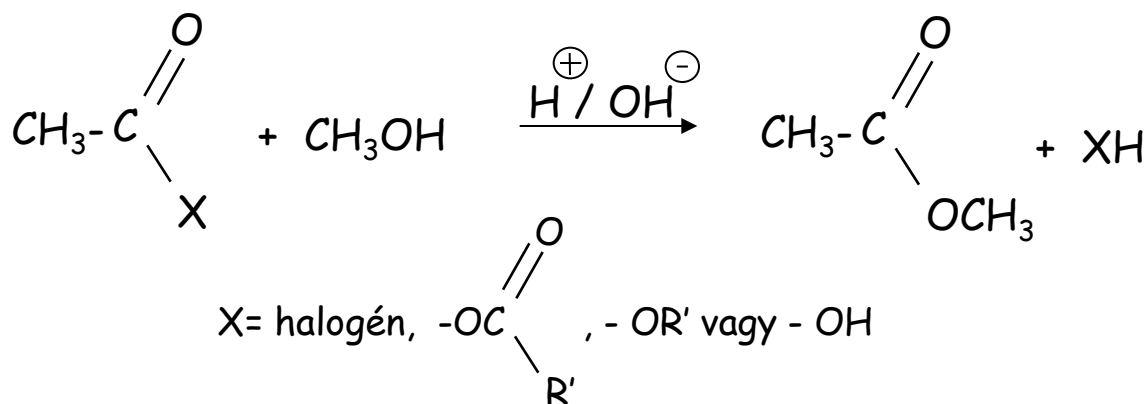

lassú

iii) Aminolízis   reakciótárs: amin

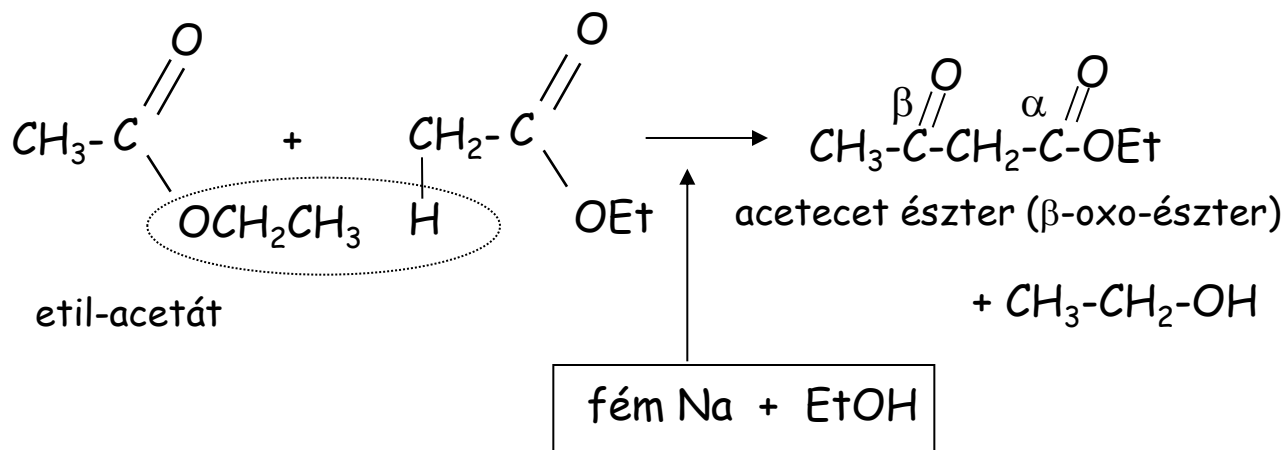
iv) Alkoholízis   reakciótárs: R-OH

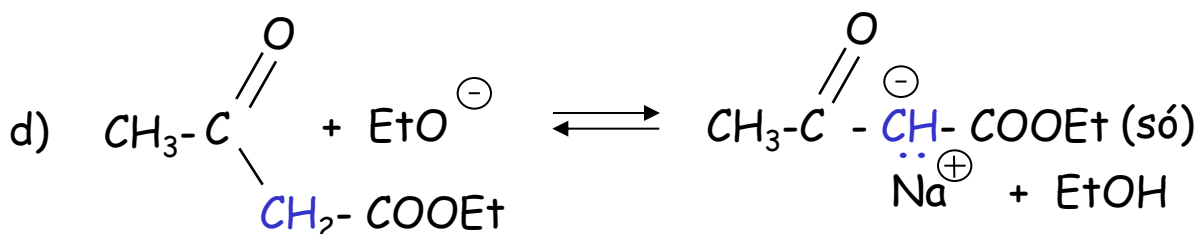
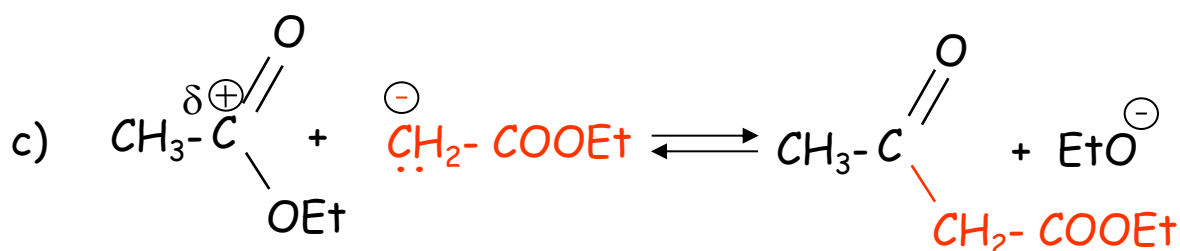
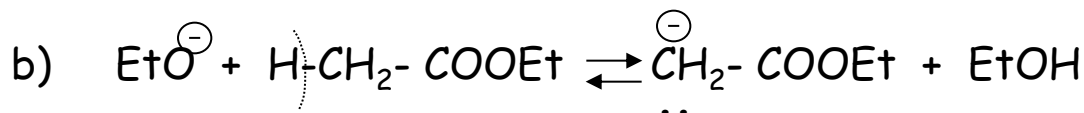
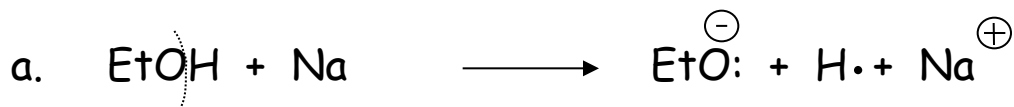
v) Claisen kondenzáció

Ludwig Claisen, német (XIX-XX sz.)

reakciótárs: karbanion

Mechanizmus

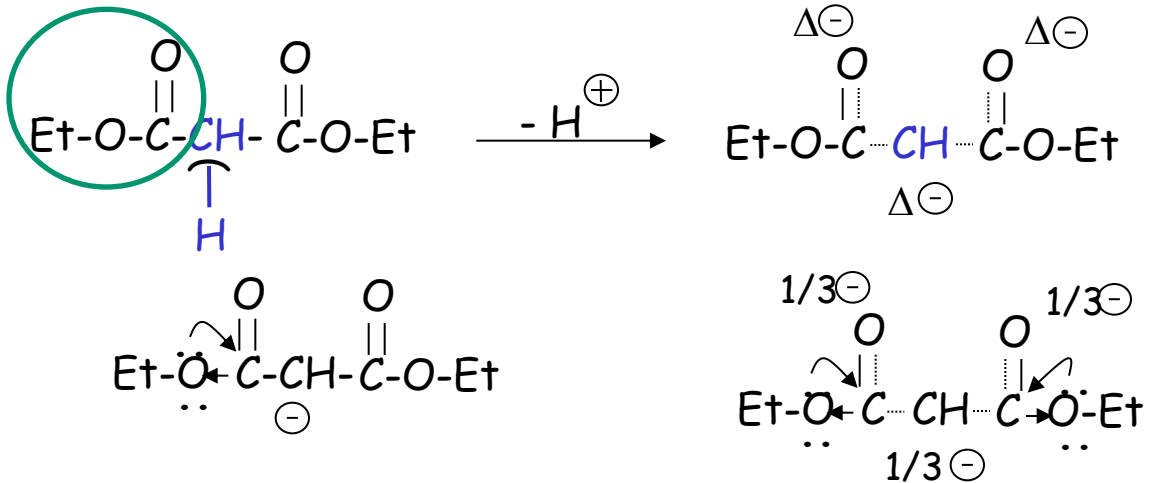

név	képlet	pK _a	delokalizáció
etilacetát	$\text{CH}_3\text{-C}(=\text{O})\text{-OEt}$	>20	3 centrum
dietil malonát (malonészter)	$\text{EtO-C}(=\text{O})\text{-CH}_2\text{-C}(=\text{O})\text{-OEt}$	13,5	5 centrum
etil-acetoacetát (acetecet észter)	$\text{CH}_3\text{-C}(=\text{O})\text{-CH}_2\text{-C}(=\text{O})\text{-OEt}$	10,2	5 centrum
etil(ciano-acetát) (ciánecet észter)	$\text{N}\equiv\text{C-CH}_2\text{-C}(=\text{O})\text{-OEt}$	~12	5 centrum
etil(nitro-acetát)	$\text{NO}_2\text{-CH}_2\text{-C}(=\text{O})\text{-OEt}$	5,8	5 centrum

Mi a különbség oka?

$$\Delta^- > 1/3^-$$

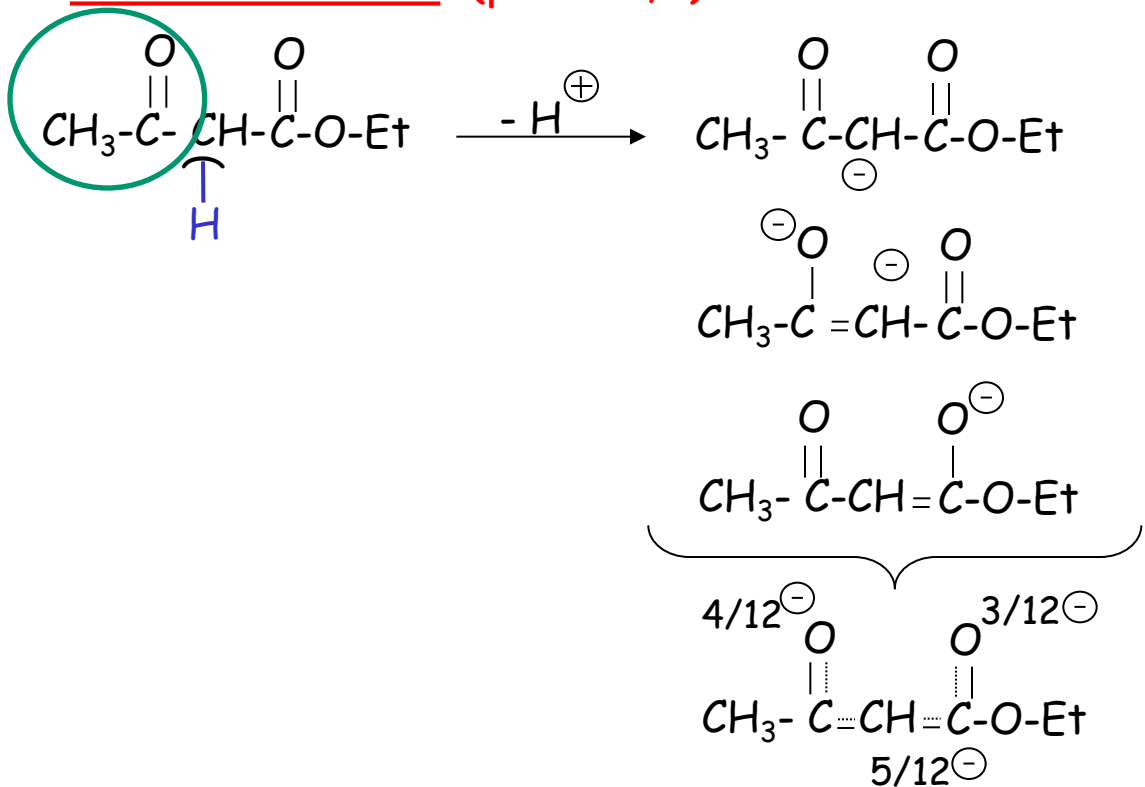
Dietil malonát, malonsavdiészter (pK = 13,5)

-I effektus
+ K effektus
+ K > -I

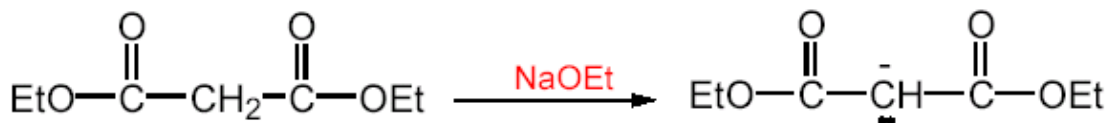
1. Kevésbé delokalizálódik
2. Az $\alpha\text{-C}$ atom elektronmegtartó képessége csökkent

Acetecet észter (pK = 10,2)

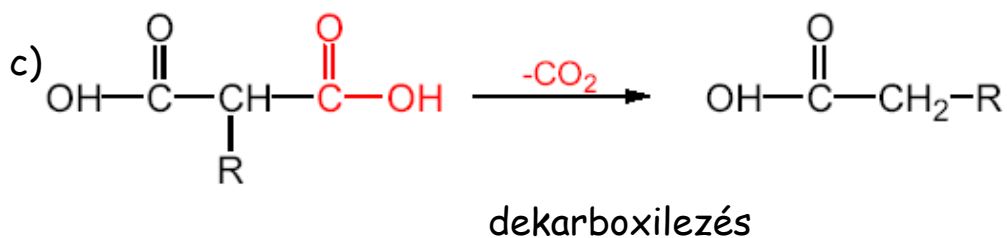
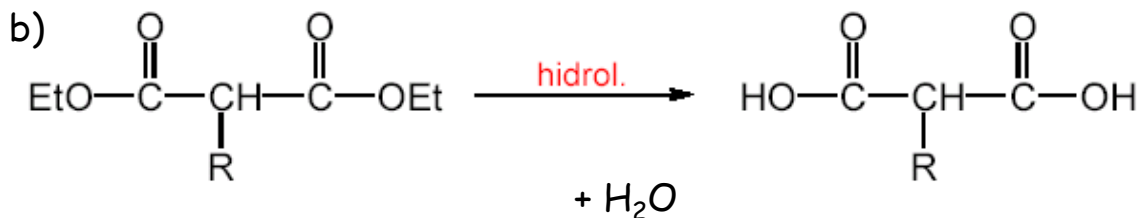
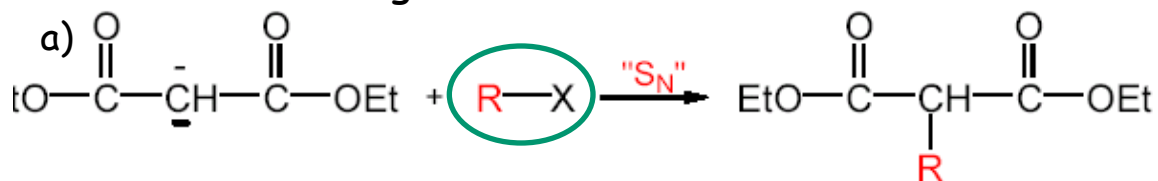

Alkalmazás: pl. alkilcsoport beépítése

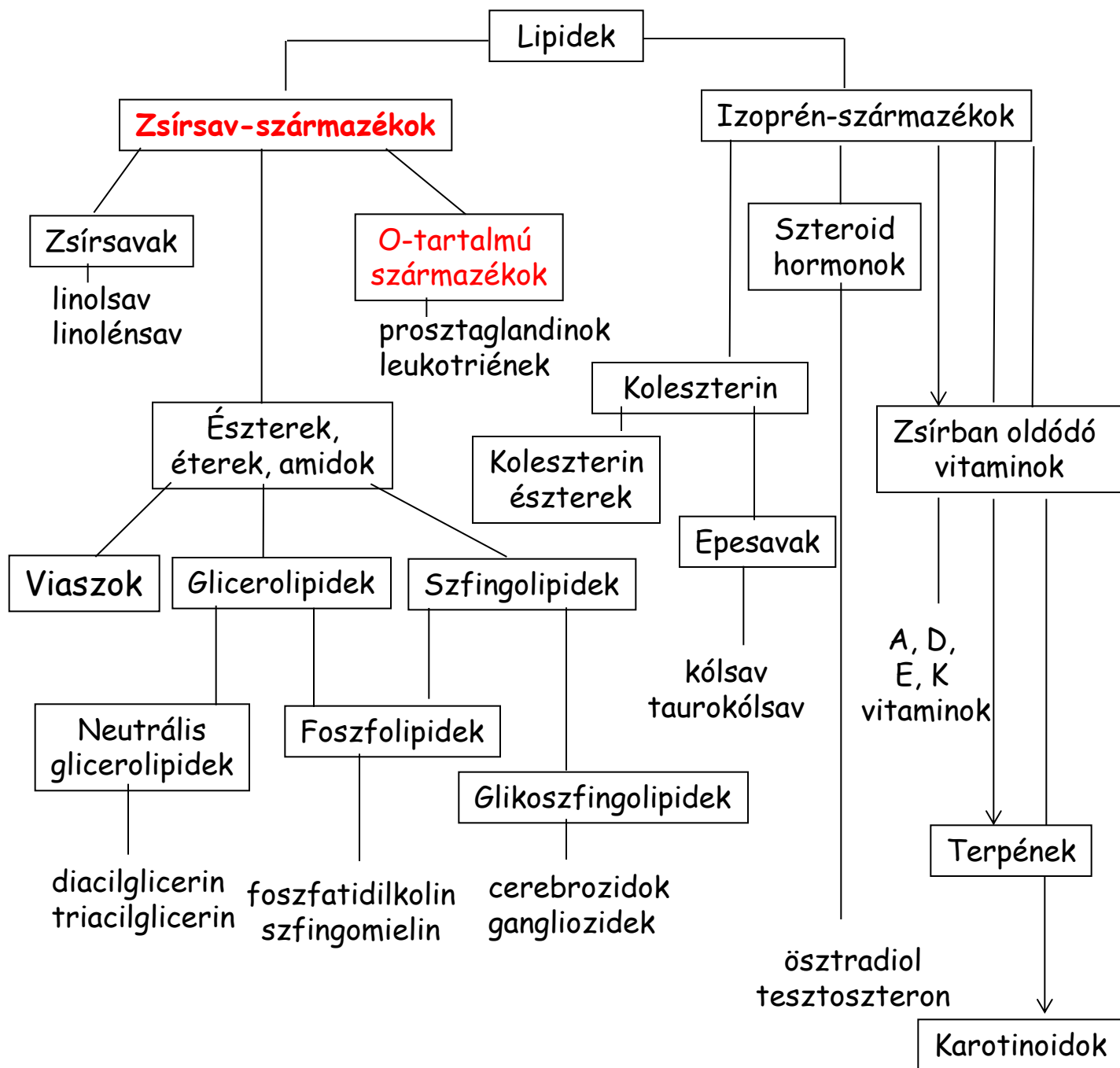
Malonészter szintézisek

Reakció alkil halogeniddel

Egyszerű lipidek

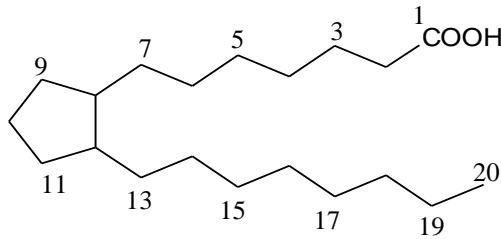
O-tartalmú zsírsavak származékai

Prostaglandinok
(eikozanoidok)

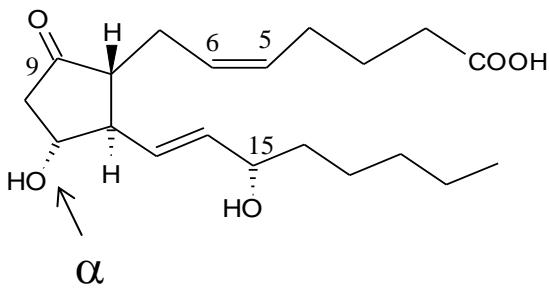
Tromboxánok

Leukotriének

1. Prostaglandinok

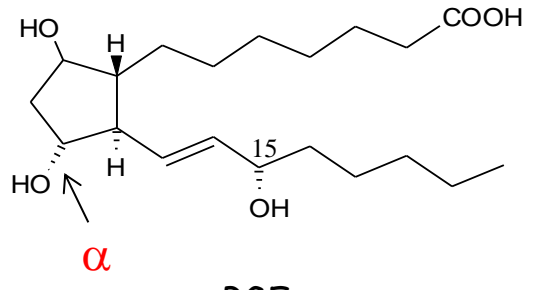

- 20 szénatom
karbonsav
- 5-ös gyűrű
- OH a C15 pozícióban

PGE₂

E: 9-oxo, 11-hidroxi

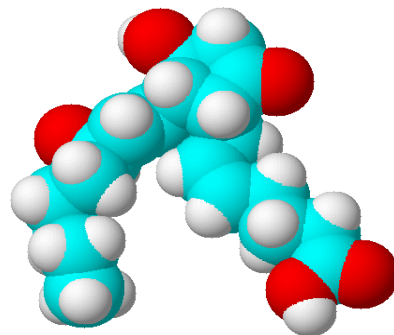
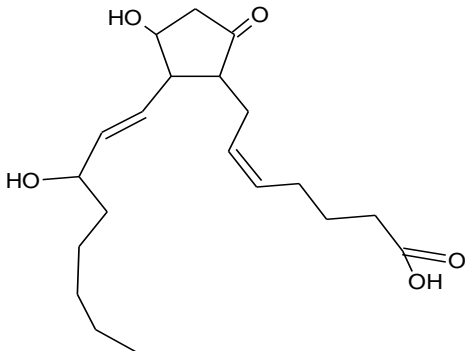

PGF_{1a}

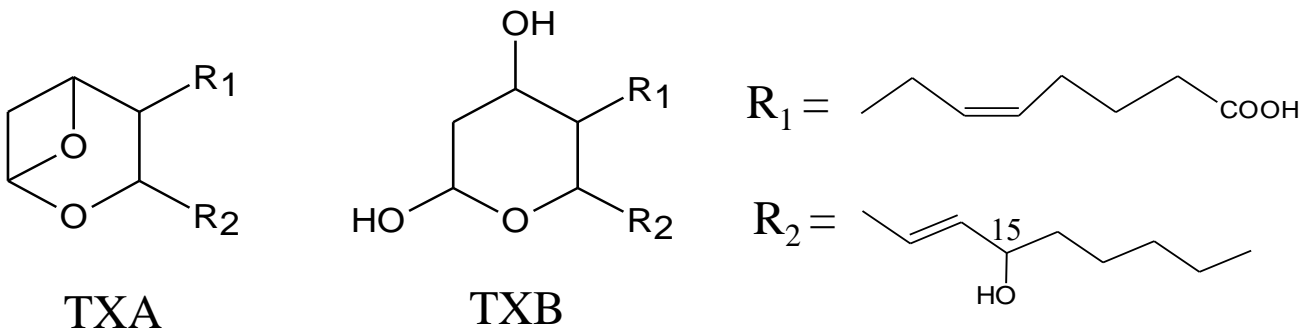
F: 9,11-dihidroxi

PG₁: transz Δ^{13} ; PG₂: transz Δ^{13} , cisz Δ^5 ; PG₃: t Δ^{13} , c Δ^5 , c Δ^{17}

Térszerkezet PGE₂

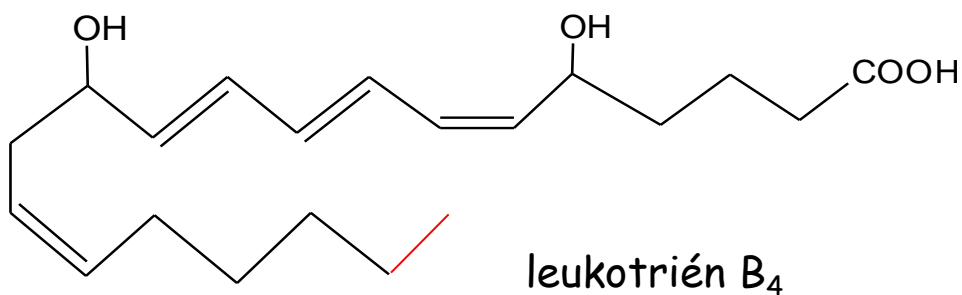
2. Tromboxánok (thrombocyttákból izoláltak)

oxángyűrű

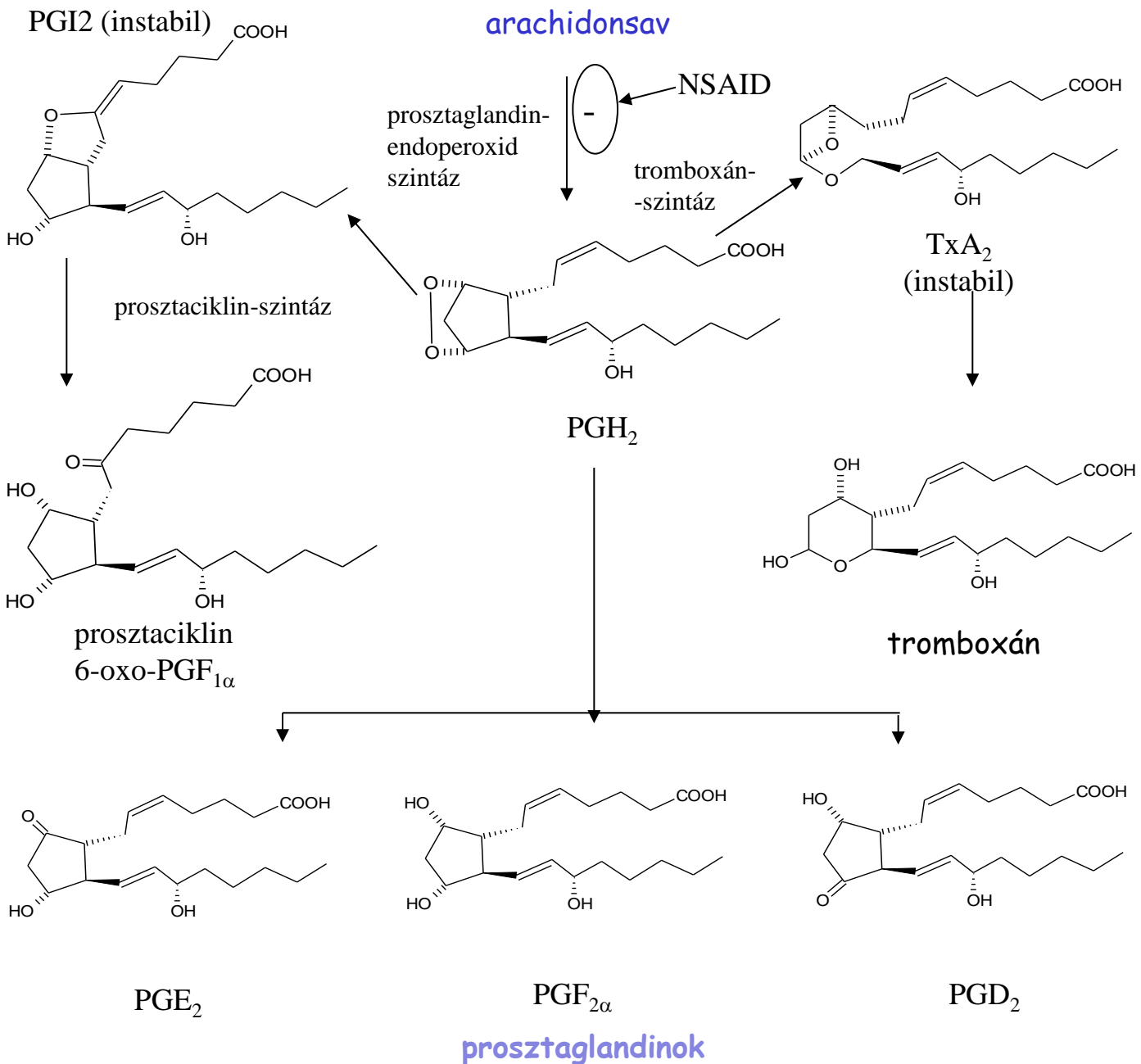
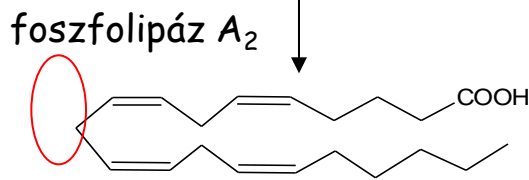
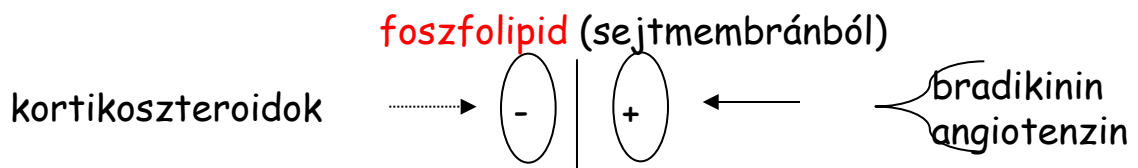
Funkció: thrombocytá aggregációt serkent
koszorúér összehúzódás,
vérnyomás növekedés

3. Leukotriének

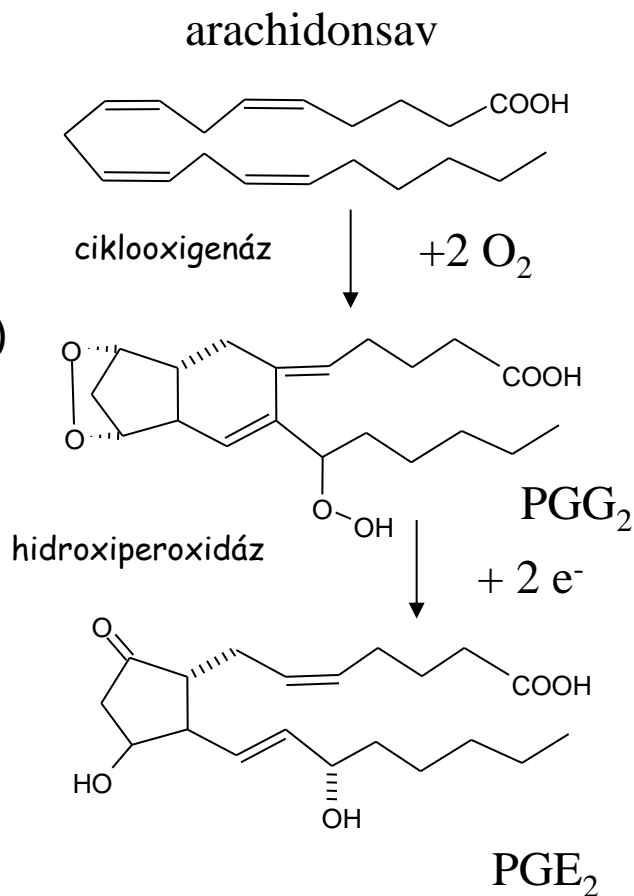
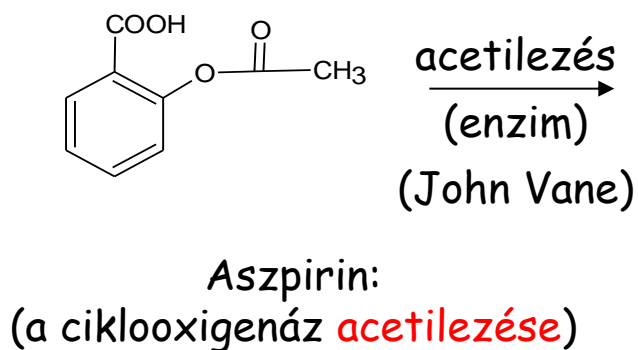

Stabilitás: $t_{1/2}$ PGG₂ (H₂O, 37°C) = 5 min
 $t_{1/2}$ TXA₂ = 30-40 sec

Prostaglandin biosynthesis

NSAID hatás mechanizmusa

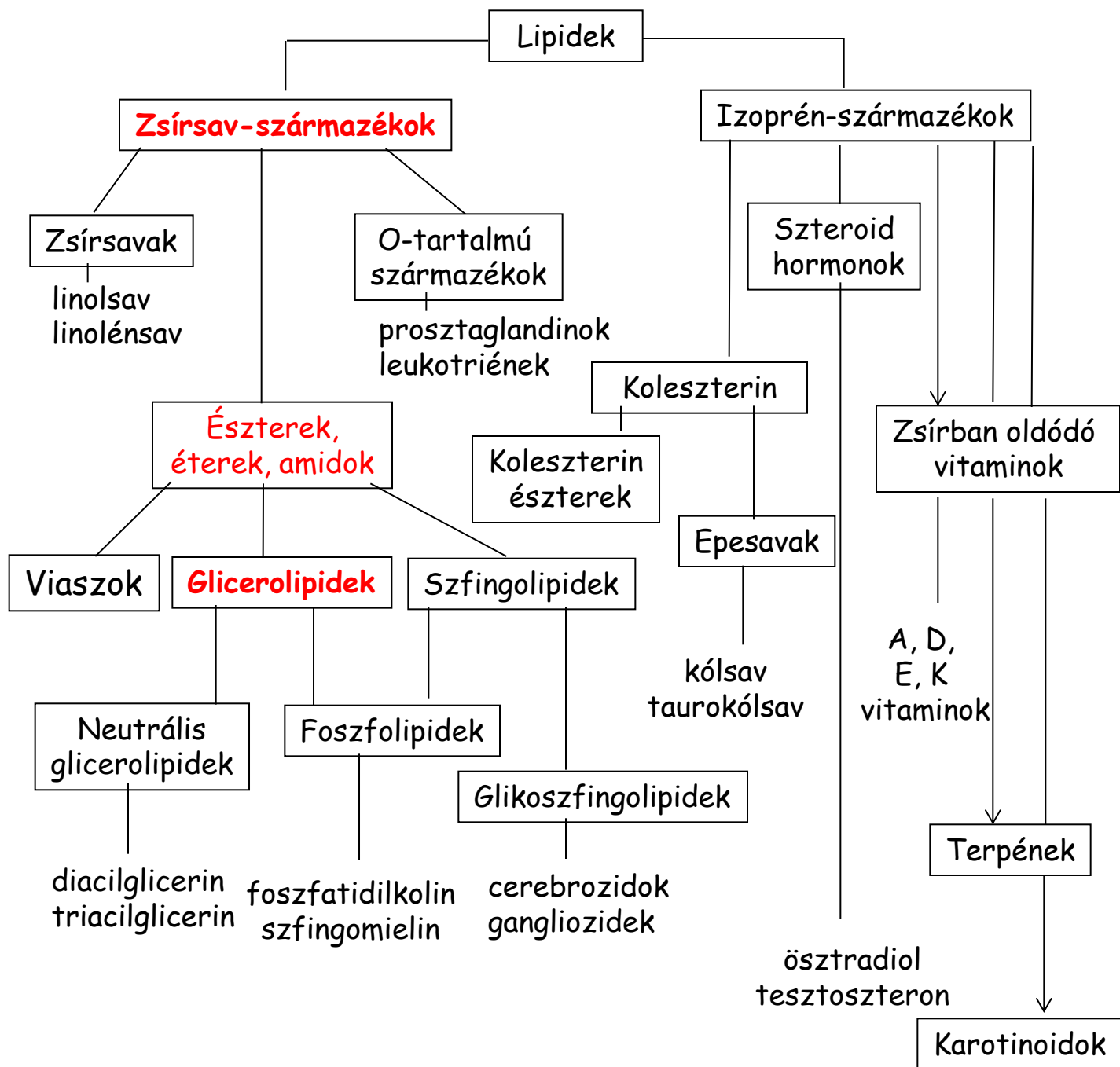

PG funkciók:

- „helyi” hormonhatás (gyors lebomlás)
- PGE₁ akadályozza a cAMP-szint emelkedését
- intracelluláris Ca²⁺-szint emelése

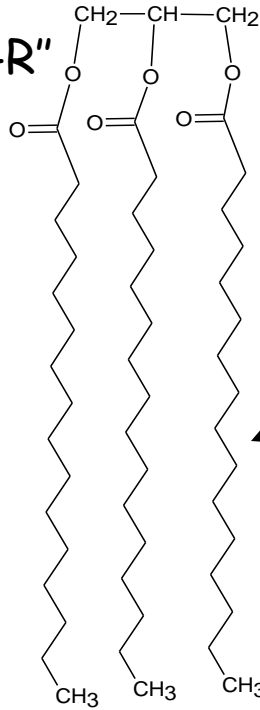
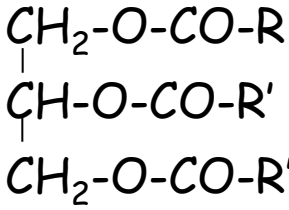
Egyszerű lipidek

1. Neutrális glicerolipidek

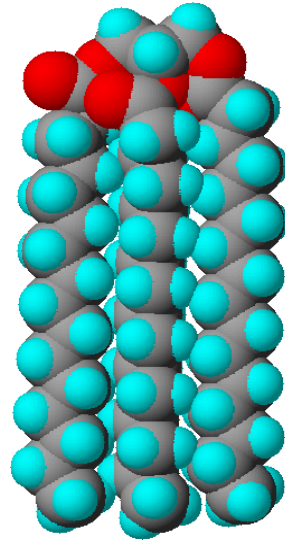
A. triacil-glicerin-észterek

R = C_n n = 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23
 R = telített, telítetlen

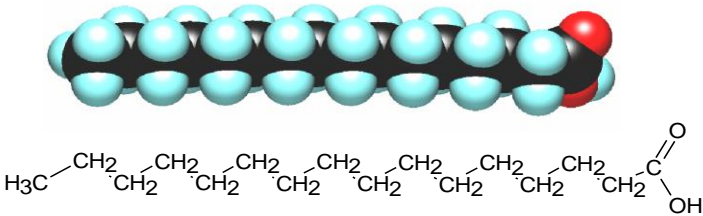

glicerin

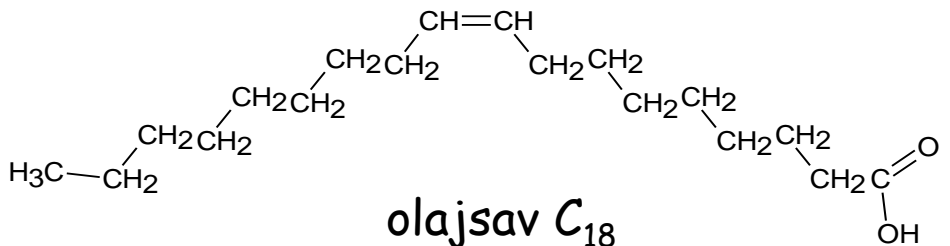
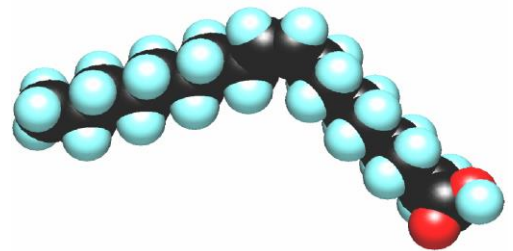
zsírsavak

Példák: (R)

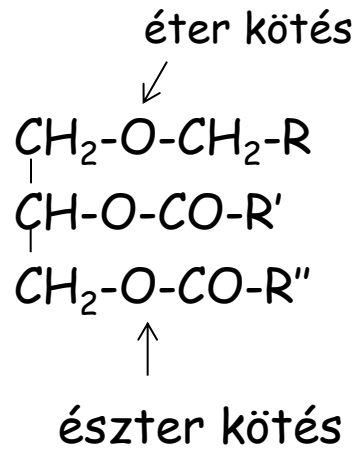
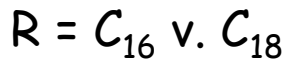
palmitinsav

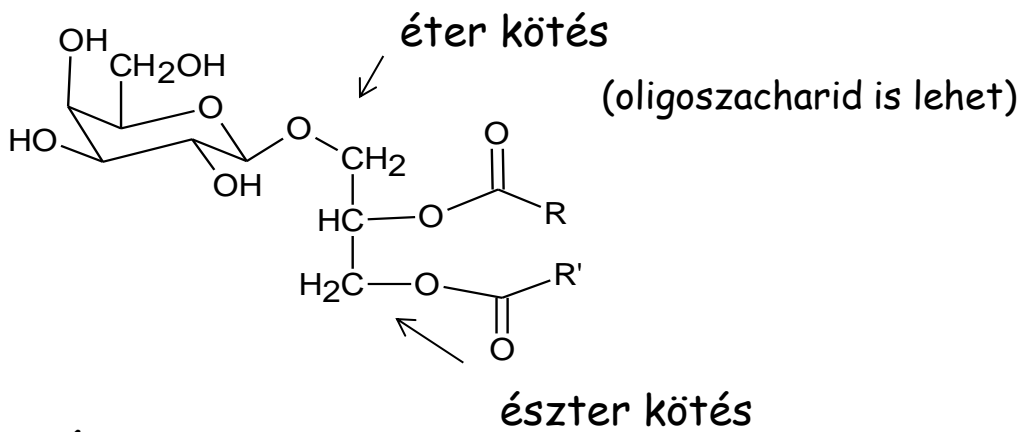
olajsav C₁₈

Esszenciális zsírsavak (lásd ott)

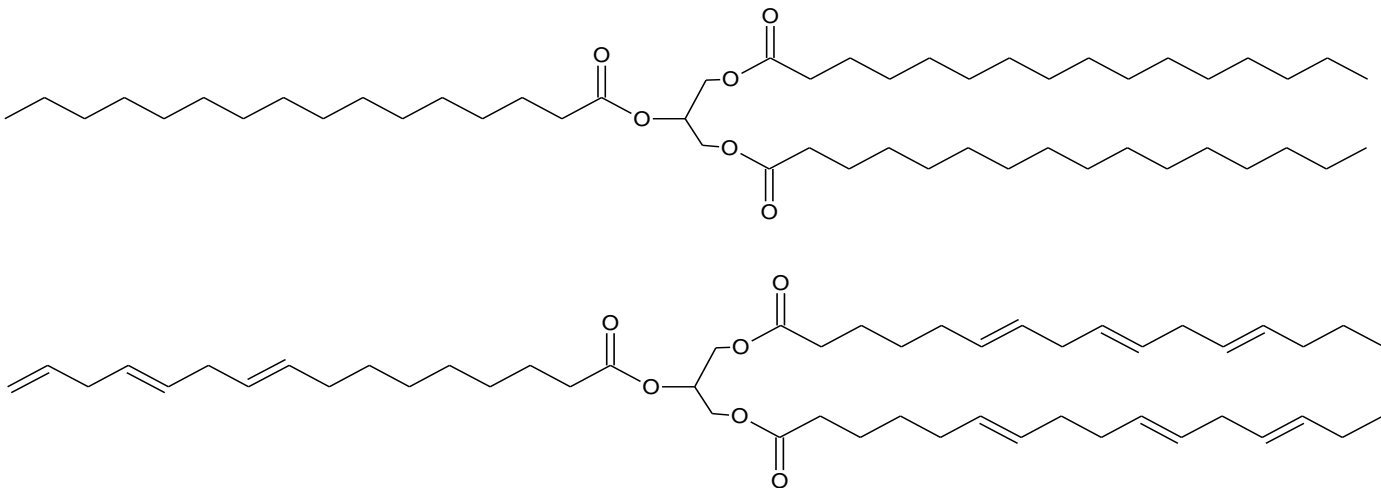
B. alkil-diacil-glicerinek

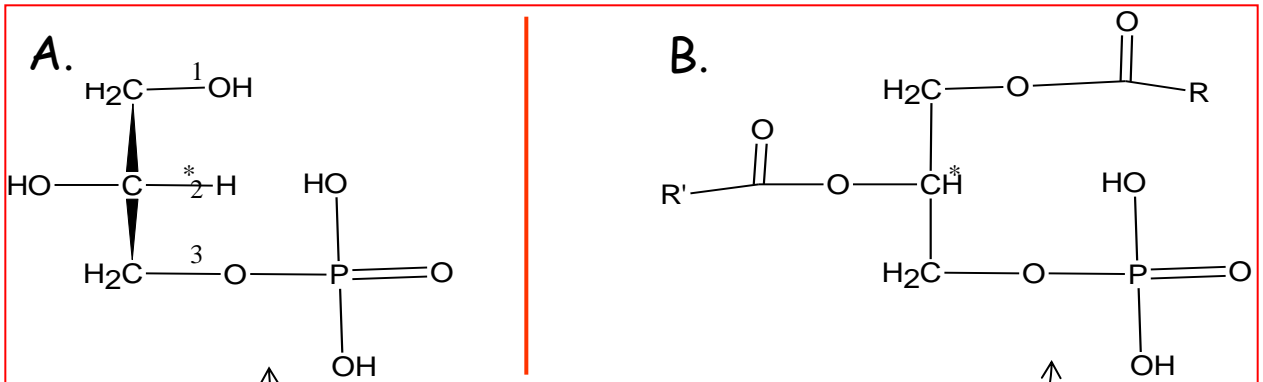
C. glikozidil-diacil-glicerinek

Összegzés

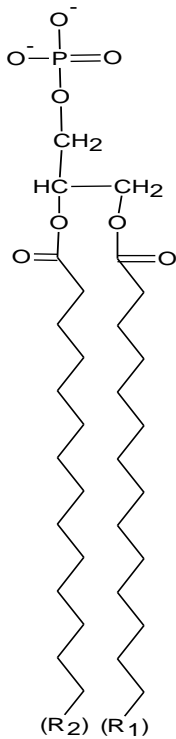
2. Foszfolipidek

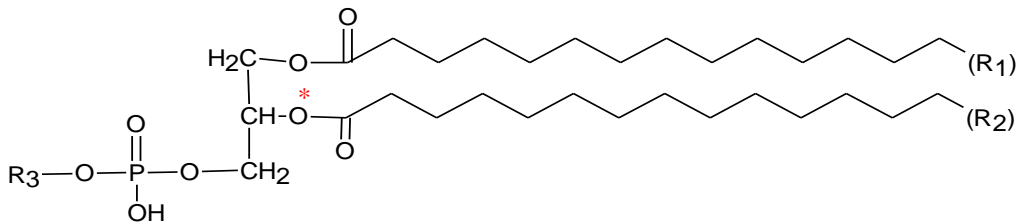
észter

L-glicerin-3-foszfát
kulcsvegyület - bioszintézis

foszfatidsav
[diacilglicerin-3-foszfát]

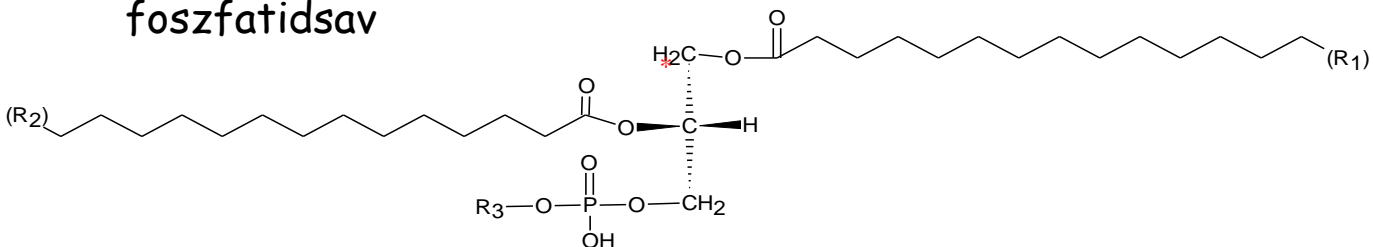

„szokásos” ábrázolás

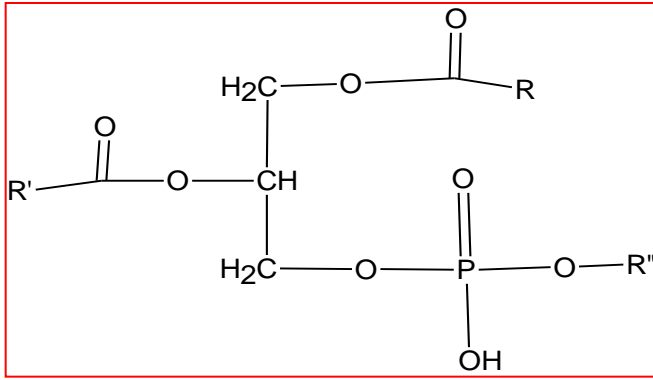

Az L-izomer sztereokémiai ábrázolása

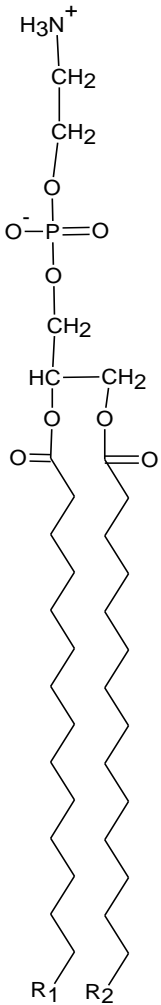
foszfatidsav

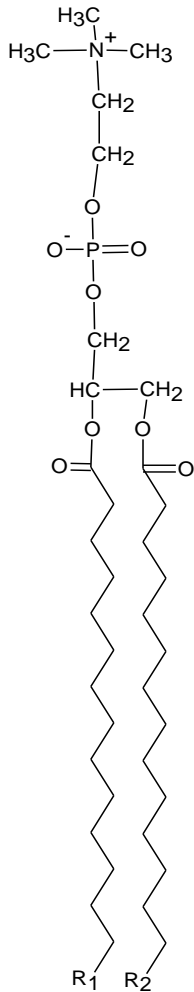
C.

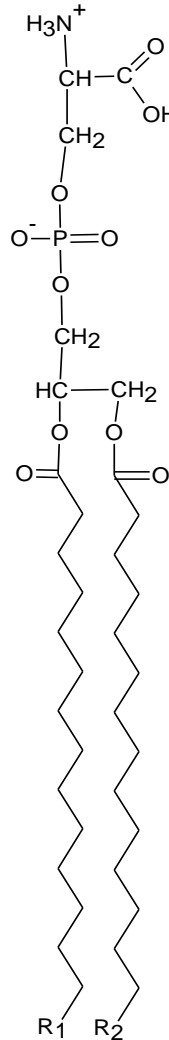
R'' = etanolamin
kolin
szerin
inozitol

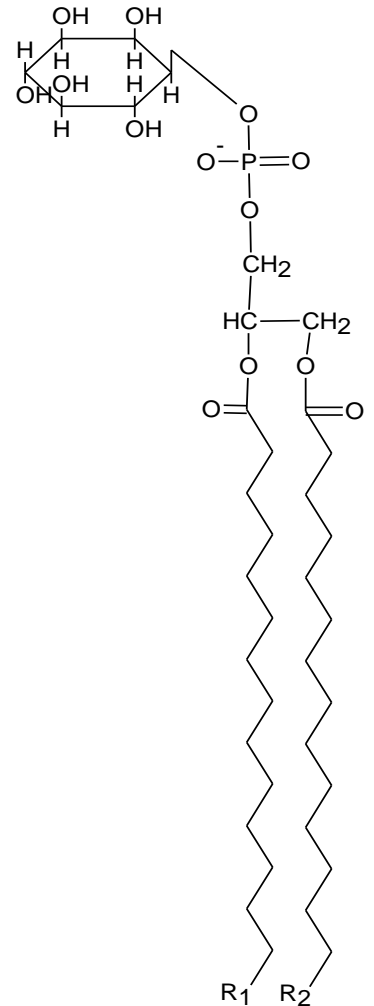
foszfatidil-
-etanolamin
(kefalin)

foszfatidil-
-kolin
(lecitin)

foszfatidil-
-szerin

foszfatidil-
-inozitol